

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ-IRAK
İLİŞKİLERİ (2003-2021)

Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı-2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ-IRAK
İLİŞKİLERİ (2003-2021)

Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

Çankırı–2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	iv
TEZ KABUL VE ONAY	v
ÖNSÖZ	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR	ix

1. GİRİŞ 1

2. BÖLÜM: IRAK-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ VE 2003 IRAK-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SAVAŞI.....4

2.1. İKİLİ İLİŞKİLERİN TARİHİ.....	4
2.2. 2003 IRAK-ABD SAVAŞI.....	9
2.2.1. Savaşın Nedenleri.....	9
2.2.2. Savaşın Seyri.....	13
2.3. SAVAŞIN DAYANAKLARI.....	16
2.3.1. Savaşın Temel Dayanakları.....	16
2.3.1.1. ABD Açısından Savaşın Temel Dayanakları.....	16
2.3.1.1.1. Dinî Boyut.....	16
2.3.1.1.2. İslamofobi.....	18
2.3.1.2. Irak Açısından Savaşın Temel Dayanakları.....	19
2.3.1.2.1. Saddam Hüseyin Yönetiminin Hataları.....	19
2.3.1.2.2. Gıda Krizi ve Hizmet Eksikliği.....	20
2.3.2. Savaşın Hukuki Dayanakları.....	22
2.3.2.1. Savaşta Uluslararası Meşruiyet Sorunsalı.....	22
2.3.2.2. Savaşta Meşru Müdafaa Sorunsalı.....	24
2.3.2.3. Merkezî Otoritenin Zafiyeti Sorunsalı.....	26
2.4. SAVAŞ ESNASINDA IRAK'TA YAŞANAN YAĞMALAMA.....	28

3. BÖLÜM: İŞGAL DÖNEMİNDE İKİLİ İŞKİLER (2003-2011).....	32
3.1. IRAK'IN YENİDEN YAPILANMA VE İNŞA SÜRECİ.....	32
3.1.1. Lewis Paul Bremer Dönemi (2003-2004).....	32
3.1.2. Irak'ın Yeniden Yapılanma ve İnşa Sürecinde Bileşenlerin Önemi.....	36
3.2. 2005 IRAK ANAYASASI VE ABD.....	40
3.2.1. 2005 Irak Anayasası'nın Hazırlanmasında ABD'nin Etkisi.....	41
3.2.2. 2005 Irak Anayasası'nın Kabul Edilmesi Süreci.....	44
3.2.3. 1979 Tarihli 111 Sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nın 2005 Irak Anayasası'na Etkisi.....	45
3.3. İŞGAL DÖNEMİNDE IRAK'TA GERÇEKLEŞEN SEÇİMLER VE ABD.....	48
3.4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YOLSUZLUKLA MÜCADELE SÖZLEŞMESİ VE IRAK'IN BU SÖZLEŞMEYE KATILMASINDA ABD'NİN ETKİSİ.....	50
3.4.1. UNCAC.....	51
3.4.2. Yargılama ve Kovuşturmaya İlişkin Düzenlemeler.....	52
3.4.3. Toplumsal Katılım.....	53
3.5. 2008 KUVVETLER STATÜSÜ ANLAŞMASI.....	53
3.5.1. Askerî Güçlerin Geri Çekilmesi.....	55
3.5.2. Güvenlik Boyutu.....	55
3.5.3. Yargı Yetkisi.....	56
3.5.4. Gözaltı.....	57
3.5.5. Irak Para Birimi.....	57
3.5.6. Yeşil Bölge.....	58
3.5.7. Anlaşmanın Geçerlilik Süresi.....	59
3.6. IRAKLI MAHKÛMLARA ABD MUAMELESİ.....	59
3.7. ABD-İRAN İLİŞKİLERİNİN IRAK'A ETKİSİ.....	62
3.8. ABD BAŞKANI GEORGE WALKER BUSH YÖNETİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: IRAK'IN İŞGALİ VE KATRİNA KASIRGASI ÖRNEĞİ.....	63

4. BÖLÜM: İŞGAL SONRASI DÖNEMDE İKİLİ İŞKİLER (2003-2011).....	67
4.1. IRAK'TA YAŞANAN İSTİKRARSIZLIKLAR VE ABD.....	67
4.2. İKİLİ İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	74
4.2.1. Irak'taki Silahlı Şii Gruplar.....	75
4.2.2. ABD Yönetiminin Irak'a Karşı Tavrındaki Değişimler.....	76

4.2.3. Irak'taki Siyasi Partilerin ABD'yle İlişkilere Yaklaşımları.....	76
4.2.4. Politik İstikrarsızlık.....	77
4.2.5. Irak'taki Seçimlerde ABD Etkisi.....	78
4.3. DÜRÜSTLÜK KOMİSYONU VE ABD.....	79
4.3.1. Dürüstlük Komisyonunun Kuruluşu.....	79
4.3.2. Dürüstlük Komisyonunun Faaliyetleri.....	81
4.4. ABD'NİN IŞİD POLİTİKASI VE IRAK.....	82
4.4.1. Irak'ta IŞİD'in Oluşum Süreci.....	82
4.4.2. IŞİD'e Karşı Mücadele ve ABD.....	85
4.4.3. ABD-IŞİD Etkileşimi.....	88
4.5. İKİLİ İLİŞKİLERDE MEDYA FAKTÖRÜ.....	91
4.6. IRAK'TAKİ ABD ASKERÎ GÜÇLERİNİN DURUMU.....	94
4.7. İRAN'A YÖNELİK EKONOMİK YAPTIRIMLARIN IRAK'A ETKİSİ.....	95
4.8. IRAK'TAKİ GELİŞMELERİN ORTA DOĞU'YA ETKİSİ.....	97
4.9. ORTA DOĞU'DA ABD-ÇİN HALK CUMHURİYETİ REKABETİ VE IRAK....	99
4.10.ABD'NİN IRAK POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	101
5. SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	124

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Amerika Birleşik Devletleri-Irak İlişkileri (2003-2021)* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

22.12.2023

.....

Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED tarafından hazırlanan *Amerika Birleşik Devletleri-Irak İlişkileri (2003-2021)* başlıklı bu çalışma, 27.10.2023 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN İmza:

Üye : Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ İmza:

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Andaç KARABULUT İmza:

ONAY

Bu tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12.10.2023 tarih ve 2023/44-01-(1) sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Amerika Birleşik Devletleri-Irak İlişkileri (2003-2021) başlıklı bu tez; iki devlet arasındaki politik, ekonomik, askerî ve eğitim alanlarındaki ilişkilerinin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki seviyenin belirlenmesine; Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a yardım, bağış, kredi olarak verdiği destek sonucu Irak ekonomisi üzerindeki etkisine ve bu etkinin boyutuna odaklanmaktadır. Bu bağlamda 2003-2021 döneminde iki devlet arasındaki ilişkilerin Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Doğu'daki rekabetin çıkar anlayışı çerçevesinde incelenerek değerlendirilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Bu tez, kendi başıma muvaffak olamayacağım iki yıllık bir yolculuğun doruk noktasıdır. Bu yolculuğu tamamlamamda bana doğrudan ya da dolaylı olarak yardımcı olan herkese en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve hiçbir çabadan kaçınmayarak beni daima çok olumlu bir biçimde yönlendiren danışmanım Sayın Hocam *Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN*'a ve eğitim hayatım süresince yetişmemde katkısı olan *Doç. Dr. Sadat DEMİRCİ*, *Dr. Öğretim Üyesi Andaç KARABULUT* ve burada adını sayamadığım bütün hocalarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Ayrıca tezimi tamamlamak için moralimi ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan başta babam *Jaafar Mohammed Nasser* ve annem *Israa Abdel Razzaq Nasser* olmak üzere ailemin tüm fertlerine şükranlarımı sunarım.

22.12.2023

Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED

ÖZET

Tezin Başlığı : Amerika Birleşik Devletleri-Irak İlişkileri (2003-2021)

Tezin Yazarı : Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED

Danışman : Ali Samir MERDAN

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi : 27.10.2023

Bu tezde, Amerika Birleşik Devletleri'yle Irak arasındaki ilişkilerin hem boyutu hem de 2003-2021 dönemindeki gelişimi incelenmiştir. Özellikle ikili ilişkilerin, ABD'nin Orta Doğu'daki hem rekabeti hem de çıkarları açısından değerlendirilmesinin yapılması bu tezin temel amacını; 2003 Irak-ABD Savaşı'nın nedenleriyle siyasi ve hukuki dayanaklarının tespit edilerek değerlendirilmesi, savaştan hemen sonra başlayan işgal döneminde iki devlet arasındaki politik, ekonomik ve askerî ilişkilerin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz gelişmelerin belirlenmesi ve son olarak da 15 Aralık 2011 tarihinde ABD askerlerinin geri çekilerek üstten son ABD bayrağının indirilmesiyle başlayan işgal sonrası dönemde yaşanan yeni süreçte ikili ilişkilerin değerlendirilmesi bu tezin konusunu oluşturmuştur. Tezde, ikili ilişkilerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulduğu argümanı ileri sürülmekle birlikte bu ilişkilerin niteliği konusunda ABD'nin çıkarlarının korunması için bu ilişkilerin tüm boyutlarını kapsayan geniş bir çerçevede yürütüldüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Irak, Orta Doğu, ikili ilişkiler, 2003 Irak-ABD Savaşı.

ABSTRACT

Thesis Title : United States-Iraq Relations (2003-2021)
Author : Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED
Supervisor : Ali Samir MERDAN
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 27.10.2023

In this thesis, both the size and development of the relations between the United States and Iraq in the period 2003-2021 were examined. The main purpose of this thesis is to evaluate bilateral relations, especially in terms of both the competition and the interests of the United States in the Middle East; evaluating and determining the causes and political and legal basis of the 2003 Iraq-United States War, examining the political, economic and military relations between the two states during the occupation period that started immediately after the war, determining the positive and negative developments in these relations, and finally, the withdrawal of United States soldiers on December 15, 2011. The subject of this thesis is the evaluation of bilateral relations in the new process in the post-occupation period, which started with the withdrawal of the last United States flag from the base. Although it is argued in the thesis that bilateral relations are based on the principle of sovereign equality, it has been concluded that these relations are carried out within a broad framework covering all dimensions in order to protect the interests of the United States in terms of the nature of these relations.

Keywords: United States, Iraq, Middle East, bilateral relations, 2003 Iraq-United States War.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.e.	: Aynı Eser
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.y.	: Yazara Ait Son Zikredilen Yer
B.	: Baskı
b.a.	: Eserin Bütününe Atıf
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BBC	: British Broadcasting Corporation
Bkz.	: Bakınız
Bkz.: Aş.	: Bakınız Eserin Kendi İçinde Aşağıya
Bkz.: Yuk.	: Bakınız Eserin Kendi İçinde Yukarıya
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BP	: British Petroleum
C.	: Cilt
CBS	: Columbia Broadcasting System
CIA	: Central Intelligence Agency
CNN	: Cable News Network
Çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
DB	: Dünya Bankası
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
Der.	: Derleyen
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
DW	: Deutsche Welle
Ed.	: Editör
FEMA	: Federal Emergency Management Agency
GSMH	: Gayri Safi Millî Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla

Haz.	: Yayına Hazırlayan
HSK	: Hâkimler ve Savcılar Kurulu
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
JSTARS	: Joint Surveillance Target Attack Radar System
Karş.	: Karşılaştırınız
kg	: Kilogram
k.g.	: Karşı Görüş
MC	: Milletler Cemiyeti
Md.	: Madde
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
No	: Numara/Sayı
Nşr.	: Neşreden
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
ORHA	: The Office for Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistanê
Prof.	: Profesör
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat
RF	: Rusya Federasyonu
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
SOFA	: Status of Forces Agreement
ss.	: Sayfalar
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Tahk.	: Tahkik/Muhakkik
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
t.y.	: Basım Tarihi Yok
UAEA	: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UN	: United Nations
UNCAC	: United Nations Convention Against Corruption
UNMOVIC	: United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission

UNSCOM	: United Nations Special Commission
U.S.	: United States
vd.	: Çok Yazarlı Eserlerde İlk Yazardan Sonrakiler
Vol.	: Volume
YPG	: Yekîneyên Parastina Gel
y.y.	: Basım Yeri Yok

1. GİRİŞ

Irak'ın da bir parçası olduğu Orta Doğu'nun sadece bölgedeki devletler tarafından ilgilenildiği ve bölge için karşılıklı olarak rekabet edildiği bir coğrafi konumdan bölge dışındaki küresel güçlerin strateji ve politikalarında yer alan bir konuma gelmesi daha çok 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıktı. Ancak bugünkü kadar değeri olmamakla birlikte yine de bölgedeki başta petrol ve doğal gaz olmak üzere zengin enerji kaynaklarını ve güvenlik kaygılarını barındıran değişik stratejik görüşler Orta Doğu'yu 19. yüzyılın son çeyreğinde dünya gündemine sokmuştu. 19. yüzyılın son çeyreğinde bölgedeki gelişmeler ve burada yaşanan rekabet, aslında bu bölgenin ne kadar karmaşık bir ilişkiler ağına sahip olduğunu da göstermişti.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen konjonktür, bir süre bölgede rekabet yaşanmasını erteledi. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş atmosferiyse bölgedeki rekabetin iki süper güç arasında, yani Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında yaşanmasına yol açtı. SSCB'nin dağılmasıyla da küresel güçler arasında rekabetin yeniden başladığını söylemek mümkündür.

SSCB'nin dağılmasına yol açan gelişmeler, iki kutuplu dünya sisteminin sonunu getirdi. SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan uluslararası sisteme ABD tarafından "Yeni Dünya Düzeni" adı verildi (Arı, 1996, ss. 71-72). Bu yeni düzende petrol ve doğal gazın ifade ettiği anlam çok daha fazla önem kazanmış, özellikle büyük hedefleri olan küresel güçlerin stratejik ve ekonomik çıkarları için hayati bir değer taşımıştır. Ayrıca bölgede nükleer silahların varlığı da bu bölgeyi farklı kılmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra küresel güçler arasında yaşanan bölgedeki rekabet bir bakıma 19. yüzyılın son çeyreğiyle 20. yüzyılın ilk çeyreğindeki rekabeti hatırlatmaktadır. O dönemde toprakların ve üzerinde yaşayan halkların kontrolü önemliyken bugün bunun yerini petrol ve doğal gaz olmak üzere zengin enerji kaynaklarının kontrolü, işletilmesi ve nakli mücadelesi almıştır. Bölgedeki güç dengesinde şu an kimin daha fazla ağırlığı olduğunu da bu petrolle doğal gaz pastasından hangi devlet şirketlerinin ne kadar pay alacağı ve ulaşımın hangi güzergâhlar üzerinden sağlanacağı ortaya koyacaktır. Aynı şekilde bugün rekabetteki dengeyi lehine çeviren taraf, petrol ve doğal gazdan elde edilecek çok yönlü kazanımlarla gelecekte de bölge politikalarına şekil veren taraf olacaktır. Buradan hareketle Orta Doğu'nun, bugün çok çetin ve zorlu bir rekabet sahnesine hazırlandığı söylenebilir. Gerek mücadeleye

katılan küresel güçlerin çeşitliliği gerekse elde edilecek yüksek ekonomik kâr ve stratejik kazanımlar, Orta Doğu'daki mevcut enerji oyununu karmaşık bir hâle sokmaktadır.

Orta Doğu'daki mevcut enerji oyununun bir parçası olan Irak, hem küresel güçlerin çıkarları açısından stratejik olarak kilit konumda bulunmakta hem de bu güçler arasındaki rekabetin merkez mekânı olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel güçler arasındaki rekabetin en temel sebebiyse başta petrol ve doğal gaz olmak üzere zengin enerji kaynaklarının ele geçirilmesi veya kontrol altına alınması olmuştur. Bu rekabetin bir parçası olan Irak da dış politikasını bu düzlemde oluşturma çabası içerisine girmiştir.

2003'ten itibaren Irak, küresel güçlerin bölgedeki rekabetini de göz önünde bulundurarak başta ABD olmak üzere ve Batılı devletler yönelimli bir dış politika benimsemiştir. Hem 2003 Irak-ABD Savaşı hem de savaş sonrası içinde bulunduğu çatışma ortamıyla ülke içindeki istikrarsızlıklar Irak'ı zor durumda bırakmıştır. Hem istikrarın hem de ülke içindeki güvenliğin sağlanması için 2003-2021 döneminde Irak'ın ABD'yle ilişkileri dış politikasında önemli bir yer tutmuştur.

2003 Irak-ABD Savaşı'nın nedenleriyle siyasi ve hukuki dayanaklarının tespit edilerek değerlendirilmesi; savaştan hemen sonra başlayan işgal döneminde iki devlet arasındaki politik, ekonomik ve askerî ilişkilerin incelenmesiyle bu ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz gelişmelerin belirlenmesi; son olarak da 15 Aralık 2011 tarihinde ABD askerlerinin geri çekilerek üstten son ABD bayrağının indirilmesiyle başlayan işgal sonrası dönemde yaşanan yeni süreçte ikili ilişkilerin değerlendirilmesi bu tezin konusunu oluşturmaktadır. Tezde, 2003'ten itibaren Irak'ın dış politika önceliği olan ABD'yle ilişkilerinin bilimsel analizinin yapılması öngörülmüştür.

Tez, dört varsayım üzerine inşa edilmiştir. Birincisi, 2003'ten itibaren ikili ilişkilerin belirlenmesindeki temel faktörün 2003 Irak-ABD Savaşı olduğu varsayımdır. İkincisi, buna bağlı olarak işgal döneminde Irak'ın hem iç politikası hem de dış politikasının ABD tarafından belirlendiğidir. Üçüncüsü, ABD'nin Orta Doğu'ya ve özellikle Irak'a yönelik tutumu, bu tutumun da işgal sonrası dönemde açıkça değişmesi ve bölgeyi yaşamsal çıkar alanı olarak görmesidir. Dördüncüsü, başta petrol ve doğal gaz olmak üzere Irak'taki zengin enerji kaynaklarının ikili ilişkilere yön vermesidir.

Tez, girişle sonucun dışında üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, ilk önce 2003 Irak-ABD Savaşı'nın nedenleri incelenecek, ardından da bu savaşın siyasi ve hukuki dayanakları değerlendirilecektir. İkinci bölümde, 2003-2011 işgal döneminde iki devlet arasındaki politik, ekonomik ve askerî ilişkiler incelenecek, bu ilişkilerdeki olumlu ve olumsuz gelişmeler değerlendirilecektir. Üçüncü bölümdeyse işgal sonrası dönemde başlayan yeni süreçte ikili ilişkilerin seyri ve bu ilişkilerin gelişimi değerlendirilecektir.

Tez, 2003'ten 2021'e kadar olan zaman dilimini kapsamaktadır. Belirtilen zaman dilimi kapsamı çerçevesinde konu ve kavramlarla ilgili Arapça, Türkçe, İngilizce kitap, makale, dergi, internet sayfaları ve gazetelerden yararlanılmıştır.

2. BÖLÜM

IRAK-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İLİŞKİLERİNİN TARİHİ VE 2003 IRAK-AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ SAVAŞI

2.1. İKİLİ İLİŞKİLERİN TARİHİ

1932’de Birleşik Krallık’tan bağımsızlığını kazanan Irak’ın Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile ilişkilerinin tarihi, II. Dünya Savaşı’nın öncesine dayandırılabilir. II. Dünya Savaşı öncesinde, ABD yönetiminin Irak’a yönelik ilgisi sınırlı olmasına rağmen Irak’taki petrole ABD’li petrol şirketlerinin yoğun ilgisi olmuştur. Bu dönemde ikili ilişkiler genellikle ticari ve ekonomik odaklıydı. II. Dünya Savaşı sırasında Birleşik Krallık’la yakın ilişkiler içinde olan ABD, Birleşik Krallık’ın bölgedeki güçlü konumu nedeniyle Irak’a askerî ve lojistik destek sağlayarak Irak’ın bu dönemdeki politikalarında etkili oldu (Tripp, 2000, ss. 79-106). Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında da ABD, Irak’a yönelik hem askerî yardımlarını artırdı hem de eğitim, sağlık, tarım ve altyapı gibi alanlarda teknik ve ekonomik yardımlar gerçekleştirdi.

Soğuk Savaş döneminin ilk başlarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) yayılmacı politikalarına karşı uyguladığı “çevreleme” politikasıyla ABD, Orta Doğu’da stratejik bir rol oynamaya başladı. Bu çerçevede bölgeye önem veren ABD’nin Orta Doğu’daki çıkarları da arttı. Irak da ABD’nin hem “çevreleme” politikası hem de bölgedeki çıkarları açısından stratejik bir konuma sahip olduğundan genel olarak ABD dış politikasında ve özel olarak da ABD’nin Orta Doğu politikasında jeostratejik bir ülke olarak değerlendirildi. Bu dönemde ABD, Irak’ı Orta Doğu’da SSCB’nin yayılmacı politikalarına karşı bir tampon ülke olarak gördü. Bu nedenle ABD, hem Irak’ın da üye olduğu Bağdat Paktı’nın oluşumuna destek verdi hem de Irak’a ekonomik ve askerî yardım sağlayarak askerî eğitim programları düzenledi (Serbest, 2016, ss. 403-410).

1950’lerde ikili ilişkiler, stratejik çıkarlar etrafında politik, ekonomik ve askerî boyutlu olarak gelişim gösterdi. Özellikle bu dönemde ABD, Irak’ı SSCB’nin yayılmacı politikalarına karşı bir tampon ülke ve Orta Doğu’daki istikrarın sağlanmasında önemli bir devlet olarak gördüğü için bu devlete askerî eğitim, silah ve teçhizat desteği sağladı. Ayrıca Irak, zengin petrol

rezervlerine sahip olması nedeniyle de ABD'nin ilgisini çekmişti. Bu çerçevede ikili ilişkileri geliştiren temel faktörler arasında ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarları bakımından Irak'taki zengin petrol kaynakları sayılabilir. Petrol üretiminde teknolojisi ve gerekli mali gücü bulunmayan Irak, bu zenginlikten yararlanmak için bu dönemde ABD'li petrol şirketleriyle iş birliğine yöneldi. Böylece ABD'li petrol şirketleri, petrol üretimi için Irak'la anlaşmalar imzalayarak bu devlette faaliyet göstermeye başladılar. Aynı zamanda ABD, Irak'a bu dönemde mali yardımlar da sağlayarak bu devletle ticari ilişkiler başta olmak üzere ekonomik ilişkilerini geliştirmeye çalıştı (Tripp, 2000, ss. 118-127). Ancak 1950'lerin sonlarına doğru Irak'ta giderek gelişen Arap milliyetçiliği, Batılı devletlerin bölgeye müdahalelerine karşı çıktıkları için Irak'ın ABD'yle olan ilişkilerinin gelişimini de olumsuz etkiledi.

1958'de gerçekleşen devrimin ardından Irak'ta cumhuriyet ilan edilmesiyle birlikte 1958-1968 döneminde Irak'ın dış politikasında revizyonist değişimler yaşandı. Bu değişimlerin ABD başta olmak üzere Batılı devletlerle ilişkilerine yansımaysa Irak'ın Bağdat Paketi'nden ayrılmasıyla oldu. Bu dönemde Irak'ın hem Bağdat Paketi'nden ayrılması hem de SSCB'yle ilişkilerini geliştirmeye başlamasıyla birlikte ABD'nin Irak'la olan ilişkilerinin gelişimini olumsuz etkilediği gibi bu devletin endişelenmesine yol açtı (Metz, 2004, ss. 65-69).

1968'de Arap Sosyalist Baas Partisi subaylar tarafından gerçekleştirilen darbeye Ahmed Hasan el-Bakir yönetimi ele geçirdi. Irak Cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı 1968-1979 döneminde Irak'ta Arap Sosyalist Baas Partisinin etkisi artarak hem iç politikada hem de dış politikada bir dizi değişiklik yaşandı. İç politika bakımından Irak'ta, Arap Sosyalist Baas Partisinin sosyalist ideolojisine dayanan bir dizi reform gerçekleştirildi ve ekonomide millileştirme politikaları benimsendi. Dış politikadaysa SSCB'yle ilişkiler geliştirilerek bu devletten askerî ve ekonomik yardımlar alındı (Makiya, 1998, ss. 31-37). Bu durum da ABD'nin endişelerini artırdığından Irak'la arasındaki ilişkilerinde gerginliklerin yaşanmasına yol açtı.

Yine iç politikadaki gelişmeler bakımından bu dönemde Irak'ta Kürtlerin artan özerklik talepleri, Irak yönetimiyle çatışmaların yaşanmasına neden oldu. ABD'nin, 1972'de SSCB'yle Dostluk ve İş Birliği Antlaşması imzalayan Irak'taki merkezî yönetimi sıkıştırmak için Kürtlere destek vermesi de ikili ilişkilerin kopma noktasına gelmesine sebep oldu. Bu dönemde ABD yönetiminin Kürtlere destek vermesinin asıl amacıysa Irak'ta artan SSCB nüfuzunu kırmak ve Irak'ı yeniden 1950'lerdeki ikili ilişkiler seviyesine döndürebilmektir (Kurubaş,

2017). Ancak Irak'la ilişkilerinin kopmasını istemeyen ABD, Kürtlere desteğini kesince 1975'te Kürt Hareketi çöktü (Dağdeviren, 2021a, ss. 204-205). Sonuçta ABD'nin beklediği gibi Irak, SSCB'nin nüfuzundan çıkmaya başladı ve ikili ilişkilerde belirgin bir iyileşme oldu.

Dış politikadaki gelişmeler bakımındansa zengin petrol rezervlerine sahip olan Irak, bu dönemde hâlâ ABD'nin ilgisini çekmeye devam etmekteydi. ABD'li petrol şirketleri, petrol üretimi için Irak'la anlaşmalar imzalamış ve bu devlette faaliyet göstermeye devam etmişti. Fakat bu dönemde Irak'ın ekonomideki millileştirme politikaları ve ekonomik bağımsızlığa yönelik adımları, ABD'li petrol şirketlerinin faaliyetlerini sınırlandıran ve bu bağlamda ABD'nin Irak'la ilişkilerini de olumsuz yönde etkileyen temel faktörlerden biri oldu. Ayrıca 1973'te yaşanan Arap-İsrail Savaşı sonrasında Organization of Petroleum Exporting Countries'in (OPEC) petrol fiyatlarını artırma kararından dolayı ortaya çıkan petrol krizi de ABD'nin Irak'la ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen temel faktörlerden bir diğeri oldu. Çünkü Irak, OPEC'in petrol fiyatlarını artırma kararında etkin bir rol oynadı ve petrol fiyatlarının yükselmesi ile ekonomik açıdan güçlendi. Ancak ABD, ortaya çıkan petrol krizi sonucunda Irak'a olan bağımlılığını azaltmaya ve İran gibi devletlere yönelerek enerji politikalarını çeşitlendirmeye çalıştı (Tripp, 2000, ss. 205-210). Kısaca bu dönemde ikili ilişkiler; Irak'ın SSCB'yle gelişen ilişkileri ve SSCB'nin Irak'ta artan nüfuzu, petrol ve ekonomik çıkarlar, Kürt Hareketi ve 1973 petrol krizi gibi faktörlerle şekillendi. Irak'ta Arap Sosyalist Baas Partisinin iktidara gelmesi ve ekonomideki millileştirme politikaları, ikili ilişkilerde gerginliklerin yaşanmasına yol açtı. Ancak ABD'nin petrol başta olmak üzere enerji kaynaklarındaki çıkarları, ikili ilişkilerin kopmasını engelleyerek sorunlu da olsa devam etmesini sağladı.

1979'da gerçekleşen bir iç darbeye Saddam Hüseyin yönetimi ele geçirdi. Saddam Hüseyin yönetimi ele geçirmesiyle birlikte Irak, hem bölgedeki dengeleri etkileyen bir aktör hâline geldi hem de ABD'yle ilişkilerinde önemli değişimler yaşayarak yakınlaşma sürecine girdi (Pirinççi, 2016, s. 46). ABD'ye Irak'ı bölgede SSCB nüfuzuna karşı bir denge unsuru olarak görmeye başladı. Nitekim bu dönemde yaşanan İslam Devrimi nedeniyle hem İran'ın bölgesel etkinliğini kırmak hem de İran'a açık destek veren SSCB'nin bölgedeki nüfuzunu dengelemek için Irak-İran Savaşı'nda ABD, Irak'a hem mali destek hem de silah ve teçhizat sağlayarak ekonomik ve askerî yardımlar gerçekleştirdi (Makiya, 1998, ss. 68-69).

Irak, İran'la 1980'de başlayan ve 1988'e kadar devam eden uzun süreli bir savaşa girdi. Bu savaş esnasında ABD, Saddam Hüseyin'in yönetiminde kalmasını tercih ederek İran'ın bölgesel etkinliğini kırmaya çalıştı. İslam Devrimi'nden sonra İran'ın var olan bölgesel etkinliğini daha da artırmasından endişe duyan ABD, İran'ın bölgesel etkinliğini kırmak için Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak'a destek verdi. Irak'a hem silah ve istihbarat desteği sağladı hem de mali yardımda bulundu. Ancak bu dönemde uluslararası arenada Irak'ın kimyasal silah kullandığına ve insan hakları ihlallerine dair iddialar da gündeme geldi ve eleştirilere neden oldu. ABD'ye Irak'ın kimyasal silah kullanımı da dâhil olmak üzere savaş suçlarına ilişkin endişeleri azaltarak Irak'ın itibarını korudu (Kurubaş, 2017). Bu savaş sırasında her iki devlet de petrol ihracatını azalttı ve petrol gelirlerinde düşüş yaşandı. Bu durum, ABD'nin Irak'a yönelik ekonomik yardımlarının artmasına ve ticaret fırsatlarının sunmasına yol açtı. Bu çerçevede ABD, Irak'a tarım ürünlerinde, teknoloji ve çeşitli mallarda ticaret fırsatları sundu. Ayrıca savaşın yıkıcı etkileriyle karşı karşıya kalan ve ekonomik zorluklar yaşayan Irak'ın 1980'lerin sonlarına doğru dış borçları artmaya başlayınca ABD, Irak'ın borçlarını hafifletmek için de çeşitli girişimlerde bulundu (Tripp, 2000, ss. 238-243). Kısaca 1990'lara kadar olan dönemde ikili ilişkiler, İran-Irak Savaşı ve bölgesel güvenlik etrafında şekillendi. ABD, Irak'ı İran'ın bölgesel etkinliğini kırmak için destekleyerek askerî, mali ve istihbarat yardımı sağladı. Ancak bu dönemde Irak'ın dış borçları arttı ve ekonomik zorluklar yaşandı.

1990'lar, ikili ilişkileri belirleyen faktörlerin öne çıktığı bir dönem oldu. Bu dönemde ikili ilişkileri belirleyen en temel faktörse Kuveyt'in işgaliydi. 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ABD'nin Irak'la ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası olduğu gibi aynı zamanda hem Orta Doğu'daki dengeleri hem de ABD'nin bölgedeki çıkarlarını da altüst etti. Bu durum hem uluslararası toplumda büyük tepkilere yol açtı hem de Irak'la ABD arasındaki savaşın yaşanmasına neden oldu. Bu çerçevede ABD önderliğinde uluslararası koalisyon gücü oluşturularak Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için 1991'de "Çöl Fırtınası Harekâtı" adı altında bir operasyon başlatıldı. Bu operasyon sonucunda Irak, Kuveyt'ten çekildi ancak Saddam Hüseyin yönetiminde kalmaya devam etti. Birleşmiş Milletler (BM) ise Kuveyt'in işgalinden dört gün sonra yürürlüğe koyduğu ekonomik ve ticari yaptırımları savaşın ardından da devam ettirerek Irak'a yönelik ambargo uyguladı. Bu dönemde ABD'nin Irak'a yönelik politikası, Saddam Hüseyin yönetimini zayıflatmaya ve kontrol altına almaya yönelikti (Marr ve Al-Marashi, 2017, ss. 87-106).

Kuveyt'in işgalinden hemen sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), ekonomik yaptırım, hava ve deniz ablukası gibi Irak'a karşı bir dizi karar alsa da Irak'ı, Kuveyt'in işgalinden vazgeçiremedi. Bu durum ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün bir operasyon gerçekleştirmesi zorunluluğunu ortaya çıkardı. BMGK tarafından alınan kararlar sonucu Irak'a yönelik uygulanan ambargo da Irak'ın petrol ihracatını kısıtlayarak ekonomik zorlukların yaşamasına neden oldu (Tripp, 2000, ss. 253-264).

Bu dönemde ikili ilişkileri belirleyen diğer faktörlerin ilki; ABD'nin, Irak'ın silahsızlanmasını ve BM denetiminde bir yönetimin oluşturulmasını talep etmesiydi. Fakat ABD'nin bu talebi karşılanmadı. Talebin karşılanmamasına bağlı olarak ikili ilişkileri belirleyen faktörlerden ikincisiyse bu dönemde ABD ve müttefiklerinin Irak'ın kuzeyinde ve güneyinde "uçuşa yasak bölge" ilan etmeleri ve Irak hava sahasını denetlemeye başlamalarıydı. Bu denetimleri, Irak'ın iç işlerine müdahale şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bu süre zarfında ABD ve müttefikleri tarafından düzenli olarak Irak hava savunma sistemlerine saldırılar düzenlendi. Tüm bunlar, Saddam Hüseyin yönetimini sınırlamak ve Irak'ın iç işlerine müdahale etmek amacıyla yapıldı. Bu dönemde ikili ilişkileri belirleyen faktörlerden üçüncüsü de ABD'nin muhaliflere destek vermesi ve gizli operasyonlar yürütmesiydi. ABD, Saddam Hüseyin yönetimini zayıflatmak için yönetimle çatışma hâlinde olan muhalif gruplara destek verdi ve gerektiğinde bu gruplara istihbarat desteği de sağladı. Ayrıca ABD, bu dönemde Saddam Hüseyin yönetimini devirmeyi hedefleyen bir politika izlediğinden Irak içinde gizli operasyonlar yürüttü. Gerektiğinde açık denetimler de gerçekleştirdi. Bu çerçevede Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olabileceği endişesiyle ABD, BM Özel Komisyonu (United Nations Special Commission-UNSCOM) ile birlikte Irak'ta sıkı silah denetimleri gerçekleştirdi (Marr ve Al-Marashi, 2017, ss. 147-163). Kısaca bu dönemde ABD, Irak'ın iç politikasını etkileme girişimlerinde bulunarak ikili ilişkiler bakımından gerginliklerin, anlaşmazlıkların ve çatışmaların yaşanmasına yol açtı.

Bu dönemde Irak'ın iç politikasına bakıldığında devlet, Arap Sosyalist Baas Partisi içindeki Devrimci Komuta Konseyi tarafından yönetilmekteydi. Dokuz üyeden oluşan Devrimci Komuta Konseyinin Başkanı Saddam Hüseyin, aynı zamanda hem devlet başkanı hem de silahlı kuvvetlerin başkomutanıydı. Bu dönemde Devrimci Komuta Konseyi, Irak'ta nihai kararları alan ana organ ve devletin en üst otoritesi olarak kabul edildi (Simpson, 2003, s. 121).

Irak'ta yasama organı, Mart 2000'de kurulan ve 250 üyeden oluşan Ulusal Konseydi. Her dört yılda bir genel seçimle seçilecek olan üyelerin tümü Arap Sosyalist Baas Partisi mensubuydu. Ulusal Konseyin görev ve yetkisi, yasa önerilerini hazırlayıp bu önerileri yasalaştırmaktı. Irak'ta yürütme organıysa Bakanlar Kuruluydu. Tüm üyeleri Devrimci Komuta Konseyi tarafından seçilen Bakanlar Kurulunun görev ve yetkilerine bakıldığında, Ulusal Konsey tarafından onaylanan yasaları ülke içinde uygulamakla yükümlüydü (Simpson, 2003, ss. 128-136). Irak'ta yargı organı da mahkemeler olup yargı sisteminde Fransız modeli uygulanmaktaydı. İki tür mahkeme bulunmaktaydı: Genel mahkemeler, vatandaşlar arasındaki kişisel davaları karara bağlarken özel mahkemelerse devlet güvenliğine karşı davalara bakmaktaydı. Devrim Mahkemesi gibi özel mahkemeler, siyasi suçlarla ilgilenmekteydi (Zine el-Abdin, 2021, ss. 5-6). Bu dönemde Irak'ın iç politikasını etkileme girişimlerinde bulunan ABD başta olmak üzere Batılı devletler, Irak'ta ölüm cezalarının çoğunlukla sahte mahkemelerde veya yargı süreci olmaksızın verildiğine inanmaktaydılar.

Bu dönemde ABD'nin Irak'la ilişkileri, uygulanan yaptırımlar ve uçuşa yasak bölge politikası gibi faktörlerle şekillendi. Aslında bu dönemde ABD, hem özel olarak Basra Körfezi'ndeki petrol rezervlerini hem de genel olarak Orta Doğu'daki geleceğini güvence altına almaya çalıştı. Fakat bu dönemdeki Irak politikası başarılı olamayınca ABD, Irak'taki petrol rezervlerinin kontrolünü sağlamak için Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna ve terörizmi desteklediğine dair iddiaları öne sürdü. Bu nedenle ABD, 2003'te Irak'a savaş ilan ederek koalisyon güçleriyle birlikte askerî müdahale gerçekleştirdi. Böylece ABD, 2003'te gerçekleştirdiği müdahaleyle birlikte hem başta Irak olmak üzere Basra Körfezi'ndeki devletlerin petrol rezervlerini hem de Orta Doğu'daki geleceğini güvence altına almak için Orta Doğu politikasını çıkarlarına ve hedeflerine hizmet edecek şekilde yeniden şekillendirilmeye başladı (Arı, 2007, ss. 47-63).

2.2. 2003 IRAK-ABD SAVAŞI

2.2.1. Savaşın Nedenleri

11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra ABD, uluslararası terörizme karşı yürütülen savaşın uluslararası terörizme destek veren devletleri de kapsayacağını duyurdu. Hemen ardından yayınlanan 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi'yle de ABD, Irak Savaşı'nın altyapısını oluşturdu (Merdan, 2020, ss. 47-51). ABD'nin savaşı başlatmak için öne sürdüğü nedenlerse şunlardır:

Saddam Hüseyin Yönetimiyle El-Kaide Terör Örgütü Arasında Gizli İlişkilerin Olduğu

İddiası: ABD, Saddam Hüseyin yönetiminin El-Kaide terör örgütüne destek verdiğini ve örgüt militanlarını barındırdığını, bundan dolayı aralarında özel ve gizli bir ilişkinin olduğunu iddia etti (Shrader, 2006). Fakat bu iddia sonradan doğrulanmadığından Saddam Hüseyin yönetimiyle El-Kaide terör örgütü arasında bir bağlantının bulunmadığı ortaya çıktı.

Kitle İmha Silahlarının Varlığı İddiası:

ABD, Irak yönetiminin kitle imha silahlarına sahip olduğunu iddia etti. Bu iddiaya göre Irak yönetiminin kimyasal ve biyolojik silah programlarına sahip olduğu ve nükleer silah geliştirmeye çalıştığı ileri sürüldü (Shrader, 2006). Fakat sonraki araştırmalar ve BM İzleme, Doğrulama ve Teftiş Komisyonunun (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission-UNMOVIC) çalışmaları, bu iddiaların doğru olmadığını gösterdi (Woods ve Lacey, 2007). Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmadı.

İnsan Hakları İhlalleri ve Siyasi Baskı İddiası:

ABD, Saddam Hüseyin yönetiminin Irak vatandaşlarına baskı uyguladığını ve insan hakları ihlallerine yol açtığını iddia etti. Bu nedenle Saddam Hüseyin yönetimini devirmek ve Irak'taki siyasal sistemi değiştirmek için askerî müdahalede bulunulması gerektiğini ileri sürdü (Cable News Network [CNN], 2002).

Irak'a karşı savaşı başlatmak için ABD üç neden öne sürdü. Ancak bu nedenlerden ikisi sonradan doğrulanmadı veya yanlış olduğu ortaya çıktı. Bu durum da savaşın meşruluğu sorununu ortaya çıkararak bu savaşın haklı olup olmadığı konusunda tartışmalara sebep oldu.

Irak'a karşı savaşı başlatmak için ABD, bazı müttefik devletlerle birlikte hazırlıklara başladı. Bu çerçevede başta 280 bin ABD ve 48 bin Birleşik Krallık askeri olmak üzere Körfez'de konuşlanan bazı müttefik güçlerinin toplam sayısı kara, deniz ve hava birlikleriyle beraber yaklaşık 333 bine ulaştı. Kuveyt'te kara kuvvetleri ve deniz piyadelerinden 89 bin asker, hava taarruz tümeni ve 12 bin hızlı müdahale kuvvetiyle birlikte 3. Piyade Tümenine ait tanklar ve 52 Apache saldırı helikopteri savaşı başlatmak için yerini aldı. Suudi Arabistan'da da yaklaşık beş bin denizci hazırlıklarını tamamladı. Ayrıca Doğu Akdeniz'de Constellation, Kittyhawk, Abraham Lincoln, Harry Truman ve Theodore Roosevelt uçak gemilerine eşlik eden beş deniz ve hava gemisi hazır bulundu. El Saliya üssünde yaklaşık bin ABD

askeri olmak üzere Katar'da toplam 4500 asker konuşlandı. Katar'ın El Udeyd üssündeysse ABD güçlerine ek olarak İsrail güçleri ve Avustralya, Polonya'yla Çekya'dan gelen sınırlı sayıda askerî birlik konuşlandı. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) yaklaşık bin asker, Bahreyn'de de ABD'nin 5. Filosunun komutasını takip eden iki bin personel yerini aldı. Tüm bunlarla birlikte Türkiye'deki İncirlik üssünde de F-15 ve F-16 uçakları hazır bulundu (Al-Sayyid Zuhair, 2003).

ABD'nin savaşa yönelik planıysa taarruz üzerine kuruluydu. Taarruz, füze ve topçu atışlarıyla birlikte hava ve kara kuvvetlerine etkin bir rol verilerek birden fazla yönden saldırıların gerçekleştirildiği bir stratejiydi. Askerî direnişin sınırlı bir sürede ve en az kayıpla sona ermesi hedeflenen bu stratejiyle aslında Irak yönetiminin devrilmesi amaçlandı. Savaşa yönelik planı ileri sürenlerse eski Central Intelligence Agency (CIA) Direktörü James Baker ve Afganistan'daki savaşı yöneten Merkez Komutanlığı Komutanı General Tommy Franks'di (Woodward, 2004, ss. 32-43).

Taarruz stratejisi üzerine kurulu plan, birden fazla istikamete eş zamanlı saldırıları içeriyordu. Bu planda Türkiye üzerinden de saldırının gerçekleştirileceği yer alıyordu. Fakat Türkiye'nin savaş esnasında kendi topraklarını kullanılmayacağını belirtmesinden sonra taarruz stratejisi güney istikametiyle sınırlı kaldı. Taarruz stratejisi üzerine kurulu planın aşamalarıysa şu şekildeydi (Woodward, 2004, ss. 117-119):

- Birleşik Krallık kuvvetleri, Kuveyt üzerinden Um Kasr ve El-Fav illerine doğru ilerleyecekti. Aynı zamanda Basra Körfezi'nden Şattülarap boyunca ileriye doğru iki eksenle ilerleme sağlanacaktı.
- ABD kuvvetleri, Kuveyt'ten başlayarak Nasiriye, Ed-Divaniye, El-Hille, Kerbelâ ve Necef ekseninde ilerleyecekti. Basra ilinden geçmeden Kuveyt sınırları boyunca Nasiriye'ye doğru ilerleme sağlanacaktı.

Bu planın uygulanmasıyla ABD ve Birleşik Krallık kuvvetleri, önce belirlenen stratejik illeri ele geçirerek ulaşım yollarını güvence altına alacaktı. Daha sonraysa başkent Bağdat'ı ele geçirerek uluslararası havaalanı ve kamu binalarını kontrol altına alacaktı. Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinden sonra da Musul'a doğru ilerleyerek Kürtlerin desteğiyle Irak'ın kuzeyine yerleşecekti. Uygulanacak bu planın başarılı sonuçlanmasıysa teknolojik üstünlüğe

dayanan dijital haritaların ve akıllı silahların yaygın kullanımına, psikolojik operasyonların etkin kullanımına, istihbarat birimlerinin etkin kullanımına ve özel kuvvetlerin yaygın kullanımına bağlıydı (Woodward, 2004, ss. 243-257). Böylece ABD, taarruz stratejisi üzerine kurulu planla hızlı ilerlemeyi hedeflemekteydi.

ABD'nin taarruz stratejisi üzerine kurulu planına karşılık Irak'sa savunma stratejisini benimsedi. Bu stratejiyi benimseyen Irak; silahlı kuvvetlerin, şehirlerin etrafına ve içine dağılmak yerine sınırlara yakın bir yerde toplanmasına; düzensiz silahlı güçlerin de şehirlerin içinde ve çevresinde pusular, baskınlar ve gerilla saldırıları düzenlemesi için hazırlıklara; Bağdat'ın savunmasını güçlendirmek ve kuzey cephesinden yapılması beklenen saldırıları püskürtmek için özel kuvvetlerini başkent çevresinde ve içinde art arda çemberler hâlinde konuşlandırmaya başladı. Savunmayı güçlendirmesi ve ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin kuvvetlerine karşı direnişin artması hedeflenen bu stratejiyle aslında şehirlerin içinde gerilla taktikleri kullanarak saldırılara odaklanması ve ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin kuvvetlerini zorlu ve maliyetli bir şekilde ilerlemeye zorlanması amaçlandı (Ayoob, 2003, ss. 29-30). Kısaca bu stratejiyle Irak, özel kuvvetlerin Bağdat çevresinde yoğunlaşarak başkentini savunmasını güçlendirmeyi planladı. Savunma stratejisi üzerine kurulu olan planda dört bölge belirlenmişti (Ayoob, 2003, s. 30):

Güney Bölgesi: Bu bölge, Basra ve El-Kadisiye gibi şehirlerin savunmasını kapsamaktaydı. Bu bölgeler için iki tamamlayıcı lejyon tahsis edildi.

Merkez Bölgesi: El-Hille, Kerbelâ, Necef ve El-Kut gibi şehirlerin savunması bu bölgenin sorumluluğundaydı. Cumhuriyet Muhafızlarına ek olarak bir kolordu bu bölgeye tahsis edildi.

Kuzey Bölgesi: Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Duhok, Selahaddin, Musul ve Ninova gibi şehirleri içeren bu bölgeye iki lejyon tahsis edildi.

Bağdat Çevresi: Bağdat'ın etrafında yer alan banliyöler, savunmanın en kritik bölgelerinden biriydi. Bu bölgeler, düşmanla karşılaşma olasılığının en yüksek olduğu son taarruz aşamalarında korunması gereken hayati bölgelerdi.

Irak yönetimi, ABD'nin taarruz stratejisi üzerine kurulu planına karşılık kendi planını şehirlere ve hayati bölgelere odaklanan bir savunma stratejisi üzerine inşa etti. Bağdat'ın savunmasına ağırlık verilirken pusu kurma, gerilla savaşı ve kruvazör operasyonları gibi taktikler de kullanıldı.

Irak yönetimi, savunma stratejisi üzerine kurulu planı hazırlarken silahlı kuvvetlerine güvenmekteydi. Irak'ın silahlı kuvvetleri, 400 binden fazla düzenli askerden oluşmaktaydı ve tahminlere göre 600 binden fazla yedek askerî kuvveti bulunmaktaydı. Kara kuvvetleri, yedi kolordudan oluşmaktaydı, bunların ikisi Cumhuriyet Muhafızlarına aitti. Bu kolordular, 22 zırhlı mekanize piyade tümeni ve yaklaşık 2700 ana muharebe tankını içermekteydi. Hava kuvvetleri ise 300 basit savaş uçağından oluşmaktaydı. Deniz kuvvetleri de Basra Körfezi'ndeki dar deniz limanları ve ambargo nedeniyle gelişme imkânı bulamadığından zayıf bir durumda bulunmaktaydı ve etkinlikten yoksundu (Al-Sayyid Zuhair, 2003).

2.2.2. Savaşın Seyri

Savaşın tüm hazırlıkları tamamlandıktan sonra ABD, bazı müttefik devletlerle birlikte “Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu” olarak da bilinen askerî harekâtı başlattı. 20 Mart 2003 tarihinde Bağdat'ta sirenler çalarak 2003 Irak-ABD Savaşı'nın başladığı duyuruldu (United States [U.S.] Office of Personnel Management, 2006).

ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin kara kuvvetleri Irak'ın güneyine doğru ilerlerken sınırlı bir şekilde Bağdat'a müdahale de başladı. 20 Mart 2003 tarihinde iki ABD F-17 uçağı, Irak'taki bir hedefe dört bomba attı. Aynı zamanda Basra Körfezi'ndeki savaş gemilerinden Bağdat'a 40 adet seyir füzesi fırlatılarak Saddam Hüseyin'in öldürülmesi girişimi gerçekleştirildi. Kara harekâtının ana odak noktalarıysa Irak'ın güneyindeki Rumaila Petrol Sahası, El-Fao Yarımadası'ndaki petrol terminalleri ve 22 Mart 2003 tarihinde ele geçirilen Um Kasr limanıydı (Al-Sayyid Zuhair, 2003).

21 Mart 2003 tarihinde 1. Deniz Tümeni ve ardından 3. Piyade Tümeni, Kuveyt'ten Irak sınırını geçerek ilerlemeye başlamıştı. 23 Mart 2003 tarihine gelindiğindeyse ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin özel kuvvetleri, Irak topraklarının %25'i olan çöl bölgesinin kontrolünü kısmen sağladılar (Neville, 2015, ss. 37-43).

ABD kuvvetlerinin ilerleyişi Irak'ın güneyinde gerçekleşti ve bu ilerleyiş iki yönlüydü. 5. Kolordu güneybatıdan Nasıriye, Semave, Necef ve Kerbelâ üzerinden Bağdat'a doğru ilerlerken diğer birliklerse güneydoğudan Nasıriye'ye doğru hareket etti. Ed-Divaniye, El-Kut ve Numaniye'de ABD kuvvetleri kısa sürede Irak kuvvetlerine karşı zafer kazandı. 24 Mart 2003 tarihine kadar 5. Kolordu, Necef'te Irak kuvvetlerini aşarak büyük bir zafer elde etti. Fakat Irak'ın düzensiz silahlı güçleri çeşitli noktalarda sert direniş gösterdi. Bu duruma şiddetli kum fırtınası da eklenince ABD hava kuvvetleri uçuşlarını durdurmak zorunda kaldı. Bu durum, ABD kuvvetlerinin kara harekâtını yavaşlatarak önemli kayıplar vermesine neden oldu. Bu da Irak'a mühimmat, yakıt, gıda tedariki, silah onarımı, kuvvet toplama ve karşı saldırılara hazırlık gibi konularda savaş etkinliğini yeniden sağlamak için önlemler alma fırsatı verdi. Hatta Irak, ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin kuvvetlerine karşı baskınlar, pusular ve sabotaj eylemleri gerçekleştirdi ve böylece karşı saldırıya geçti (U.S. Army, 2009).

İkmal hatlarını güvenceye alan ve kuvvetlerini takviye eden ABD, üç günlük bir aranın ardından Bağdat'a doğru tekrar saldırıya geçti. 3. Piyade Tümeni, Kerbelâ üzerinden Bağdat'ın güneybatısına doğru ilerledi ve 1 Nisan 2003 tarihinde gerçekleşen bir çatışmanın ardından da Bağdat'ın batısına yerleşti. 2 Nisan 2003 tarihinde El-Kut'a giren Deniz Piyadeleriye El-Kut'tan Bağdat'a giden kara yolunu kontrol ederek hava kuvvetleriyle Cumhuriyet Muhafızlarına saldırı gerçekleştirdikten sonra Dicle Nehri üzerindeki stratejik bir köprüyü geçmeyi başardı. Böylece başkent Bağdat'ı kuşatacak yol güvence altına alınmış oldu (Al-Sayyid Zuhair, 2003).

Bu arada 2 Nisan 2003 tarihinde Birleşik Krallık kuvvetleri, Basra'da Irak kuvvetlerine karşı zafer kazanarak bu ili kontrol altına almayı başardı. Tüm bu gelişmeler üzerine Irak'ın Cumhuriyet Muhafızları ve düzensiz silahlı güçleri, Bağdat Havaalanını korumak için 4-5 Nisan 2003 tarihinde konuşlanmaya başladı (Al-Sayyid Zuhair, 2003).

Deniz Piyadeleri, ABD'li komutanların yönetimindeki kuvvetlerin karşı karşıya olduğu en tehlikeli muharebelerden biri olan Kara Gece Muharebesi'ni başlattı ve şiddetli çatışmaların ardından havaalanını tamamen kontrol altına almayı başardılar. Bu muharebe sırasında Irak güçlerini hızla imha eden ABD silahları etkili oldu. Hemen ardından Cumhurbaşkanlığı Sarayı ele geçirilerek kontrol altına alındı (Sipress, 2003).

İlk askerî harekât kuvveti, güneydoğudan Numaniye üzerinden Bağdat'a doğru ilerleyerek 6 Nisan 2003 tarihinde başkentin doğusuna ulaştı. 7 Nisan 2003 tarihindeyse 3. Piyade Tümeniyle temas kurdu. Bu ilerleme sırasında Bağdat'ın merkezî meydanında Irak halkı, ABD güçlerinin yardımıyla Saddam Hüseyin'in heykelini yıkarak Saddam Hüseyin yönetiminin sonunun geldiğini ilan etti (Al-Sayyid Zuhair, 2003). Kalabalık coşkuyla kutlama yaptı ve bu anlar televizyon ekranlarına yansıdı.

Yirmi bir gün süren 2003 Irak-ABD Savaşı'nın ardından başkent Bağdat, ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin kuvvetleri tarafından tamamen kontrol altına alındı ve Irak'ın tarihinde tahmin edilemeyen bir sayfa açıldı. Bu durum, Bağdat'ın Irak kuvvetleri tarafından neden savunulmadığı ve savaş sürecinde Irak halkının bir dayanışma gösteremediği konusunda tartışmalara yol açtı.

Başkent Bağdat'ın tamamen kontrol altına alınmasından sonra ilk askerî harekât kuvveti kuzeye, yani Tikrit'e doğru ilerledi. 13 Nisan 2003 tarihinde Tikrit'e girdiler ve Irak güçleriyle çatışmalar yaşandı. Sonuçta Tikrit'i kontrol altına almayı başardılar ki bu da Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinin ve Irak rejiminin nihai çöküşünün bir işaretiydi (Matei ve diğerleri, 2021, ss. 139-140). Daha sonra ABD Başkanı George Walker Bush, Kaliforniya'da bir açıklama yaparak Irak'ın özgürlüğe kavuştuğunu duyurdu. Böylece 2003 Irak-ABD Savaşı sona erdi ve bu savaş, ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletlerin zaferiyle sonuçlandı (Souter, 2006, s. 33). Kısaca rejimin çökmesinin ardından Irak özgür bırakılmış oldu.

2003 Irak-ABD Savaşı'nda hava saldırıları ve bombardımanlar yoğun bir şekilde gerçekleştirildi ve bu operasyonlar için çeşitli askerî sistemler ve uçaklar kullanıldı. Hava saldırılarına müşterek gözetleme ve hedef taarruz radar sistemi (Joint Surveillance Target Attack Radar System-JSTARS) tarafından bilgi sağlandı. Yüksek irtifalı "Rockwell B-1 Lancer" uçakları ve savaş bombardıman uçaklarına yeni koordinatlar verildi ve bu uçaklar harekât sahasında görev aldı. F-16 uçaklarının kullanıldığı 524. Filoda kızılötesi sensörler kullanıldı. Cumhuriyet Muhafızlarına ait tank ve taşıyıcılara yaklaşık 250 kilogram (kg) olan "GBU-12 Paveway II" adlı bombalar kullanıldı (Al-Sayyid Zuhair, 2003). Özetle; Irak silahlı kuvvetlerinin deneyimsizlikleri, yeteneksizlikleri ve planlama eksiklikleriyle birlikte kullanılan ileri teknoloji silahlarının da "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu"nun yirmi bir gün gibi kısa bir sürede bitmesine yol açtı.

Burada 2003 Irak-ABD Savaşı'nın seyri anlatıldı. Geline sonusa şu şekilde değerlendirilebilir: ABD'nin, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna ve El-Kaide gibi terör örgütlerini desteklediğine dair iddiaları sonucunda ABD'yle birlikte hareket eden bazı müttefik devletler, “Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu” adı altında Irak'a yönelik askerî müdahale gerçekleştirdi. Akademik literatüre 2003 Irak-ABD Savaşı olarak giren bu müdahale sonucunda Saddam Hüseyin yönetimi devrilerek ABD destekli bir geçiş hükümetinin kurulması sağlandı. Fakat bu müdahalenin sonuçları beklenenden daha karmaşık ve zorlu oldu. Bu çerçeve de Irak'ta güvenlik sorunları arttı, iç çatışmalar yaşandı ve terör saldırıları yaygınlaştı. Ayrıca Irak'ta istikrarı sağlama ve demokratik bir yönetim kurma çabaları da uzun süre devam etti.

2.3. SAVAşIN DAYANAKLARI

2003 Irak-ABD Savaşı, yerel, bölgesel ve küresel etkileri bakımından bir dönüm noktası oldu. Yerel etkileri bakımından savaş, Irak'taki Saddam Hüseyin yönetimini devirdi ve kurumları dağıttı. Ayrıca savaş, ülke içinde yağmalama ve sabotaj faaliyetlerini artırdı. Bu çerçeve de devlet binalarıyla müzeler yağmalandı ve tahrip edildi. Bu da sosyal yapıyı dinî, mezhepsel ve etnik eğilimlerin ayrıştığı bir tabloya dönüştürdü. Savaş sonucunda devletin birliği ve Arap kimliği gözden geçirilmek zorunda kaldı. Bölgesel etkileri bakımındansa savaş, ABD'nin Orta Doğu'daki askerî varlığını artırdı ve bunu kalıcı hâle getirdi. Küresel etkileri bakımından da savaş, başat güç olan ABD'nin uluslararası arenada etkinliği arttı. Bu çerçeve de savaş ve güvenlik üzerine çalışmış olan Mark Neocleous'a göre savaşın yerel, bölgesel ve küresel etkilerinin anlaşılmasını, öncelikle savaşın temel ve hukuki dayanaklarının anlaşılmasına bağlamıştır (Neocleous, 2012, ss. 289-307). Bu bağlamda bu başlık altında önce savaşın temel dayanakları incelendikten sonra hukuki dayanakları ele alınmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Savaşın Temel Dayanakları

2.3.1.1. ABD Açısından Savaşın Temel Dayanakları

2.3.1.1.1. Dinî Boyut

2003 Irak-ABD Savaşı'nın temel dayanakları arasında dinî boyut önemli bir yer tutmaktadır ki burada Püritenliğin etkisi çok büyüktür. Püritenler kendilerini Hristiyanlığın en ileri, saf ve

özgün mezhebi olarak görürler ve bu inançlarını başka insanlara da aktarmanın kendilerine verilmiş bir görev ya da misyon olduğuna inanırlar (Gözen, 2012, s. 103). Bu inanç, ABD Başkanı George Walker Bush yönetimi döneminde de yüksek düzeydeydi. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra hem ABD Başkan George Walker Bush yönetiminin hem de toplumun dünyaya bakışlarında ve dünyayla ilişkilerinde dinî söylemler ve inanç çok etkiliydi.

ABD yönetimi ve toplumu, dinî söylemler ve inançla karakterize edilen politikasının önemli bir itici gücüdür. ABD Başkanı George Walker Bush'un yönetime gelme süreci, 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırıları ve özellikle de Afganistan'la Irak'taki savaşlarda din faktörü bu itici güçlerin en belirgin ve en önemli unsuru hâline geldi (Sümer, 2008, s. 122).

ABD toplumunun dinî söylemlerle inancını uzlaştıran dinî boyut, ABD'deki siyasi yönelimin önemli bir parçasını oluşturduğu için politik, ekonomik ve askerî boyutlardan ayrılmaktadır. Bu nedenle dinî boyut, ABD yönetiminin Irak'a yönelik savaş açma kararına kamuoyunda daha fazla meşruiyet kazandırdı. Bu da politik, ekonomik ve askerî boyutların ötesinde ABD yönetiminin dinî boyutla daha çok hedefe ulaşmasına ve daha çok avantaj elde etmesine dayanmaktadır. Ancak bu, politik, ekonomik ve askerî boyutların öneminin göz ardı edildiği anlamına da gelmemektedir (Sakhri, 2021).

Dinî boyutun ortaya çıkardığı önemli bir anlayış "kutsal misyon"dur. Kutsal misyon; ABD'nin, Irak'taki savaşın Hristiyan inancına göre gerçekleştirilmesi ve o topraklardaki varlığının kutsal bir görev olarak meşrulaştırılması gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Bu çerçevede ABD yönetimi, Irak'taki savaşın dinî bir savaş olduğuna dair birçok gerekçe ileri sürdü ve bu gerekçeleri toplumdan saklamak istemedi. İleri sürülen gerekçelerin ikisiyse Irak'ta Hristiyanlığı yayma ve Hristiyan merkezlerinin kurulmasıdır. Böylece ABD, Irak'ta Hristiyanlaştırma hedefinin gerçekleşmesi ve etkili Hristiyan merkezlerinin bulunması durumunda birçok kazanım elde edecekti. Bu kazanımların en önemlisi de Irak'ta bir devlet olarak hem casusluk hem de etki merkezlerinin oluşturulmasıdır (Sakhri, 2021).

2003 Irak-ABD Savaşı'nın dayanakları arasında dinî boyutun yanında politik, ekonomik ve askerî boyutlar da önemli yerler tutmaktadırlar ki bölgede ABD'nin çıkarları ve İsrail'in varlığı çok büyüktür. Irak'taki savaş, hem ABD'nin politik, ekonomik, askerî ve stratejik çıkarları bağlamında bölgedeki etkinliğini artırmakta hem de İsrail'in güvenliğini garanti altına almaktadır.

ABD'nin bölgedeki hedefi, var olan etkinliğini devam ettirmek ve mümkünse daha da artırmak ve müttefiki İsrail'in güvenliğini sağlamaktır (Gelvin, 2019, ss. 336-354).

ABD açısından 2003 Irak-ABD Savaşı'nın temel dayanaklarından biri olan dinî boyut, başta Irak olmak üzere İslam dünyası için önemli bir tehlike oluşturdu. İslam dünyasıysa bu süreçteki tehlikeye karşı çeşitli medya araçlarını kullanmalı, dinî programlar sunmalı, örgütlü faaliyetler gerçekleştirmeli ve İslam İşbirliği Teşkilatında (İİT) somut kararlar alınmalıydı. Kısaca bu süreçte etkili bir strateji izlenmeli ve tehlikeler azaltılmaya çalışılmalıydı (Sakhri, 2021).

2.3.1.1.2. İslamofobi

11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra ABD başta olmak üzere Batılı devletlerde Araplara ve Müslümanlara yönelik nefrete dayanan bir duygu hâkim oldu. Bu nefret, terörün toplumsal yaşamı ve medeniyeti tehdit eden yıkıcı sonuçlarına dayanmaktaydı. Bu dönemde Batı ideolojisinin olumsuz bir yük ürettiği, Haçlı-İslami mücadele tarihinden, komplo teorilerinden, vahşetten ve bir virüs yaratıcısından korkma eğiliminde olduğu görülmektedir. Hatta felaketler, afetler ve yıkımlar gibi faktörler bu korkuyu daha da artırdığını söylemek mümkündür. Bu süreçte ABD yönetimi de Tevrat ve Talmud efsanelerinden ilham alarak “ABD Başkanı George Walker Bush'u kutsayan ve onu düşmanlarla savaşması için ilahi bir göreve yönlendiren tanrılardır.” iddiasında bulundu. Daha sonra yönetim bu iddiadan faydalanarak teoloji ve mitolojiye takıntılı bir şekilde hareket etti. Arap ve İslam dünyasındaysa bu durum tepkiyle karşılanmaya başlandı (Wasni, 2009, s. 68).

Orta Doğu üzerine çalışmış olan John Cooley'in "Dinî mitler Washington'u Irak'ı işgal etmeye itti." şeklindeki ifadesiyle aslında bu tanrıların Irak'ta birkaç damla gözyaşı bıraktığını belirtti. Yani ABD Başkanı George Walker Bush'a emanet edilen bu ilahi görevin ardından bu tanrılar, Irak'ı kan sellerinin ve ölümün yayıldığı karanlık bir ülkeye dönüştürdüğünü ifade etti (Cooley, 2005, ss. 217-231).

11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarından sonra ABD yönetimi, ilham aldığı bu dinî efsanelerden faydalandı. Francis Fukuyama'nın SSCB'nin dağılmasından sonra tarihin sonu kehaneti ve düşüncenin kesin zaferiyle ideolojilerin sona ermesi tezi (Fukuyama, 2002, s. 252) artık ABD'de kabul edilebilir bir kehanet olmaktan çıkmıştı. 11 Eylül 2001 tarihindeki terör

saldırılarından sonra artık yeni bir ideoloji ortaya çıkmıştı. İslamofobi olan bu üçüncü ideoloji, yeni bir dönemin ve asrın başlangıcını temsil etmekteydi. İslamofobi ideolojisine karşı mücadelede bu dinî efsaneleri ilham alarak faydalanan ABD yönetimiye önce Afganistan'ı ve daha sonra da Irak'ı kan sellerinin ve ölümün yayıldığı karanlık ülkelere dönüştürerek başardı (Wasni, 2009, s. 68).

2.3.1.2. Irak Açısından Savaşın Temel Dayanakları

2.3.1.2.1. Saddam Hüseyin Yönetiminin Hataları

Irak-İran Savaşı esnasında kitlesel katliamlar gerçekleştiren Saddam Hüseyin yönetimi, savaş sonrasında Irak'ta etki alanını genişleterek ülkeyi otoriter bir rejimle yönetti. ABD yönetimiye bu yapılan hatalara rağmen Saddam Hüseyin yönetimini desteklemeye devam etti. Saddam Hüseyin yönetiminin yaptığı başka bir hataysa Kuveyt'i işgal etmesiydi. 1990'da Kuveyt'in işgal edilmesi, ABD'yle Irak'ın ikili ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasını oluşturduğu gibi aynı zamanda ABD'nin bölgedeki çıkarlarını da altüst etti. Bu durum hem ABD yönetiminde büyük tepkilere yol açtı hem de Irak'la ABD arasında bir savaş yaşanmasına neden oldu (Marr ve Al-Marashi, 2017, ss. 87-106). Eğer Saddam Hüseyin yönetimi, Kuveyt'i işgal etmesinden hemen sonra ABD'yle Kuveyt petrolünü güvence altına alan ve bu petrolün başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin tedarikini sağlayan antlaşmalar imzalasaydı, yani ABD'nin bölgedeki çıkarlarını gözetseydi ABD yönetiminde tepkilere yol açmayacağından savaş da yaşanmayabilirdi. Hatta Saddam Hüseyin yönetimi, Irak'ın gelişimi için altyapı sistemlerini iyileştirebilir, yeni şehirler ve enerji santralleri inşa edebilir ve teknolojik özelliklere sahip yeni silahlar üretebilirdi. Kısaca Kuveyt'in işgali büyük bir hataydı, bu hatayı ABD'li petrol şirketlerini Kuveyt'e çekerek ve Kuveyt petrolünü başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin tedarikini sağlayarak nispeten telafi edebilirdi. Yine de bu dönemde ABD'nin Irak'a yönelik politikası, Saddam Hüseyin yönetimini devirmekten ziyade zayıflatmaya ve kontrol altına almaya yönelikti.

Saddam Hüseyin yönetiminin yaptığı bir başka hata da 2000'de Irak petrolünün avro para birimiyle satma kararını almasıydı. Bu kararın alınmasında doların altın karşılığı olmadan basıldığı bir düzende petro-dolar sistemiyle ABD'nin Irak'ın, diğer devletlerin ve halkların servetini çaldığına dair iddialar gerekçe gösterildi. Saddam Hüseyin yönetiminin yaptığı bu hata,

ABD'nin Irak'a yönelik politikasının değişmesine, bu çerçevede Irak'taki petrol rezervlerinin kontrolünü sağlamak için Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesine yönelikti (Arı, 2007, ss. 47-63).

ABD, Saddam Hüseyin yönetimini devirmek için teröre destek vermek ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak gibi nedenler öne sürdü. Bununla birlikte dünya kamuoyu, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) ve UNMOVIC'in Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair herhangi bir kanıt bulamamasına rağmen ABD, bazı müttefik devletlerle birlikte savaşın meşruluğunu ileri sürerek 2003 Irak-ABD Savaşı'nı başlattı. Bu savaş, ABD yönetiminin neo muhafazakârları ve büyük ABD'li petrol şirketlerinin planları doğrultusunda gerçekleşti. Savaş sonrasıysa Irak'ta büyük çaplı yağma ve talan başladı. ABD kuvvetleri sadece Petrol Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı gibi yerleri korurken diğer bölgelerdeki bankalar, silah depoları, nükleer tesisler ve hastaneler gibi yerler savunmasız kaldı. ABD tarafından bu bölgelerin ihmal edilmesinden dolayı Irak'ta, tarihin en büyük yağma operasyonlarından biri gerçekleşti ve ekonomiyi tamamen tahrip etti (Mahmoud, 2015).

2.3.1.2.2. Gıda Krizi ve Hizmet Eksikliği

1980'de başlayan ve sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı, Irak ekonomisinin yıkılmasına ve Irak'ın Körfez devletlerine daha çok borçlanmasına yol açtı. Bu savaş, Irak toplumunun hem ekonomik hem de sosyal çöküşünün, yani Irak'taki halkın büyük acılar çekişinin başlangıcını temsil etmektedir. Bu savaşın başlamasıyla birlikte Irak'ta gerçekleştirilen projeler durmuş ve devletin hem bütçesi hem de rezervleri azalmaya başlamıştı. Kısaca, savaşın yüksek maliyeti Irak'ın ekonomik durumunda önemli ölçüde gerilemeye neden oldu ve Irak toplumu üzerinde derin yaralar bıraktı.

İran'la yaşanan savaşın maliyeti, Irak'ı iflasın eşiğine getirmişti. Bu zor durumdan bir çıkış yolu arayan Saddam Hüseyin yönetimi, borçların silinmesi için Körfez devletlerine talepte bulundu. Bu talep karşılanmayınca da Saddam Hüseyin yönetimi, Kuveyt'in daha önceleri Irak'ın ülkesel sınırları içinde olduğunu gerekçe göstererek 1990'da Kuveyt'i işgal etti. Kuveyt'in işgal edilmesine karşı uluslararası toplum tarafından çok hızlı şekilde tepki verildi ve BMGK'de 660 ile 661 sayılı Kararlar kabul edildi. Bu kararların ilki, Kuveyt'in işgalinin kınanmasını, ikincisiyse gıda ve sağlık maddeleri dışında Irak'a ekonomik ambargo uygulanmasını içeriyordu (Gregory, 2004, s. 156). Bu kararlar, Irak ekonomisi üzerindeki

olumsuz etkilerin başlangıç noktasını oluşturdu. Irak, Kuveyt'ten çekildikten sonra Irak'ta durum daha da zorlaştı ve toplumsal refah bakımından ülke tarihinin en zor dönemi yaşandı. Ekonomik ambargo uygulanması, sağlık, çevre yönetimi, bankacılık hizmetleri gibi hizmet sektöründe eksiklikler yaşanması ve ülkede gıda krizinin ortaya çıkması Irak toplumu için tam bir yıkıma dönüştü. Irak'taki bu ekonomik çöküşten Saddam Hüseyin yönetimi kadar ABD'yle müttefiklerinin de sorumlu olduğu söylenebilir.

1991'den itibaren Irak toplumu, hizmet sektöründeki eksikliklerle birlikte ülkede ortaya çıkan gıda krizi sonucu açlıkla mücadeleden dolayı bitkin hâle gelmişti. Ancak Aralık 1996'dan itibaren uygulanmaya başlanan “petrol karşılığı gıda” programıyla birlikte Irak toplumu nispeten rahatladı. Mart 1997'den itibaren ilk gıda tedariki sağlandı. Aynı zamanda bu programla birlikte Saddam Hüseyin yönetimi de gelir sağlayabilmek için petrol satmaya başladı. Irak'a karşı uygulanan ambargo o kadar şiddetliydi ki Irak toplumunun %65'i bu program çerçevesinde gerçekleşen gıda tedariki sayesinde hayatta kalabildi (Pilger, 2004).

2003 Irak-ABD Savaşı'nın temel dayanakları arasında gıda krizi ve hizmet eksikliği önemli bir yer tutmaktadır ki burada Irak toplumunun Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesindeki katkısı çok büyüktür. Şöyle ki 9 Nisan 2003 tarihinde Bağdat'taki Saddam Hüseyin heykelinin ABD öncülüğünde Irak toplumu tarafından yıkılması, Irak toplumu açısından Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinin politik ve simgesel öneminin büyüklüğünü göstermektedir (Al-Ahram, 2003). Ancak savaş sonrasında Irak'ta gıda krizi ve hizmet eksikliği giderilemedi, hatta gıda ve hizmet sektöründeki fiyatlar daha da yükselerek toplum üzerinde derin yaralar bıraktı. Yani ABD ve bazı müttefik devletler tarafından gerçekleştirilen ve “Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu” olarak ifade edilen askerî harekât, Irak toplumuna refah ve özgürlükten ziyade yeni sorunlar getirdi.

Savaş sonrasında ABD, Irak toplumunu kontrol etmeye çalıştı. Ancak vaatleriyle uyguladığı politikalar birbirlerini tutmadığı için Irak toplumunu küstürdü. Gıda krizi ve hizmet eksikliği giderilemediği gibi refah seviyesinin düşmesi ve yakıt kıtlığı da eklenince ağır bedeller ödeyen Irak toplumu, Saddam Hüseyin yönetimindeki dönemi arar duruma geldi. Refah seviyesi düşen ve sürekli borçlanan toplum, yakıt kıtlığından dolayı doğal gaz sıkıntısı yaşadı ve evde yemek pişiremez duruma geldi (Wasni, 2009, s. 81).

2.3.2. Savaşın Hukuki Dayanakları

2.3.2.1. Savaşta Uluslararası Meşruiyet Sorunsalı

Meşruiyet, toplumdaki tüm bireylerin hukukun üstünlüğüne tâbi olması anlamını içermektedir. Buradan hareketle uluslararası arenadaki tüm devletlerin de ulusal yasaların ve anayasaların ötesindeki uluslararası hukukun egemenliğine ve üstünlüğüne tâbi olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede uluslararası arenada meşruiyet BM Şartı'yla somutlaştırılmış ve bu şart, uluslararası toplumun en önemli unsuru hâline gelmiştir (Özlük, 2008, ss. 4-5).

BM Şartı'yla somutlaştırılan uluslararası meşruiyeti ABD, BMGK tarafından destekleniyorsa başarıya ulaşır argümanını ileri sürdü. Yani ABD, beşi daimî olmak üzere 15 üyeden oluşan BMGK, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında bağlayıcı kararlar verirse uluslararası meşruiyetin sağlanabileceğini vurguladı. Aksi taktirde uluslararası toplumu yıkıma sürükleyen güçler egemen olur ve I. ile II. Dünya Savaşları gibi savaşların yaşanma ihtimali ortaya çıkar. II. Dünya Savaşı'nın yaşanmasının en temel nedeniyse Milletler Cemiyetinin (MC) sorunu çözme konusundaki başarısızlığıydı (Horse, 2016, s. 84).

Müdahale etme; olaya dâhil olma, araya girme, karışma, el atma anlamını içermektedir. Toplumdaki tüm bireyler müdahale etme hakkına sahiptir. Fakat bireylerin bu müdahale etme hakkı sınırsız olmayıp karşı tarafın hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmaması kaydıyla sınırlıdır. Yani toplumdaki her birey, temel hak ve özgürlükler anayasayla güvence altına alındığından kişinin özel hayatına ve sorunlarına müdahale etmeme yükümlülüğü vardır (Demirkol, 2017, ss. 19-24). Uluslararası düzeyde müdahale etmeme konusu, üyeleri ve tüm uluslararası toplum için bağlayıcı hâle gelen BM Şartı'nda yer almaktadır. Bazı uluslararası hukuk uzmanları müdahaleyi “Bir devletin, bir veya birkaç konuda kendisine bir çizgi dayamak veya belirli bir anlaşmazlığı çözmek için başka bir devletin işlerine ve yetkisine müdahale etmesidir.” şeklinde tanımlamıştır. Bu da bir devletin iç veya dış politikası için söz konusu olabilir; doğrudan veya dolaylı bir şekilde ve fiziksel güç kullanılarak veya basitçe tehdit edilerek yapılır. Bu davranış mağdur devletin siyasi kararları üzerinde tahakküm kurmak anlamına gelir. Herhangi bir devletin kurulmasındaki egemenlik, toprak ve toplumdan oluşan üç kavramın temel direği olan egemenlik yıkıldığında, yani bir devletin egemenliğine el konulduğunda devletin diğer direkleri de yıkılır. Dolayısıyla toprak, yani vatan bağımsızlığını yitirerek müdahil devletin hukukuna tâbi olur ve o devletin iradesinin

kontrolü altına girer. Bu müdahalenin gerektirdiği yöntemlerden dolayı mağdur devletin yeni bir anayasa veya yasalar hazırlanması söz konusu olabilir (Horse, 2016, s. 89). Sonuçta müdahale, uluslararası hukuk açısından önemli bir tartışma konusudur. Uluslararası toplum, müdahalenin sınırlarını belirlemek ve devletlerin egemenliğini korumak için başta BM Şartı olmak üzere hukuki metinlere dayanmaktadır. Ancak müdahale konusunda bazı uluslararası hukuk uzmanlarının da farklı görüşleri bulunmaktadır.

ABD, Irak'ın El-Kaide terör örgütüne destek verdiği ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiasında bulundu ve savaşı başlatmak için bu iki iddiayı neden olarak öne sürdü (Shrader, 2006). ABD, Irak'a yönelik gerçekleştirilecek müdahalenin uluslararası meşruiyetinin sağlanması için de bu iki nedeni BMGK'ya sundu. Bu bağlamda savaş BMGK tarafından karar alınarak gerçekleşmesi durumunda bu müdahalenin uluslararası meşruiyeti sağlanacaktı. Fakat BMGK'da, savaşın başlatılması için ABD tarafından ileri sürülen nedenlerin iddialardan ibaret olduğu ve ispatlanamadığı, bu nedenle karar alınamadığı görüldü. Yani iddialardan ibaret olan bu nedenlerin yasal olmadığı, siyasi olduğu anlaşıldı. Bu durum da BM üyesi bir devlet olan Irak'a gerçekleştirilecek bir müdahalenin, hem ABD hem de BM Şartı açısından uluslararası meşruiyetine dair tartışmalara yol açtı (Horse, 2016, s. 91). Zira savaş sonrası dönemde Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair iddiaların doğru olmadığı ortaya çıkmış ve savaşın uluslararası meşruiyeti sorgulanmıştır. Ayrıca savaşın hem Irak'ta istikrarsızlık ve çatışmaların artmasına yol açtığı hem de bölgedeki dengeleri etkilediği de görülmüştür.

Savaşı başlatmak için bu iddiaları iki neden olarak BMGK'ya sunan ve BMGK'dan istediği desteği alamayan ABD, Irak'a karşı askerî müdahalede bulunma kararından yine de vazgeçmedi. Irak'a yönelik askerî harekât, 2003'te ABD ve bazı müttefik devletler tarafından gerçekleştirildi. Bu bağlamda ABD, Irak'a yönelik gerçekleştirdiği müdahalenin uluslararası meşruiyetinin sağlanması için askerî harekâta "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu" adını verdi (U.S. Office of Personnel Management, 2006). Ancak 2003 Irak-ABD Savaşı uluslararası toplum tarafından farklı isimlerle de anıldı.

2003 Irak-ABD Savaşı'na "Irak Savaşı", "Irak'ın İşgali", "Irak Kurtuluş Savaşı" veya "Üçüncü Körfez Savaşı" gibi isimler verildi. Bu isimler, savaşın farklı yönlerini vurgulayan ve farklı bakış açılarını yansıtan ifadelerdir. Örneğin "Irak Savaşı" ifadesi operasyonun askerî boyutuna atıfta bulunurken "Irak'ın İşgali" ifadesi Irak'ın bir başka devletin kontrolü altına geçmesini

vurgulamıştır. "Irak Kurtuluş Savaşı" ifadesiyse savaşın Irak halkının özgürlüğünü sağlama amacını taşıdığını yansıtmıştır. Bu farklı isimler, uluslararası toplumun bu savaşı nasıl tanımladığına, hangi politik çıkarlarla ilişkilendirdiğine ve savaşa hangi perspektiften baktığına bağlı olarak değişebilmektedir (Allawi, 2007, s. 103). Bu nedenle savaşta ve sonrasında yaşananlar uluslararası toplum tarafından tartışmalara ve eleştirilere yol açmıştır. Bu savaş, farklı bakış açılarına, politik ve stratejik çıkarlara ve uluslararası hukuka ilişkin konulara odaklanan geniş çaplı bir tartışmanın konusu olmuştur.

2.3.2.2. Savaşta Meşru Müdafaa Sorunsalı

Uluslararası hukuk, bir devletin diğer bir devlete yönelik kuvvet kullanmasını ilke olarak yasaklamıştır. Bu kuvvet kullanma yasağı, yani kuvvet kullanmama ilkesi mevcut uluslararası hukuk sisteminin temelini oluşturmuş ve BM Şartı'yla da somutlaştırılmıştır. BM Şartı'nın 2. maddesinin 4. fıkrasında bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunma yasağı belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler [BM], t.y., s. 6). Bu kuvvet kullanmama ilkesinin tek istisnasıysa BM Şartı'nın 51. maddesinde meşru müdafaa olarak yer almıştır. Bu maddeye göre bir üye devletin silahlı bir saldırıya uğraması hâlinde, BMGK uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek saldırıya uğrayan bu üye devletin bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmeyeceği vurgulanmıştır (BM, t.y., ss. 27-28). ABD'nin 2002'de yayınladığı Ulusal Güvenlik Stratejisi'ndeysse terörist örgütlerle terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlere karşı "önleyici saldırı"da bulunabileceğini belirtmiştir (Merdan, 2020, s. 49). Böylece ABD, "önleyici saldırı"nın bir meşru müdafaa hakkı olduğunu öne sürerek meşru müdafaanın kapsamını genişletmiştir. Uluslararası hukuk uzmanları tarafından meşru müdafaanın kapsamının genişlemesi durumunda kuvvet kullanmama ilkesinin kapsamının aynı oranda daralacağı genel kabul görmüştür (Başeren, 2003, s. 113). Bu çerçevede Irak'a yönelik 2003'te gerçekleştirilen askerî harekâtla ABD, 2002'de yayınladığı stratejiyle terörist örgütlerle terörizmi destekleyen ve kitle imha silahlarını ele geçirip kullanmak isteyen devletlere karşı "önleyici saldırı"da bulunduğunu ve bunun da meşru müdafaa hakkı olduğunu belirtmiştir (Merdan, 2020, ss. 50-51). Uluslararası hukuk uzmanları tarafından bir devletin saldırıya uğraması hâlinde meşru müdafaa hakkına sahip olacağı ancak "önleyici saldırı"yla meşru müdafaanın yapılamayacağı genel kabul görmüştür (Başeren, 2003, ss. 193-199). Bu çerçevede ABD'nin Irak'a yönelik 2003'te gerçekleştirdiği askerî harekât, uluslararası hukuku

somutlaştıran BM Şartı'nın 51. maddesine göre meşru müdafaa hakkına sahip olmadığı söylenebilir. Aslında 2003'teki savaş meşru müdafaaya değil de daha önceki müdahalelere dayanmaktaydı ve bu savaş, daha önceki müdahalelerin devamı olarak değerlendirilebilir. 1990'larda ABD, Irak'a yönelik gerçekleştirdiği çeşitli müdahalelerle Irak'ın siyasal bağımsızlığını, ulusal egemenliğini ve savunma yeteneklerini zayıflatarak Irak'ı kendi çıkarlarına hizmet edecek bir hedef hâline getirdi. Ayrıca uluslararası hukuk uzmanları tarafından gerek 1990'larda Irak'a yönelik gerçekleştirilen çeşitli askerî harekâtlar olsun gerekse de 2003'teki savaş olsun bu müdahalelerin hepsi orantılılık ilkesine ters olduğu genel kabul görmüştür (Başeren, 2003, s. 110).

1990'larda Irak'a yönelik gerçekleştirilen çeşitli müdahaleler, Irak'ın gelişimini ve kalkınmasını engellediği gibi uluslararası hukuk uzmanları tarafından farklı görüşlerin ve değerlendirmelerin ortaya çıkmasına da yol açtı. Ancak bu görüşlerin ve değerlendirmelerin tamamen doğru ve objektif olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Bu çerçevede bir konuyu tüm yönleriyle değerlendirmek ve doğru bir resim çizmek için çeşitli perspektifleri dikkate almak çok önemlidir. Örneğin Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden hemen sonra hem BMGK'da ekonomik ve ticari yaptırımları içeren kararlar alınıp Irak'a yönelik ambargo uygulandı hem de ABD önderliğinde uluslararası koalisyon gücü oluşturulup Irak'a yönelik 1991'de "Çöl Fırtınası Harekâtı" adı altında bir askerî operasyon başlatıldı (Marr ve Al-Marashi, 2017, ss. 87-106). Ancak daha sonraları Irak'a yönelik ekonomik ve ticari yaptırımların yumuşatılmasına bakmayarak çeşitli askerî harekâtların gerçekleştirilmesine devam edildi. Bu çerçevede 1998'de "Çöl Tilkisi Operasyonu" adı altında gerçekleştirilen askerî harekât, Irak'a yönelik ekonomik ve ticari yaptırımların yumuşatılmasından sonra gerçekleşti. Bu askerî harekâtlarla birlikte uluslararası hukuk uzmanları tarafından yapılan farklı görüşler ve değerlendirmeler ortaya çıkması söz konusu oldu. Bu çerçevede uluslararası hukuk uzmanları, Irak'a yönelik 1998'deki askerî harekâtın ekonomik ve ticari yaptırımların yumuşatılmasından sonra gerçekleştirildiğini, bu nedenle Irak'a yönelik kuvvet kullanıldığı görüşünü ileri sürüp bu harekâtın uluslararası hukuka aykırı olduğunu değerlendirdiler (Horse, 2016, s. 98). Ancak gerçekleştirilen bu tür askerî harekâtlara dair uluslararası hukukun yorumu ve uygulanması da zaman zaman tartışmalı olmuştur. Yani askerî hareketler başta olmak üzere Irak'a yönelik çeşitli müdahalelerle ilgili uluslararası toplum tarafından gerçekleştirilen uluslararası hukuk tartışmaları uzun süreden beri devam etmiştir. Konuyla ilgili uluslararası toplum tarafından farklı görüşler ileri sürülmüş ve bu görüşlerin tümü küresel ve bölgesel güçler olan devletler tarafından farklı değerlendirilmiştir.

Askerî harekâtlarla ilgili uluslararası toplum tarafından farklı görüşlerin ortaya çıkmasının en belirgin örneği 2003'teki Irak-ABD Savaşı'ndan önce BMGK tarafından 2002'de alınan 1441 sayılı Karar'dı. Bu kararla Saddam Hüseyin yönetiminden silahsızlanma yükümlülüklerini yerine getirmesi istendi. Bu kararın yayınlanması pratik bir girişimdi ve Irak da olası bir savaştan kaçınmak için silahsızlanma yükümlüklerini yerine getirmeyi içeren bu kararı kabul etti. Fakat ABD, Irak tarafından bu kararın uygulanmadığı, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu ve El-Kaide terör örgütüne destek verdiği iddiasında bulundu ve savaşı başlatmak için BMGK'ya bu iddiaları içeren nedenler sundu. Bu kapsamda ABD, savaşın BMGK tarafından karar alınarak gerçekleşmesi durumunda uluslararası toplumun desteğini alabilecekti. Fakat BMGK'da karar alınamayınca uluslararası toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan kısmında, savaşın desteklenmediği, Irak'la söz konusu anlaşmazlığın barışçıl yollarla çözülmesi gerektiği ve Irak'a yönelik gerçekleştirilecek askerî harekâtın uluslararası hukuka aykırı olduğu görüşü hâkim oldu. Uluslararası toplumun diğer kısmı olan ABD ve bazı müttefik devletlerse Irak'a yönelik gerçekleştirecek askerî harekâta "Irak'ı Özgürleştirme Operasyonu" adını vererek uluslararası hukuka uygun olduğu görüşünü savundular (Horse, 2016, s. 99).

2.3.2.3. Merkezî Otoritenin Zafiyeti Sorunsalı

Irak'a kuvvet kullanmama ve iç işlerine karışmama ilkelerine aykırı olarak müdahale edildi. Bunun gibi müdahaleler, BM Genel Kurulunun 1965 tarihli 2131 sayılı Karar metninde de belirtildiği gibi, devletlerin iç işlerine karışılmasını yasaklayan ve uluslararası hukuk tarafından kınanan bir eylemdir (Keskin, 1998, s. 222-223). İç işlerine karışmama, BM Genel Kurulunun 1981 tarihli 36/103 sayılı Karar'ıyla da teyit edilen bir uluslararası hukuk ilkesidir ve bu ilke, devletler arasındaki ilişkileri düzenlemektedir (BM Genel Kurulu, 1981, ss. 78-79). Bu ilke aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ifade edilen bireyin doğal yapısındaki onuruyla eşit ve devredilemez haklarına dayanan özgürlük, adalet ve barışın temelidir. Bu Bildirgeyle birlikte bir toplumun, grubun veya bireyin hak ve özgürlüklerini yok etmeye yönelik faaliyetlerde veya eylemlerde bulunma hakkı verilmemektedir (İnsan Hakları Derneği, 1999). Bu çerçevede Irak toplumu, uluslararası hukukun temel ilkeleri olan kuvvet kullanmama ve iç işlerine karışmama ilkeleriyle birlikte aynı zamanda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne de aykırı müdahalelere maruz kaldı.

BM Genel Kurulunun 1965 tarihli 2131 sayılı Karar’ında, devletlerin iç işlerine müdahalenin uluslararası hukuka aykırı ve kabul edilemez olduğunu açıkça belirtilmektedir. Bu karar, devletlerin bağımsızlığına ve egemenliğine yapılan saldırıları ve ihlalleri engelleyerek ulusal çıkarlarla uyumlu bir şekilde hareket etmektedir. ABD gibi küresel güçlerse kendi çıkarları doğrultusunda gerekirse devletlerin iç işlerine müdahalede bulunmayı bir araç olarak kullanırlar ve bu nedenle 2131 sayılı Kararı pek de dikkate almazlar. İnsan hakları ihlalleri bahanesiyle yapılan müdahaleler veya ekonomik ambargolar, bağımsızlıklarını ve egemenliklerini korumaya çalışan devletlerin küresel güçlere bağımlı hâle gelmesini sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. 2131 sayılı Karar’da da belirtildiği gibi, herhangi bir devletin başka bir devletin iç veya dış işlerine silahlı veya silahsız müdahale etme hakkı yoktur. Kısaca bu karar, devletlerin politik, ekonomik ve kültürel özelliklerini hedef alan her türlü müdahaleyi yasaklamaktadır (Keskin, 1998, s. 222-223).

BM Genel Kurulu 1965 tarihli 2131 sayılı Karar’la her türlü askerî, ekonomik ve kültürel müdahaleyi yasaklanmasına rağmen ABD, Irak’taki merkezî otoritenin zafiyeti nedeniyle kitle imha silahlarının, başta El-Kaide terör örgütü olmak üzere terör örgütlerinin eline geçebilme ihtimalini gerekçe göstererek 2003’te Irak’a askerî harekât gerçekleştirdi. Yani ABD, merkezî otoritenin zafiyetini ortadan kaldırmak için Irak’a müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğunu, iç işlerine karışmama ilkesinin böyle bir durumda geçerli olmadığını ileri sürdü. Kısaca merkezî otoritenin zafiyetini ortadan kaldırmanın, Saddam Hüseyin yönetiminin devrilip demokratik yollarla seçilmiş bir hükûmetin kurulmasıyla gerçekleşebileceğini ve bu nedenle Irak’a yönelik askerî bir harekâtın gerekli olduğunu ve bunun da uluslararası hukuka uygun olduğunu savundu. Aslında ABD, merkezî otoritenin zafiyetini ortadan kaldırmak için Irak’a yönelik bir askerî harekât gerçekleştirmek yerine mevcut yönetimi destekleyebilir, Irak’ın askerî ve kolluk kuvvetlerini eğitebilir, sivil bir anayasanın hazırlanmasına öncülük ederek devletin daha demokratik bir yapıya dönüştürülmesini tercih edebilirdi. Ancak müdahale sonrasında Irak’ta politik, ekonomik ve askerî istikrarsızlıklar yaşandığı gibi güvenlik zafiyetleri de arttığından ülke güvensiz bir ortama dönüştü. Kısaca Irak’a yönelik askerî bir müdahale, BM’nin ilkelerinden hem kuvvet kullanmama ilkesine hem de iç işlerine karışmama ilkesine aykırıdır ve ABD, BM Genel Kurulunun 1965 tarihli 2131 sayılı Kararını uygulamayarak bu kararın sorgulanır olmasına, yani uluslararası hukuku tartışılır hâle gelmesine yol açmıştır (Gharib, 2022).

2.4. SAVAŞ ESNASINDA IRAK'TA YAŞANAN YAĞMALAMA

Tarih boyunca Mezopotamya topraklarında Sümer, Asur, Babil gibi Irak'ın refahına, sosyal hayatına ve kültürüne katkıda bulunan büyük medeniyetler kurulmuştur. Bu medeniyetler, Irak'ın tarihinde çeşitli izler bırakmıştı. Ancak savaş esnasında Irak'taki yağmalanma bu mirası etkiledi, âdeta bu ülke tüm ekonomik ve hatta turizm bileşenlerinden arındırılmaya çalışıldı. Bu bağlamda bu başlık altında savaş esnasında Irak'ta yaşanan yağmalama incelenecektir.

Bağdat'taki Irak Ulusal Müzesi, savaş esnasında yağma ve hırsızlık olaylarına maruz kaldı. Petrol Bakanlığı öneminden dolayı savaş esnasında ABD kuvvetleri tarafından özel olarak koruma altına alınırken Irak Ulusal Müzesi diğer tüm kurumlar gibi korumasız kaldı. Irak'taki yağma ve hırsızlık olaylarını üç grupta incelemek mümkündür: Bunların ilkinde, sıradan insanlar devlet binalarına girip mobilya, ekipman, bilgisayar gibi malzemeleri çalarken eski eserlere pek ilgi göstermediler. İkinci gruptakilerse Irak Ulusal Müzesinin salonlarına girdi. Üçüncü grup da bu müzenin mağazalarına girdi. Irak Ulusal Müzesine giren bu iki grup, girdikleri yerler hakkında hem doğru bilgilere sahip olduklarından hem de eski eserleri iyi tanıdıklarından hırsızlık açısından en etkin gruplardı. Salonlarda çok az öneme sahip olan alçı kopyalara dokunmadılar. Bu durum onların eserlere dair bilgilerini ve çaldıkları eserlerin önemini göstermektedir. Irak Ulusal Müzesinden 13864'ten fazla eser kayboldu ki bu da tarihin en büyük müze hırsızlığı olarak kayıtlara geçti. Bunun yanı sıra savaş esnasında Babil'deki arkeolojik alanlar da tahrip edildi, bu bölge tanklar ve zırhlı araçlar için bir alan olarak kullanıldı (Al-Issa, 2019).

Savaş esnasında Irak'taki yağma ve hırsızlık olaylarının ilki, devlet binalarında ve kamuya ait mallarda gerçekleşti. Bu çerçevede savaş esnasında sıradan insanlar tarafından devlet binalarının yağmlandığı; mobilya, ekipman, bilgisayar gibi malzemelerin çalındığı görüldü. Ayrıca kamuya ait mallarda da yağma ve hırsızlık olayları gerçekleşti. Örneğin savaş esnasında Irak ordusuna ait binlerce ton savaş mühimmatının ve yüz ton uranyum içeren bir nükleer araştırma merkezinin çalınması olayları yaşanmıştır. Özellikle nükleer araştırma merkezinin kimler tarafından çalındığı ve nerelere götürüldüğü bilinmemektedir. Tüm bunların dışında bir kamu malı olan yaklaşık 200 milyar varil petrol rezervini kapsayan Irak'taki petrol sahalarının da ABD tarafından kontrol edilerek büyük bir kâr elde edildiği bilinmektedir. ABD'nin savaş esnasında dahi yaklaşık 115 milyar dolar kâr sağladığı ve Irak'taki petrol rezervleri üzerindeki

hâkimiyeti sayesinde OPEC'in etkisini zayıflatarak petrol fiyatlarını ve piyasalarını kontrol edebildiği belirtilmektedir (Al-Issa, 2019). Bu çerçevede Irak'taki petrol rezervleri üzerindeki hâkimiyet ve bu rezervlerden elde edilen kâr dâhil kamuya ait malın çalınması olarak değerlendirilebilir.

Savaş esnasında Irak'taki yağma ve hırsızlık olaylarının ikincisiyse Irak Ulusal Müzesinin salonlarında, üçüncüsü de bu müzenin mağazalarında gerçekleşti. Irak Ulusal Müzesinin çalınmasının onuncu yıldönümü sempozyumunda bir Iraklı arkeolog, savaş sırasında gerçekleşen Irak Ulusal Müzesi hırsızlığıyla ilgili yeni bilgiler paylaştı. Bu bilgiler, savaş sırasında Irak Ulusal Müzesinin yağmalanması ve tahrip edilmesi konusunda kasıtlı olarak ihmalkâr davranıldığını gösteren belgelere dayanmaktaydı. Sempozyumda arkeolog, hırsızlığın arkasında örgütlü tarafların olduğunu ve soruşturmanın sonuçlarının gizlendiğini dile getirdi. Ayrıca arkeolog, 2003 Irak-ABD Savaşı'ndan itibaren hırsızlık suçunu ortaya çıkarmakla görevlendirilen bir komisyonun, soruşturma sonuçlarını bilinmeyen nedenlerle gizlediğini iddia etti (Al-Issa, 2019).

Irak Ulusal Müzesi, Sümer, Asur, Babil ve başka birçok tarihî döneme ait 18 salondan oluşmaktadır. İslam sanatları ve tarih öncesi çağlardan kalma eserlerin bulunduğu müzede, 2003'teki savaşa kadar yaklaşık 170.000 eser sergilenmekteydi. 1991'deki savaşta büyük yıkıma uğramış olan müze, başta Irak olmak üzere bölgenin medeniyet tarihine tanıklık etmektedir. 2003 Irak-ABD Savaşı esnasında da Irak Ulusal Müzesinde yağmalama ve hırsızlık olaylarının yaşanmasına tanıklık edildi. Aslında bu müzenin yağmalanması ve hırsızlık olayları 2003 savaşından önce de olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede yaptığı bir konuşmada ünlü Iraklı arkeolog Lamia Al-Gailani, Irak Ulusal Müzesindeki yağmalama ve hırsızlık olaylarının 2003'ten önce başladığını vurgulayarak özellikle 1991'deki savaştan sonra Asur, Babil gibi birçok tarihî döneme ait eserin Irak Ulusal Müzesinin 13 salonundan yağmlandığını dile getirdi (Al-Gailani Werr, 2018). 2003'teki savaş esnasındaysa Irak Ulusal Müzesinin yağmalanmasıyla ilgili olarak Lamia Al-Gailani şunları söyledi (Al-Gailani Werr, 2018):

“Uluslararası müzelerin korunması için en önemli iki koşul ihlal edildi. Bunların ilki, Irak'taki eski eserlerin korunması sorumluluğu önemsenmedi. ABD, eğitim, sağlık, tarım ve endüstri gibi çeşitli konularda komiteler oluşturdu ancak eski eserler komitesini göz ardı ederek konuyu tamamen önemsizleştirdi. Irak Ulusal Müzesinin yağmalanmasında ayrıca Iraklıların açık bir ihmali de vardı. Irak Dışişleri Bakanlığı, ülkesinin eski eserlerini korumak için kiminle iletişim kurması gerektiğini dahi bilemedi.”

Lamia Al-Gailani bu durumu “Müzeyle ilk darbe, Asur salonunun yanına bir top mermisinin isabet etmesiyle gerçekleşti ancak şimdi restorasyon çalışmaları sonrasında bunun izleri silindi. Müzenin, ABD’nin müzeleri hedef almasına canlı bir şekilde tanıklık etmesini umuyordum ancak bu durum savaş esnasında gerçekleşen müzenin yağmalanması meselesiyle sonuçlandı.” şeklinde ifade etti (Al-Gailani Werr, 2018).

Lamia Al-Gailani, Irak Turizm, Eski Eserler, Dışişleri veya Savunma Bakanlıklarında çalışan kişilerin müze hırsızlığı meselesiyle ilgili ön soruşturmalarda belirtilenlere göre müzenin soyulmasını ve dolayısıyla bu duruma karşı önlem alınmasını beklemediklerine şaşırmıştı. Müze hakkında dile getirilen her şeyin bombalanma korkusundan ibaret olduğunu belirtti (Al-Gailani Werr, 2018).

Ön incelemeler, Irak Ulusal Müzesinin güvenlik önlemlerinin yeterli olmadığını, hatta komik düzeyde olduğunu ve müstahkem kapılara müdahale edilmediği için kapıların hırsızlığa karşı korunmasında büyük hatalar ve ihmaller olduğunu ortaya koydu. Ayrıca dünyadaki çoğu müzede olduğu gibi yeterli bütçe olmadığı gerekçesiyle müzedeki önemli kapıların bazıları toplumu besleyen elektrik sistemine bağlı olduğu bahanesiyle kapatılmamıştı. Müze yönetimi tarafından, müzedeki İslam salonuna açılan kapılardan birinin ve eski depo odasının kapılarının kırıldığı, sadece sergilenen eserler için koruma sağlandığı ve dükkânlardaki antikaların ihmal edildiği belirtilmekteydi (Shawqi, 2013). Kısaca savaş esnasında hem müze yönetiminde hem de güvenlik önlemleri konusunda ciddi eksiklikler ve ihmaller olduğu anlaşılmaktadır ki bu durum da müzenin yağmalanmasına ve önemli eserlerin kaybedilmesine yol açmıştır.

Bu konuya dair Iraklı arkeolog Lamia Al-Gailani, savaş esnasında soyulan Irak Müzesindeki 104 numaralı odanın önemli sırlarını ortaya çıkardı. Ur Kraliçesinin liri ve Varka vazosu gibi kalıntıları içeren bu oda, müzede geçici bir oda olmasına rağmen savaş esnasında açık kalmıştı. Lamia Al-Gailani, 104 numaralı oda da dâhil müzenin kapılarının anahtarlarının kaybolduğunu ve hâlâ bulunamadığını, yapılan soruşturmalar sonucunda bazı salon, oda ve dolapların anahtarları bulunmasına rağmen bazı anahtar modellerinin çalındığı tespit edildiğini belirtti. Bu, hırsızın 104 numaralı odadaki kalıntıları çaldıktan sonra anahtarları kırmadan açtığı, yani hırsızın orijinal anahtar elinde tuttuğu anlamına gelmektedir. Ayrıca hırsızlık yapıldıktan sonra yerde bazı dolapların anahtarları bulunduğu ve bazı anahtarların da kaybedildiği vurgulandı (Al-Gailani Werr, 2018).

Anahtarlarla ilgili çelişkili ifadeler olduğu söylenebilir. Şöyle ki; savaş döneminde Irak Ulusal Müzesinin başkanı olan Nawala Al-Metwally, Tarihî Eserler Departmanı Müdürü Donny George ve Jaber Khalil'in ifadelerinde anahtarlar hakkında söyledikleri arasında çelişkiler olduğu görülmektedir. Ayrıca eski bir müze çalışanı olan Hacı Abd'e ait bir anahtarın daha olduğu, başka ifadelere göre güven ve itimatla öne çıkan bu anahtarın, 2003'ten önce elindeki anahtarları teslim edip işi bıraktıktan sonra kaybolduğu belirtilmektedir (Shawqi, 2013). Buradan hareketle müzedeki anahtarlar ve onların kullanımıyla ilgili bir dizi belirsizlik ve çelişkili ifadeler olduğunu söylemek mümkündür. Bunların da müzenin güvenlik önlemlerindeki eksiklikten dolayı hırsızlığın gerçekleşmesine zemin hazırlayan faktörler olduğu söylenebilir.

Lamia Al-Gailani, müzedeki antikalarından yapılan hırsızlıkların sonuçlarıyla ilgili olarak şunları belirtti: Soruşturma sonucunda, müzeden binlerce eser dışında, 42 eserin çalındığı kanıtlanmıştır. Sadece 15.000 eser kurtarılmış ve aralarında Babil Aslanı'nın da bulunduğu bazı eserler Suriye'ye kaçırılmıştır. Diyala vilayetindeki bir tapınaksa hırsızlar tarafından taşınmadığı için zarar verilmiş ve Ur Kraliçesinin liri de kırılmış, başıyla saf altından yapılmış kolları çalınmış ancak daha sonradan rehabilite edilmiştir. Müzedeki tüm fildişi parçalarla benzeri olmayan parçaların yanı sıra 5.000 silindir mühür de çalınmıştır. Bunların sadece bin kadarı, İtalyan Kültür Enstitüsünün Müdürü Paolo Petino'ya verildiği için geri alınabilmektedir. Müzede bulunan 10.000 sikkeyse hırsızlıktan kurtulmuştur çünkü hırsızlar kasaların anahtarlarını kaybetmişlerdir. Soruşturmalardan anlaşıldığı üzere anahtarlar, sikkelerin yakınında bazı eserlerin enkazının altında bulunmuştur. Müzeye iade edilen parçaların çoğu, yaklaşık 3.000 adettir. Bu hırsızlık olayları, savaş esnasında gerçekleştiği için restorasyon çalışmalarının aksamasına da neden olmuştur (Al-Gailani Werr, 2018).

Lamia Al-Gailani, savaş esnasında müzenin çalınmasını iki nedene dayandırdı. Bunlar; satışı planlanan müzedeki tarihî eserlerin önceden belirlenmesi ve belirlenen bu tarihî eserlerin antikacılara bildirilmesidir. Saddam Hüseyin yönetimi döneminde tarihî eserlerin çalınması konusunda bazı ihmaller olsa da bu eserlerin yurt dışına satışının engellenmesi konusundaysa Arshad Yassin tarafından gerçekleştirilen operasyonlar herkes tarafından bilinmektedir. Bu bağlamda savaşı fırsat bilen hırsızlar, önceden belirledikleri ve antikacılara bildirdikleri müzedeki tarihî eserleri savaş esnasında müzenin güvenlik önlemlerinin ihmal edilmesinden dolayı daha kolay çaldılar (Al-Gailani Werr, 2018).

3. BÖLÜM

İŞGAL DÖNEMİNDE İKİLİ İŞKİLER (2003-2011)

İşgal dönemi, 1 Mayıs 2003 tarihinde Amerika Birleşik Devletler (ABD) Başkanı George Walker Bush'un savaşın resmen bittiğini duyurmasıyla başladı (Allawi, 2007, s. 17) ve 15 Aralık 2011 tarihinde ABD askerlerinin geri çekilerek üstün son ABD bayrağının indirilmesiyle resmen sona erdi (Milliyet, 2011). Bu başlık altında genel olarak iki devlet arasındaki politik, ekonomik ve askerî ilişkiler incelenecektir. Bununla birlikte özellikle bu dönemde Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecinde ABD'nin etkin rolü ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1. IRAK'IN YENİDEN YAPILANMA VE İNŞA SÜRECİ

3.1.1. Lewis Paul Bremer Dönemi (2003-2004)

Lewis Paul Bremer, savaşın resmen bittiğinin duyurulmasından sonra 6 Mayıs 2003 tarihinde ABD Başkanı George Walker Bush tarafından Irak'ın yeniden yapılanması ve inşası için Geçici Koalisyon Yönetiminin Başkanlığına atandı. Irak'ın devlet başkanlığı statüsüne sahip olan Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanlığı görevine 11 Mayıs 2003 tarihinde başlayan Lewis Paul Bremer, ABD'nin Irak'taki en önemli isimlerinden biri olarak bu görevi 28 Haziran 2004 tarihine kadar yürüttü (Rosen, 2007). Görev süresi boyunca Lewis Paul Bremer'in büyük politik tecrübesi, Orta Doğu bölgesini yakından tanınması, terörle mücadele konusunu çok iyi bilmesi ve bu konudaki politikalarda önemli roller üstlenmesi, ona bu dönemde Irak'ın yapılanması ve inşası sürecinde etkin politikalar izlemesi konusunda yardımcı oldu. Ayrıca daha önceleri Marsh & McLennan şirketinde çalışmış olması ona Irak'ta bu şirketin hizmetlerinin sağlanması konusunda da katkısı oldu. Bu çerçevede Marsh & McLennan şirketi, Irak'ta doğal afet ve terör gibi çeşitli risklerle karşılaşabilecek şirketlere sigorta hizmetleri sunarak bu şirketlerin Irak'ın yapılanması ve inşası sürecinde bu devlette yatırımlar yapmasını sağladı (Insurance Times, 2010).

Geçici Koalisyon Yönetiminden önce savaş esnasında Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ve İnsani Yardım Ofisi (The Office for Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq-ORHA) kurulmuştu. General Jay Montgomery Garner'in başkanlık ettiği bu ofisin görevi, zarar görmüş Irak yapıları, kurumları ve tesislerinin onarımını ve işletimini denetlemek, özellikle petrol sahaları, hastaneler, yollar ve iletişim ağları gibi alanlarda çalışmalar yürütmek ve yerinden

edilmiş bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için yardım ve destek sağlamaktı. Kısaca Irak'ta idari ve ekonomik yapıyı yeniden oluşturmakla görevlendirilen bu ofisin çalışmaları, savaş esnasında oluşan güvenlik zafiyeti ve artan istikrarsızlıktan dolayı kötüye gitmişti (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2015, s. 3). Bu nedenle ABD Başkanı George Walker Bush, savaşın bitiminden hemen sonra Irak'ın Yeniden Yapılandırılması ve İnsani Yardım Ofisini lağvederek Geçici Koalisyon Yönetimini oluşturdu ve başkanlığına da diplomat Lewis Paul Bremer'i atadı (Rosen, 2007).

Lewis Paul Bremer, 11 Mayıs 2003 tarihinde Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanlığı görevine başladıktan hemen sonra Irak'ın Baas Partisinden arındırılması için çabaladı. Bu çerçevede partiyi feshetti ve üst düzey yetkililerin yeni hükûmette görev almalarını engelledi. Ayrıca bazı Irak'taki bakanlıklarla kurumları feshederek onları gayrimeşru ilan etti. Kapatılan kurumlar arasında silahlı kuvvetler, Cumhuriyet Muhafızları, savunma ve enformasyon bakanlıkları, Olimpiyat Komitesi, askerî mahkemeler ve devlet güvenlik mahkemeleri bulunmaktaydı. Özellikle Irak'ın ulusal güvenliğiyle ilgili tüm kurumları ve birlikleri ortadan kaldıran bir kararname çıkardı. Çıkarılan bu kararnameyle Irak ordusuna bağlı tüm birliklerin hizmetine son verildi ve eski ordunun yerine yeni bir Irak ordusunun kurulacağı duyuruldu. Yeni kurulacak Irak ordusuna Şii ve Kürt milislerin de dâhil edileceği bildirildi (Karem, 2010, s. 61).

Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanlığı görevine başladıktan hemen sonra Lewis Paul Bremer'e Irak tarafından Celal Talabani, Mesud Barzani, İbrahim el-Caferi, Abdülaziz el-Hâkim, Nasır Çadirji, İyad Allavi ve Ahmed Çelebi'den oluşan yedi kişilik bir konsey destek oldu. Ancak daha sonraları yedi kişilik Konseyin bazı üyeleriyle anlaşmazlığa düşünce Lewis Paul Bremer'in yardımcılarında biri bu üyeleri, karar vermekten ziyade kendilerini muhalefette görmeye alışkın olarak tanımladı (Ricks, 2006, s. 241).

Lewis Paul Bremer, özellikle Celal Talabani, Abdülaziz el-Hâkim ve Ahmed Çelebi'yle anlaşmazlığa düşünce yedi kişilik Konseyi genişletti. Genişletilen bu konsey, Şii çoğunluğa sahip olacak şekilde 25 üyeden oluştu. Ancak bu dönemde Irak, silahlı direniş aşamasına girdi. Generallerinin Suriye ve Lübnan'da eğitim aldığı tahmin edilen Baasçılar ve yabancı cihatçı gruplar tarafından petrol boru hatları tahrip edildi. Böylece bu dönemde kaynakların güvenliğinde yaşanan eksiklik ve zayıflıklardan dolayı Irak iflasın eşiğine geldi (Pirinççi, 2004, s. 486).

Irak'taki Şii toplumun dinî lideri olan Ayetullah Ali el-Sistani, Geçici Koalisyon Yönetimiyle doğrudan görüşmeyi reddetse de genişletilen Konseyin Şii çoğunluğa sahip olmasından dolayı Irak'ın yeniden yapılanması ve inşası için bu yönetimin çalışmalarını destekledi. Böylece ABD'nin kontrolünde olmak istemeyen Ayetullah Ali el-Sistani, İran gibi dinî bir devletin Irak'ta kurulmasını da desteklemedi (Alaca, 2019).

Lewis Paul Bremer döneminde bir diğer gelişme, yoğun bir aramanın ardından Irak eski Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in sekiz ay sonra bulunup Aralık 2003'te tutuklanmasıydı. Saddam Hüseyin'in gerçek kimliği doğrulandıktan sonra Lewis Paul Bremer, Konsey Başkanı Adnan el-Paçacı'yla birlikte basın toplantısında Saddam Hüseyin'in tutuklandığını duyurdu. Bir başka açıklamasındaysa Lewis Paul Bremer, Saddam Hüseyin'in tutuklanmasının Irak'taki Sünni toplumu siyasi sürece katmaya ikna edeceğini ve Sünni toplumda Baas Partisinin sona erdiği inancını pekiştirmeye yardımcı olacağını belirtti. Ayrıca bu tutuklamanın, Irak'ın Baas Partisinden arındırılmasında yardımcı olacağını ve bunun beklenenden daha etkin bir şekilde gerçekleşeceğini de ifade etti (Kari, 2011).

Daha sonraları verdiği demeçlerde Lewis Paul Bremer, Irak'ın yeniden yapılanması ve inşası için yürüttüğü faaliyetlerde hatalar yaptığını itiraf etti. Bu çerçevede 13 Nisan 2004 tarihinde The Independent gazetesine verdiği bir röportajda Lewis Paul Bremer, Irak'ta yaptığı faaliyetlerle ilgili olarak büyük stratejik hatalar yaptığını ve bu hataların Iraklı militanları kontrol altına alma çabalarını engellediğini belirtti. Ayrıca bu hataların birçok koalisyon gücü üyesinin hayatına mal olduğunu da ifade etti. Lewis Paul Bremer, geçmiş deneyimlerden ders alınması gerektiğinin altını çizdi ve özellikle de Bosna'yla Somali deneyimlerinden hareketle yeterli sayıda askerin sahada nüfusun korunmasını sağlayacağını vurguladı. Bu nedenle ABD yönetiminin, bir araştırma kurumunun önerdiği şekilde 180 bin asker yerine dört yüz bin asker gönderilmesi önerisini dikkate alması gerektiğini söyledi (Fisk, 2004).

28 Haziran 2004 tarihinde görev süresi tamamlandıktan sonra Lewis Paul Bremer, "My Year in Iraq: The Struggle to Build a Future of Hope" adlı bir kitap yayınladı. Kitapta, Lewis Paul Bremer'in deneyimleri ve izlenimleri yer aldığı gibi Irak, Arap ve İslam dünyasında önemli sayılan vatan ve milletle ilgili konulara da değindi.

Kitapta Lewis Paul Bremer, Irak'taki ABD yönetiminin faaliyetlerine ve fonlarına dair tam yetki veren bir mektupla görevlendirildiğini ve Savunma Bakanı Donald Henry Rumsfeld tarafından Irak'ın yeniden yapılanması ve inşası için ABD'nin elçisi olarak atandığını belirtti. Ayrıca Geçici Koalisyon Yönetiminin Başkanı olarak görev yaptığını ve Irak'taki tüm yürütme, yasama ve yargı çalışmalarında yetkili olduğunu ifade etti (Bremer ve McConnell, 2006, s. 13).

Kitabında Lewis Paul Bremer, görev yaptığı dönemde Irak'ta gerçekleşen yağmalama olaylarına ve tahribatlara da değindi. Elektrik santrallerinin ve trafo merkezlerinin yağmalanması, elektrik iletim kulelerinin yok edilmesi ve bakır tellerin çalınması gibi olayların, Irak'ta meydana gelen en yaygın yağmalama eylemleri olduğunu belirtti. Bu eylemler, özellikle elektrik altyapısını etkilediğinden ülkede yaşayan insanlar için büyük bir sorun teşkil etti. Ayrıca kitabında, orduya ve istihbarat teşkilatlarına ait binaların yerle bir edildiğini, kışlaların tahrip olduğunu ve devlete ait birçok tesisin yağmalandığını da yazdı. Bu durum, Lewis Paul Bremer döneminde ülkede güvenlik zafiyetinin ve istikrarsızlığın yaşandığının bir işaretiydi. Fakat kitapta Lewis Paul Bremer, bu yağmalama eylemlerinin kendi döneminde azaldığını ve bunun bir başarı olarak nitelendirilebileceğini de ifade etmekteydi (Bremer ve McConnell, 2006, ss. 17-24).

Ayrıca kitapta, Saddam Hüseyin döneminde yetersiz beslenmenin özellikle Şii ailelerin çocuklarını etkilediği ve bu ailelerin de suikast ve katliamlar gibi nedenlerle zorluklar yaşadığı belirtilmekteydi. Özellikle Saddam Hüseyin döneminde Şii ailelerin çocuklarının açlık nedeniyle öldüğü ve Cumhuriyet Muhafızları tarafından bu ailelere işkenceler verildiği iddiaları yer almaktaydı. Kitapta bu durumun mezhepsel bir baskıya dayandığı ve temeli olmayan bilgilere dayanan nefreti körüklediği yorumu yapılmaktaydı. Kitapta işgal döneminde bu durumun ortadan kalktığı için bir başarı olarak nitelendirildiği ifade edilmekteydi (Bremer ve McConnell, 2006, s. 29).

Tüm bunlarla birlikte kitapta, Saddam Hüseyin dönemindeki ordunun tamamen dağıtıldığı (Bremer ve McConnell, 2006, s. 57), yeni kurulan Irak ordusuna Şii ve Kürt milislerin de dâhil edildiği, Şii toplumun dinî liderlerin takipçilerini Geçici Koalisyon Yönetimiyle iş birliği yapmaya teşvik ettiği ve özellikle de Ayetullah Ali el-Sistani'nin bu konuda önemli bir rol oynadığı belirtilmekteydi (Bremer ve McConnell, 2006, ss. 74-75). Ayrıca Irak'ın Baas Partisinden tamamen arındırıldığı, Iraklı militanların kontrol altına alınma çabalarının devam ettiği ve bu militanların geri dönmelerine izin verilmeyeceği vurgulandı (Bremer ve McConnell, 2006, ss. 79-81).

3.1.2. Irak'ın Yeniden Yapılanma ve İnşa Sürecinde Bileşenlerin Önemi

"Bileşen" kelimesi, "isim" olarak kullanıldığında bir şeyin yapısını oluşturan veya onun bir parçası olan unsurları ifade eder. Bu unsurlar, bir bütünün oluşumunda önemli rol oynar. Çoğulcu toplumdaki bir gerçekliği belirten "bileşenler"se ulusal, etnik veya dinî kökenlere sahip bir toplumun çoğunlukla azınlık arasındaki ilişkisini tanımlar (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023). Bu ilişki, çoğunluk tarafından azınlığın çıkarlarına dayalı olabilir. Bu nedenle çoğunlukla azınlık arasındaki ilişki, siyasi sistemin demokratik veya otoriter doğasına bağlı olarak önem kazanır. Ayrıca bu ilişki, toplumun sosyal dinamiklerini ve toplumsal ilerlemeyi de etkileyebilir (Haduri, 2023).

Farklı etnik ve dinî kökenlere sahip Irak toplumunun mezhebine göre belirlenmiş kotalar vardır. Özellikle Lewis Paul Bremer döneminde Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecinde mezhebe göre belirlenmiş olan bu kotalar, Irak'ın siyasi sisteminde belirli bileşenlerin temsilini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Ancak mezhebe göre belirlenmiş olan bu kotalar, bazı eleştirilere yol açarken zorluklara da neden olmuştur. Kimi sosyal bilimciler, bu durumun mezhepsel bölünmeyi teşvik ettiğini ve istikrarsızlığa yol açtığını ileri sürmüşlerdir (Zine el-Abdin, 2020, ss. 98-105).

Savaşın bitmesinden hemen sonra Irak'ta yaşanan sorunlar, Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecini olumsuz etkilemekle birlikte Irak'taki bileşenlerin geleceği konusunda da belirsizlik yaratmıştı. Bu nedenle Lewis Paul Bremer döneminde yurttaş odaklı bir devletin kurulması için çalışıldı. Yurttaş odaklı bir devletin kurulmasıysa bileşenlerin bir arada yaşama iradesi ortaya koyması ve ortak bir gelecek vizyonu oluşturulmasıyla mümkün olabilirdi. Bunun için de meşru güç kullanımı yerine siyasi diyalog ve uzlaşma süreçlerinin güçlendirilmesi gerekirdi. Sonuçta Irak'ta hem siyasi sistemin işleyişi hem de kurumların yapısı daha demokratik hâle gelecekti. Bu durum da Irak'ta güvenlik zafiyetinin ortadan kalkmasına ve istikrarın sağlanmasına katkı sağlayacaktı. Kısaca Lewis Paul Bremer döneminde Irak'ın geleceği, tüm bileşenlerin bir arada yaşama iradesine ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine bağlıydı. Aslında uluslararası toplum tarafından verilen destek ve bu toplumla yapılan iş birliği de bu süreci destekledi. Ancak Lewis Paul Bremer döneminde bu sürecin karmaşıklığı ve zorlukları dikkate alınmadığından hem Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecinde hem de mezhebe göre belirlenmiş kotalarla Irak'ın siyasi sisteminde bileşenlerin temsilinin sağlanmasında başarıya ulaşıldığını söylemek pek mümkün değildir.

Irak'ın yeniden yapılanma ve inşaa sürecinde bileşenler genel olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Aslında bu üç ana grup, Osmanlı Devleti döneminde Musul, Bağdat ve Basra'dan oluşan üç bölge şeklinde ortaya çıkmıştı. Soğuk Savaş döneminde başta ABD olmak üzere Batılı devletler, Irak'ın üç bölgeye bölünmesini desteklediler. ABD önderliğinde uluslararası koalisyon gücü tarafından 1991'de "Çöl Fırtınası Harekâtı" adı altında Irak'a yönelik gerçekleştirilen askerî operasyondan sonraysa Irak'ın kuzeyinde ve güneyinde "uçuşa yasak bölge" ilan edilerek fiilen bu devlet üç bölgeye bölündü. 2003 Irak-ABD Savaşı'ndan sonra da ABD ve bazı müttefik devletler tarafından Irak'taki bileşenlerin durumunun belirlenmesiyle ilgili bir plan hazırlandı (Benli Altunışık, 2009, ss. 70-78). Hazırlanan bu plan çerçevesinde ABD, bazı müttefik devletlerle birlikte 2003 savaşından sonra Irak'ta demokratik bir siyasal sistem kurmak ve bu devletin ekonomi politikasını liberal reformlar yoluyla yeniden şekillendirmek için mezhebe göre kotalar belirledi. Lewis Paul Bremer döneminde belirlenen bu kotalar, Irak'ın siyasal sisteminde bileşenlerin temsilini sağlamıştır (Zine el-Abdin, 2020, ss. 98-101).

Orta Doğu üzerine çalışan bazı uzmanlar, 2003 savaşından sonra ABD'nin Irak politikasının anlaşılmasını, öncelikle onun iki yönlü seviyeye dayanan İsrail'le ilişkilerinin anlaşılmasına bağlamıştır. Seviyenin bir yanını, ikili ilişkilerin "stratejik ortaklık" şeklinde yürütülmesi oluşturur. Seviyenin diğer yanınıysa ABD'deki Yahudi toplumunun dernekleri ve örgütleri tarafından gerçekleştirilen lobi faaliyetleri nedeniyle ikili ilişkilerde stratejik ortaklığın da ötesinde özel bir bağın bulunması oluşturur. Zira bu dernekler ve örgütler, lobi faaliyetleri gerçekleştirerek İsrail'in tek başına yapamadığı müdahalelerin ABD tarafından yapılmasını ve finanse edilmesini sağlamıştır. Bu seviyenin ABD Başkanı George Walker Bush döneminde ikinci yönüne, yani dernekler ve örgütler tarafından lobi faaliyetleri gerçekleştirilerek İsrail'in tek başına yapamadığı müdahaleleri ABD tarafından yapılmasına ve finanse edilmesine ağırlık verildiğine işaret eden uzmanlar, ABD Başkanı Barack Hussein Obama dönemindeyse dengenin birinci yöne kaymasının doğal olduğunu ifade etmişlerdir. ABD'nin Orta Doğu ve özellikle de 2003 savaşından sonra Irak politikasında İsrail faktörünün doğal kabul edilmesi gerektiğini savunan uzmanlar, buna rağmen ABD'nin Orta Doğu ve özellikle de 2003 savaşından sonra Irak politikasını kendi çıkarları doğrultusunda oluşturduğunu da vurgulamışlardır (Mearsheimer ve Walt, 2006, ss. 37-61). Bu değerlendirmeye göre İsrail'in, Irak'ın siyasal sisteminde bileşenlerin temsilinin mezhebe göre kotalarla belirlenmesine dair isteğinin ABD tarafından yerine getirildiği iddiası öne çıkmaktadır. Bu iddiayı öne süren bazı uzmanlar belirli kaynakları dayanak almaktadırlar. Ancak bu tür iddiaların gerçekliği konusunda çeşitli tartışmalar vardır.

Herhangi bir isteğin gerçekleştirilebilmesi için birçok faktörün etkileşimde olduğu ve uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı göz önüne alındığında İsrail'in bu isteğinin ABD tarafından tek başına gerçekleştirebileceği iddialarının çoğunlukla spekülasyonlardan ibaret kaldığı söylenebilir. Bu tür bir iddianın yanı sıra, çeşitli politik ve jeostratejik faktörlerin etkisiyle Irak'ın siyasal sisteminde bileşenlerin temsilinin mezhebe göre kotalarla belirlendiği ve bu durumun, Irak'ın politik ve toplumsal dinamikleriyle birlikte iç yapısını da etkilediği bilinmektedir. Bu durumun İsrail'in isteği doğrultusunda ABD tarafından gerçekleştirildiği konusunda bir değerlendirme yapmak çok güçtür. Böyle bir değerlendirilmenin yapılmasının da ancak gelecekteki gelişmelere bağlı olduğu söylenebilir.

İsrail'in, Irak'ın siyasal sisteminde bileşenlerin temsilinin mezhebe göre kotalarla belirlenmesi isteğinin ABD tarafından yerine getirildiği iddiası, bazı uzmanlar tarafından belirli kaynaklara dayanılarak ileri sürülmüştür. Bu çerçevede iddia; genellikle İsrail'in güvenlik kaygılarına, bölgedeki jeostratejik konumuna, çevresindeki devletlerle ilişkilerine ve ulusal çıkarlarına dayanarak yapılmıştır (Mearsheimer ve Walt, 2006, ss. 53-58). Zira bu tür bir iddianın gerçekliği ve İsrail'in bu isteği konusunda kesin bir kanıt bulunmamıştır. İsrail'in Irak'a yönelik politikası, genellikle güvenliğini ve çıkarlarını koruma perspektifinden değerlendirilmiştir. Bu çerçevede Irak'ın tarihindeki olaylar, eski İsrail Krallığı'ndan Babil esaretine kadar olan döneme atıfta bulunmakla birlikte bu olayların bugünkü İsrail politikasını, güvenliğini ve çıkarlarını nasıl etkilediğine ve İsrail'in, Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecini destekleyip desteklemediğine dair net bir bağlantı kurmak da zordur. 2003 savaşıdan sonra ve özellikle de Lewis Paul Bremer döneminde Irak'ta yaşanan ordunun dağıtılmasından kaynaklı güvenlik sorunlarıyla ekonomik ve politik istikrarsızlık, Irak'ın mevcut durumunu etkileyen faktörlerdir. Ancak bu durumda İsrail'in doğrudan bir planı veya kontrolü olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir. Kısaca İsrail'in, Irak'ın siyasal sisteminde bileşenlerin temsilinin mezhebe göre kotalarla belirlenmesine dair isteğinin ABD tarafından yerine getirildiği iddiası somut bir kanıtla dayanmamıştır. Bu iddia da bazı uzmanlar tarafından belirli kaynaklara dayanılarak yapılmıştır. Uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı ve bunları etkileyen birçok faktörün varlığı dikkate alındığında ABD'nin Orta Doğu ve özellikle de 2003 savaşıdan sonra Irak politikasının, İsrail'in istediği gibi etkilme ve kontrol etme yeteneğinin çok sınırlı olduğu söylenebilir.

Irak'ın iç yapısındaki politik ve toplumsal dinamikler incelendiğindeyse Lewis Paul Bremer döneminde bileşenler arasında yakınsama yolunda ilerleyen bir süreç yaşandı. 30 Haziran

2004 tarihinde başlayan ve 31 Aralık 2005 tarihine kadar devam eden “geçiş dönemi”nde, siyasi güçler arasında görüş birliği ve anayasa temelinde kurulan bir siyasal sistem oluşturma çabaları gözlemlendi. Bu çabalar, bileşenler arasındaki dengeyi, simetriyi gözetmeyi ve dışlama olmaksızın herkesi kapsayacak bir yapıyı hedefledi. 2005’te yürürlüğe giren Irak Anayasası’nda da Mezopotamya’nın oğulları oldukları ve Irak’ın yükselen halkı oldukları gibi ifadelere yer verilmesi, Irak’ın bileşenlerinin ortak bir ulusal kimlik ve birlik duygusu oluşturma çabalarını yansıttı. Ayrıca bu dönemde Irak ordusunda ayrım gözetmeksizin ve dışlamadan hareket edildiği vurgulandı. Ordu, Irak toplumuna zulmetmeye alet olmayacak ve politik işlere karışmayacaktı. Bu durum, Irak’ın güvenlik güçlerinde bileşenler arasında denge ve adil temsilin sağlanması hedefini yansıtmaktaydı (Saadi, 2020, ss. 23-34). Ancak Irak’taki politik sürecin tamamen istikrarlı ve tüm bileşenlerin tam anlamıyla tatmin olduğu bir noktaya ulaştığını söylemek pek mümkün değildir. Bu çerçevede bileşenler arasında hâlâ bazı gerilimlerin ve anlaşmazlıkların bulunduğu bilinen bir gerçektir. Burada Irak’ın politik ve toplumsal yapısının sürdürülebilir bir şekilde güçlendirilmesi ve tüm bileşenlerin katılımını sağlamak için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak Irak’taki politik ve toplumsal dinamiklerde bileşenler arasında yakınsama çabaları gözlemlenmesine rağmen süreç hâlâ devam etmekte ve politik sürece tüm bileşenlerin katılımını sağlamak için daha fazla çaba gösterilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Irak’ın geleceği, istikrarı ve birlik duygusu için tüm bileşenlerin katılımı ve uzlaşması önem arz etmektedir.

2005’te yürürlüğe giren Irak Anayasası, bileşenlerin dengeli bir şekilde temsil edilmesi ve ayrımcılığın önlenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Ancak bu anayasanın bazı maddelerinde kullanılan terimler veya ifadelerin farklı yorumlara açık olabileceği ve tartışmalara neden olabileceği anlaşılmaktadır. Örneğin 2005 Irak Anayasası’nın 9. maddesi, kuvvetlerin ve güvenlik hizmetlerinin Irak halkının bileşenlerinden oluşacağını belirtmektedir (Hakkı, 2007, s. 29). Bu ifade bazı yorumlara göre silahlı kuvvetlerin ve güvenlik teşkilatlarının farklı bileşenlere ayrılarak ayrı ordulara veya güçlere dönüşebileceği şeklinde anlaşılabılır. Bu durum, Irak’ın birlik duygusunu zayıflatabilir ve ayrılıkları derinleştirebilir. Bu nedenle bazı çevrelerde "bileşenler" kelimesinin farklı bir kelimeyle değiştirilmesi önerilmektedir. Önerilen alternatifler arasında "oğullar" veya "Irak halkının bileşenleri" gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler, silahlı kuvvetlerin bölünmesini önleyerek güvenlik hizmetlerini birden fazla sadakate sahip olmaktan ziyade halka hizmet etmeye odaklanmalarını sağlayacak birleştirici bir rol oynamayı hedeflemektedir. Benzer şekilde 2005 Irak Anayasası’nın 12. maddesinde Irak bayrağı, amblemi

ve millî marşının, Irak halkının bileşenlerini simgeleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilir (Hakkı, 2007, s. 30). Bu ifade, Irak'ın tüm bileşenlerinin millî sembollerde ve marşta adil bir şekilde temsil edilmesi gerektiğini vurgular. Bu tür tartışmalar, 2005 Irak Anayasası'nın uygulanması ve yorumlanması sürecinde ortaya çıkan önemli konulardır. İlgili taraflar arasında uzlaşma ve anlayışın sağlanması, Irak'ın birlik ve istikrarını güçlendirmek için önemlidir.

2005 Irak Anayasası'nda, milliyetlere siyasi haklar tanınması ve çeşitli bileşenler arasında temsiliyetin sağlanması önemli bir konudur. Anayasa'nın 125. maddesi, idari ve siyasi haklarla eğitim hakları gibi farklı milliyetlere ait hakları güvence altına alır (Hakkı, 2007, s. 73). Ayrıca bu anayasanın 142. maddesi, Irak toplumunun ana bileşenlerini temsil etmekle görevli olan bir komisyonun, kotalar temelinde anayasa değişikliklerine ilişkin öneriler sunmasını öngörür. Bu değişiklikler, Millet Meclisine sunulduktan sonra referandum yolu açılır (Saadi, 2020, s. 32).

2005 Irak Anayasası, mezhebe göre kotalar benimseyerek devletin çeşitli bileşenlerini temsil etmeyi amaçlayan federal bir yapı oluşturmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım, Irak'ın etnik ve dinî kökenlere sahip bir toplum olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Bu bağlamda Kürt milisler, Şii Bedir Örgütü gibi gruplar Irak ordusu ve güvenlik aygıtları içerisinde yeniden yapılandırılmıştır. Ancak bu yapılanmanın, devletin federal yapısından dolayı merkezî hükûmetle bağlantısının sınırlı olduğu ve bu grupların kendi liderliklerine tâbi oldukları belirtilmelidir. Ayrıca maaşlarını merkezî hükûmetten aldıkları ve İçişleri Bakanlığının bu yapılar içinde temsil edildiği de ifade edilmelidir. Bazı gruplarsa kendi etnik veya dinî temsilciliklerini daha fazla istemekte ve daha fazla ordu birimi talep etmektedir (Zine el-Abdin, 2017a, ss. 166-168).

Genel olarak değerlendirildiğinde tüm bu örnekler, Irak'ın bileşenleri arasındaki dengeyi sağlama çabalarının devam ettiğini ve 2005 Irak Anayasası üzerindeki tartışmaların süregeldiğini göstermektedir. Bu çerçevede Irak'ın siyasi sürecinde farklı grupların taleplerini karşılamak ve toplumsal uzlaşma sağlamak önemlidir.

3.2. 2005 IRAK ANAYASASI VE ABD

Bu başlık altında öncelikle geçiş döneminde kalıcı anayasa çalışmaları ve bu çalışmalar sürecinde ABD'nin etkisi incelenecektir. İncelemenin ardından 2005 Irak Anayasası'nın kabul

edilmesi süreci ve 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nın 2005 Irak Anayasası'ndaki yeri ele alınacaktır.

3.2.1. 2005 Irak Anayasası'nın Hazırlanmasında ABD'nin Etkisi

Geçiş döneminde Irak'ta kalıcı anayasa çalışmaları oldukça karmaşık ve zorlu bir süreçten geçti. Bu dönemde özellikle Irak anayasasının hazırlanması, ülkede yaşanan politik istikrarsızlık ve güvenlik zafiyetinin yanı sıra ortaya çıkan siyasi güçlerin deneyim eksikliği gibi faktörlerden dolayı kolay olmadı.

Irak'ın siyasi güçleri, ABD'nin yardımıyla ülkede kalıcı bir anayasa taslağı hazırlama konusunda başarılı oldular. Ancak hazırlanan bu anayasa taslağının kabul edilmesi sürecinde yaşanan politik mücadeleler, geçici yönetimle toplum etrafında döndü ve çatışmaların yaşandığı bir dönemi yansıttı. Bu dönemde Irak'taki çeşitli siyasi güçler arasında anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları yaşandı (Duman, 2012, ss. 100-101).

2005 Irak Anayasası'nın yetersizliği ve 2006'da yürürlüğe girdikten sonraki dönemde dahi siyasi süreci organize etmede yaşanan zorluklar, ülkede güç etrafında dönen bir politik mücadeleden toprak kazanmak amacıyla gerçekleşen bir toplumsal çatışmaya dönüşmesiyle daha da belirgin hâle gelmiştir. Bu durum, anayasanın özellikle 2010'dan sonraki siyasi süreci etkili bir şekilde organize edemediğini göstermiştir (Duman, 2012, ss. 105-106).

Irak kamuoyunun ve siyasi güçlerinin zayıf anayasal kültürü ve kamuoyu bilincinin oluşmamış olması, anayasanın etkin bir şekilde uygulanmasını ve toplumun genel olarak anayasa ve hukukun üstünlüğüne karşı güven duymasına engel teşkil etmiştir. Bu durum, Irak'ın politik istikrarsızlık, güvenlik sorunları ve toplumsal bölünmelerle mücadele etmede karşılaştığı zorlukları da etkilemiştir (Al-Jasım, 2017, ss. 315-318). Hatta 2005'te anayasa kültürüne sahip olmayan Irak kamuoyunun ve siyasi güçlerinin durumu düşünüldüğünde Irak anayasasını yazmanın hiç kolay bir iş olmadığı da söylenebilir ve bu zorluklar şu şekilde özetlenebilir:

İşgal Döneminde ABD'nin Irak'taki Varlığı ve Etkinliği: 2003 Irak-ABD Savaşı, Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesiyle sonuçlanmıştı. Bu durum, Irak'ın politik, ekonomik, askerî ve güvenlik kurumlarının ciddi bir şekilde etkilenmesine yol açmıştı. İşgal döneminde

ABD'nin Irak'taki varlığı ve etkinliği ve özellikle de Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecinde yürüttüğü politikalarsa etkili bir Irak anayasasının hazırlanmasını engellediği veya sınırladığı söylenebilir. Bu durumu daha ayrıntılı olarak dört kısımda açıklamak mümkündür:

- *Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu'nun 61. maddesi:* Bu madde, 2005 Irak Anayasası'nın yazım sürecine ilişkin süre sınırının belirlenmesini ve anayasayı yazma görevinin Millî Meclise verilmesini öngörmekteydi. Yani bu maddeyle Millî Meclisin, kalıcı bir anayasa taslağını en geç 15 Ağustos 2005 tarihine kadar yazması gerekmekteydi (Ceylan, 2004). Bu durum, kalıcı bir anayasa yazılması için daha fazla zamanın gerektiğini ve sürecin en geç 15 Ağustos 2005 tarihinde sona erdirildiğini göstermektedir. Bu hızlı yazım süreci, 2005 Irak Anayasası'nın etkili bir şekilde hazırlanmasını ve Irak'taki tüm tarafların çıkarlarını yansıtmalarını zorlaştırmıştır.
- *Çıkarlar lehine Irak'ın üniter bir devlet yapısından vazgeçilmesi:* Yürürlükteki 2005 Irak Anayasası'nın 1. maddesi, üniter bir devlet yapısı yerine federal bir devlet yapısını öngörmüştür (Al-Jasım, 2017, s. 152). Bu durum, Irak'taki Kürtlerin özerklik kazanmasına ve kendi çıkarlarını korumasına olanak tanımıştır.
- *İslami partilerle uyum içinde teokratik seçeneğin benimsenmesi:* İşgal döneminde siyasi sürece hâkim olan İslami partilerin etkisiyle anayasanın teokratik yönetimi destekleyen bazı hükümler içerdiği ve bu durumun, demokratik ilkelerin tam olarak yerleşmesini engellediği söylenebilir.
- *Irak'ta eşitlik ilkesi yerine yetki paylaşımının öne çıkarılması:* İşgal döneminde Irak'ta eşitlik ilkesi yerine yetki paylaşımı öne çıkarılarak farklı bir yaklaşım benimsendi (Zine el-Abdîn, 2017a, s. 167). Bu durumun, yerel aktörlerin hem etkisini hem de yetkisini artırarak devletin merkeziyetçi yapısını zayıflattığı söylenebilir.

Siyasi Sınıfın Kurucu Zihniyetinin Zayıflığı ve Siyasi Projelerin Eksikliği: İşgal döneminde siyasi sınıfın kurucu zihniyetinin zayıflığı ve siyasi projelerin eksikliği, 2005 Irak Anayasası'nın yazım sürecini daha da zorlaştırdı. Bu durumu daha ayrıntılı olarak dört noktada açıklamak mümkündür:

- *Anayasa Komisyonunda anayasa hukuku alanında uzman olmayan siyasi kesimin hâkimiyeti:* 2005 Irak Anayasası'nın yazım sürecinde komisyonda genellikle anayasa hukuku alanında uzman olmayan siyasi ve hatta dinî kesim yer almaktaydı. Bu durum, duygusal, politik veya

kategorik yaklaşımlarla karakterize edilen bir anayasa metninin ortaya çıkmasına yol açtı (Bayraktar, 2019, ss. 66-68).

- *Sünni temsilcilerin eksikliği*: Ocak 2005'teki seçimlere dinî gerekçelerle katılmayı reddeden bazı siyasi gruplardan dolayı Anayasa Komisyonunda Sünni temsilcilerin eksikliği oluştu (Çetinsaya, 2005). Bu durum, anayasanın yazım sürecinde kafa karışıklığına ve oluşan anayasa metninde de tartışmalara neden oldu.

- *Kürtlerin ayrılıkçı eğilimi*: Kürtlerin siyasi isteklerini anayasanın yazım sürecinde metne abartılı bir şekilde yansıtmaları ve kendi çıkarlarını diğer bileşenlerden daha çok dikkate almaları, anayasanın federal yapısında ayrılıkçı eğilimlerin belirmesine yol açtı. Bu durum, Kürtlerin kendi bölgesel yönetiminin otoritesine öncelik verirken diğer bileşenleri ve özellikle de Türkmenleri dikkate almadığını göstermiştir (Zine el-Abdin, 2017b, ss. 96-98). Bu durumun da Irak'ın birlik ve bütünlüğünü zayıflattığı söylenebilir.

- *Acelecilik ve yanlış hesaplamalar*: Irak'ta siyasi irade ve acelecilik, geçiş döneminde ismi "daimî anayasa taslağının yazımı" olsa da aslında kalıcı bir anayasanın yapılmasını engellediği söylenebilir. Bu durumun, sonuçların yanlış hesaplanmasına ve hataların düzeltilmesinde yetersizliklere yol açtığını da söylemek mümkündür.

Bu faktörler, 2005 Irak Anayasası'nın yazım sürecinin zorluğunun yanında, bazı siyasi ve hukuki eksikliklerin ortaya çıkışını açıklamaktadır. Hatta işgal döneminde 2005 Irak Anayasası'nın yürürlükte olduğu süreçte dahi Irak toplumu tarafından bu anayasaya güven duyulmadı. Bu durumun, işgal döneminde toplumun sosyal geleneklerinde yer alan değerlerinin bir kısmının kaybetmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bunu daha ayrıntılı olarak üç noktada açıklamak mümkündür (Hussein Saleh, 2018, ss. 39-40):

- *Toplumun siyasi liderlerini etkileyememesi*: İşgal döneminde Irak toplumu, seferberlik dışında siyasi liderleri etkileme konusunda sınırlı bir güce sahipti. Bazı durumlarda, din adamlarının aracılığıyla dinî seferberlikler gerçekleştirilebilirdi ancak siyasi liderler üzerinde etkili olma konusunda sınırlılıklar vardı.

- *Toplumun anayasaya ilgisizliği*: İşgal döneminde Irak toplumunun anayasal kültürünün zayıf olması, anayasaya karşı ilgisizliğe yol açtı. Bu durum, anayasa metnlerinin hem detaylı bir şekilde incelenmemesine hem de anayasa hükümlerinin tam anlamıyla anlaşılmamasına sebep oldu.

- *Toplumun tecrübesiz siyasal İslam önerilerini kabul etmesi:* İşgal döneminde Irak toplumunun tecrübesiz siyasal İslam önerilerini kabul etmesi sonucu özellikle Şii liderliğindeki İslami partilerin, muhalefet partilerine karşı önceki rejime bir tepki olarak ortaya çıkmasına sebep oldu. Ancak bu durumun, bazı muhalif partilere zulüm ve adaletsizlik gibi sonuçlara da yol açtığı söylenebilir.

Tüm bu faktörler, işgal döneminde Irak toplumunun sosyal geleneklerindeki kayıpları ve bazı siyasi tercihlerin arka planını açıklamaktadır. Ancak her bir faktörün etkisi karmaşık ve çok yönlü olabilir ve bireylerle gruplar arasında farklılık gösterebilir.

3.2.2. 2005 Irak Anayasası'nın Kabul Edilmesi Süreci

2005 Irak Anayasası, 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilen referandumla kabul edildi ve 2006'da da yürürlüğe girdi. Irak'ın daimî anayasası olan 2005 Irak Anayasası, Millî Meclis tarafından yazılmış ve referandumla kabul edilmiş olan ilk anayasal belgedir (Hakkı, 2007, ss. 21-24).

2005 Irak Anayasası'nın kabul edilmesi süreci, Irak'ta otoriter merkezî yönetimden temsili anayasal hükûmete geçiş ve Irak'ın egemenliğinin geri dönüşüne doğru bir dönüm noktası olarak öne çıkmıştır. Bu süreç sonunda 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilen referandumdaysa seçmenlerin yaklaşık %78'i, 2005 Irak Anayasası'nın kabul edilmesine onay verdi. Ancak Sünni Arapların büyük bir çoğunluğunun gerçekleştirilen referanduma katılmaması, anayasa taslağı üzerinde ulusal bir uzlaşma sağlanamadığını göstermiştir (İnat, 2006, ss. 70-71).

2006'da yürürlüğe giren 2005 Irak Anayasası, Irak'ın federal bir devlet yapısını benimsediğini göstermiştir. Bu çerçevede Irak, Kürtler ve Araplar olmak üzere etnik olarak iki bölgeye ayrılmıştır. Ayrıca bu anayasa, bileşenler arasında mezhebe göre kotaları belirleyen ve güç paylaşımını teşvik eden önemli maddeleri de içermiştir (Al-Jasım, 2017, ss. 150-157). Ancak 2005 Irak Anayasası'nın uygulanması ve yasaların tam olarak yerine getirilmesinde birçok zorlukla karşılaşmıştır. Ülkede politik istikrarsızlık, etnik ve dinî gerilimler, terör saldırıları ve dış müdahaleler gibi faktörler, anayasanın tam anlamıyla uygulanmasını engellemiştir. Özellikle işgal döneminde Irak iç ve dış zorluklarla karşı karşıya kaldı ve anayasanın uygulanması sürecinde büyük sıkıntılar yaşandı.

3.2.3. 1979 Tarihli 111 Sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nın 2005 Irak Anayasası'na Etkisi

Uluslararası ilişkilerde devletler, kendi iradesini karşı tarafa kabul ettirebilmek için uluslararası antlaşmaları bir araç olarak kullanır. Uluslararası antlaşmalar da ulusal menfaatleri koruduğundan devletlerin iç hukukuyla uyumlu olmalıdır, yani devletlerin anayasalarına aykırı olmamalıdır. Dolayısıyla devletlerin iç hukukunda anayasalar en üst yasalar olarak kabul edildiğinden çıkabilecek uyuşmazlıklarda anayasalar esas alınır. Fakat kimi devletlerdeyse uluslararası hukuk, iç hukukun üstünde olarak değerlendirildiğinden anayasayla çıkabilecek uyuşmazlıklarda uluslararası antlaşmalar esas alınır (Aybay, 2007, ss. 197-198).

Devletlerin egemenliklerinin temellerini etkileyen konular, anayasaların ve yasaların yürürlüğüne bağlıdır. Bu tür değişikliklerin yapılması genellikle politik bir süreç gerektirir ve ilgili taraflar arasında anlaşmazlıklara neden olabilir. Bu nedenle hukukun ve anayasal düzenin korunması, ulusal çıkarların ve halkın güvenliği için önemli bir husustur. Bu bağlamda 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası da Irak'ın antlaşma yapma sürecini ve yasal temellerini tanımlamakla birlikte hem Irak hukuk sisteminin hem de Irak halkının güvenliği için önemli bir düzenlemedir. Yasaya göre antlaşmaların müzakere edilmesi için Devlet Danışma Konseyi, Dışişleri Bakanlığı ve ekonomik komitelerin görüşlerine başvurulması gerekmektedir. Ayrıca antlaşmaların dilinin, müzakere eden devlet tarafından kabul edilen dilde olması gerektiği belirtilmektedir. Yasa, ikili antlaşmaların adının müzakere eden devletin resmî adı olarak Irak Cumhuriyeti adı üzerinden sunulmasını da düzenlemektedir. Yasanın ön sözünde antlaşmaların temel amaçları ve gerekçeleri açıklanırken antlaşma metinleriyse madde madde hükümlerden oluşmaktadır. Ayrıca yasada, antlaşmaların kabulü ve onaylanmasını içeren hükümler de mevcuttur. Onay prosedürü, cumhurbaşkanı tarafından temsil edilen yürütme organına verilmiştir. 2005 Irak Anayasası'na göre antlaşma yapma ve onaylama yetkisiyse federal hükûmetin sorumlulukları arasında kabul edilmektedir (Al-Maliki, 2013). Bu bağlamda 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nın, Irak'ın antlaşmalar yapma sürecini düzenleyen ve antlaşmaların yürürlüğe girmesi için yasal bir temel sağlayan çok önemli bir yasa olduğunu söylemek mümkündür.

2005 Irak Anayasası'nın 73. maddesi, hem uluslararası antlaşmalar yapılmasını hem de bu antlaşmaların onaylanma sürecini belirlemektedir. Bu maddeye göre uluslararası antlaşmalar, Millet Meclisinin onayından sonra yürürlüğe girecektir. Ayrıca 2005 Irak Anayasası'nın 80. maddesinin altıncı fıkrası, uluslararası antlaşma ve antlaşmaların müzakere edilmesi ve imzalanmasıyla ilgili olarak Bakanlar Kurulunun rolünü düzenlemektedir (Al-Jasım, 2017, ss. 231-250). Bu hükümler, Irak'ın yasama erkinin, hükûmet tarafından müzakere edilen ve imzalanan uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisine sahip olduğunu göstermektedir. Cumhurbaşkanının rolüyle onaylanan bu antlaşmaları Resmî Gazete'de yayınlamakla sınırlıdır (Hakkı, 2007, ss. 56-58). Bu bağlamda 2005 Irak Anayasası'nın ilgili maddeleri, uluslararası antlaşmaların yasama organı tarafından onaylanması gerektiğini ve hükûmetin müzakere ve imza sürecini yürüttüğünü belirtmektedir.

2005 Irak Anayasası'yla 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası arasında yapılan karşılaştırmaya göre bazı farklılıklar olduğunu söylemek mümkündür. 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nda yer alan merkezlerin, yani Devlet Danışma Konseyiyle Dışişleri Bakanlığının artık mevcut olmadığı görülmektedir. Hatta Saddam Hüseyin dönemindeki diğer merkezlerin, örneğin Devrimci Komuta Konseyi gibi feshedilen kurumlarının yerine geçen Bakanlar Kurulu olduğunu iddia etmek yanlış olacaktır. Çünkü Bakanlar Kurulu, 2005 Irak Anayasası'nın 60., 80. ve 126. maddelerinde belirtilen yetkilere sahiptir (Al-Jasım, 2017, ss. 249-250). Bakanlar Kurulunun yetkileriyle Devrimci Komuta Konseyinin yetkileri arasında önemli farklılıklar olduğu gibi 2005 Irak Anayasası'nın 80. maddesinde antlaşmaların müzakere edilmesini ve imzalanmasını içeren Bakanlar Kurulu yetkisinin, 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nda antlaşmaların müzakere edilmesi için görüşlerine başvuru Devlet Danışma Konseyiyle Dışişleri Bakanlığının yetkileri arasında da önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Benzer şekilde 2005 Irak Anayasası'nın 73. maddesinde belirtilen cumhurbaşkanının yetkilerinin, 1971 tarihli Irak Geçici Anayasası'nda cumhurbaşkanına tanınan yetkilerden köklü bir şekilde farklı olduğunu da söylemek mümkündür (Al-Maliki, 2013).

2005 Irak Anayasası'nın 80. maddesinde, antlaşmaların müzakere edilmesi ve imzalanmasıyla ilgili yetkiyi yürütme erki tarafından temsil edilen Bakanlar Kuruluyla sınırlı olduğunu belirtirken onaylanarak yürürlüğe girmesiyle ilgili yetkiye tartışmalı bir durumu ortaya çıkarmaktadır. 2005 Irak Anayasası'nın 73. maddesinde antlaşmaların onaylanarak yürürlüğe girme sürecinin düzenlendiği ve bu çerçevede antlaşmaların onaylanması için de Millet

Meclisine sunulması gerektiği belirtilmiştir. Fakat söz konusu antlaşmalar değil de anlaşmalar olursa durum biraz farklıdır. Bir grup anayasa hukuku uzmanı, Bakanlar Kurulu tarafından anlaşmaların imzalanmasıyla birlikte hemen yürürlüğe gireceğini ifade etmektedir ki 80. madde tarafından verilen yetkiyi de bu şekilde öne çıkarmaktadır. Bu uzmanlar, Bakanlar Kuruluna anlaşmaları imzalama yetkisi verilirken bu anlaşmaların yürürlüğe girmesinde de yeterli olduğunu, yani bu anlaşmaların onaylanarak yürürlüğe girmesi için Millet Meclisiyle cumhurbaşkanına gerekli olmadığını vurgulamaktadır. Kısaca söz konusu anlaşmayla imza aşamasından farklı onaylanarak yürürlüğe girme aşamasını düzenleyen 2005 Irak Anayasası'nın 73. maddesinin serbest bırakılabileceği belirtilmektedir (Al-Maliki, 2013).

Bir diğer grup anayasa hukuku uzmanıysa anlaşmaların onaylanarak yürürlüğe girmesi için 2005 Irak Anayasası'nın 73. maddesi gerekli olmamasına rağmen antlaşmalar içinse bu maddenin iç hukuk yollarında tamamlanması gereken bir prosedürden ibaret olduğunu, zaten Irak devleti adına hareket eden Bakanlar Kurulunun bu antlaşmaları imzalamasıyla birlikte 1969 tarihli Devletler Arasında Anlaşmalar Hukuku Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 27. maddesine dayanarak uluslararası hukuka göre Irak'ın bağlayıcı hâle geldiğini vurgulamaktadır. 1969 tarihli Devletler Arasında Anlaşmalar Hukuku Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 27. maddesi, antlaşmaya taraf olan bir devletin, bu anlaşma gereğince yükümlülükler üstlenmesine aykırı davranmak için iç hukuk yollarına başvurulmasına izin verilmeyeceğini belirtmektedir. Dolayısıyla antlaşmayı kabul eden tarafın Bakanlar Kurulunun bu antlaşmayı imzalamasından sonra Irak'ın zaten bu tür bir antlaşmanın yürürlüğünü kabul ettiğini, onaylanarak yürürlüğe girme aşamasını düzenleyen 2005 Irak Anayasası'nın 73. maddesinin prosedürden ibaret olduğunu, yani Millet Meclisiyle cumhurbaşkanına başvurma için iç hukuk yollarında tamamlanması gereken işlemler olduğunu belirtmektedir. Kısaca Bakanlar Kurulu tarafından imzalanan antlaşmaların uluslararası hukukta bağlayıcı hâle geldiği belirtilmektedir (Al-Maliki, 2013).

2005 Irak Anayasası'yla 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası arasında önemli farklılıkların olduğuna dair hemfikir olan anayasa hukuku uzmanları, 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nın hâlâ yürürlükte olduğunu ancak 2005 Irak Anayasası'nın 13. maddesinin 2. fıkrasında belirtildiği gibi bu anayasayla çelişen herhangi bir yasanın veya yasadaki herhangi bir hükmün geçersiz sayılacağını vurgulamışlardır (Al-Jasim, 2017, s. 171). Bu nedenle 1979 tarihli 111 sayılı Antlaşma Sözleşmeleri Yasası'nın geçersiz olduğunu düşünmek, 2005 Irak Anayasası'na göre yasaların yürürlükte kalmaya

devam edeceğini öngörmesine rağmen bu yasanın tüm hükümlerinin anayasaya aykırı olması ya da bu yasanın iptal edilmesi veya anayasaya göre değiştirilmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

3.3. İŞGAL DÖNEMİNDE IRAK'TA GERÇEKLEŞEN SEÇİMLER VE ABD

Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinden sonra Irak'ta nasıl bir yönetim biçimi olacağı ve bu devletin kimler tarafından yönetileceği konusunda tartışmalar yaşandı. İşgal döneminin başlarında Irak, Lewis Paul Bremer başkanlığında Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından yönetildi. Ancak daha sonralarıysa hem yönetim biçimi olarak demokrasi benimsendi hem de yetki aşamalı olarak Iraklılara devredildi.

İşgal döneminin başlarında ve özellikle de Lewis Paul Bremer döneminde, nüfusun tüm kesimlerinin temsilcilerinden oluşan 25 üyeli Geçici Yönetim Konseyi kuruldu. Bu konseyde 13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Süryani ve 1 Türkmen'den oluşan 25 temsilci yer aldı ve bu temsilcilerden üçü de kadındı. Başkanlık aylık olarak değişen ve 5 Şii Arap, 2 Sünni Arap ve 2 Kürt'ten oluşan dokuz üye arasında paylaşıldı. Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanlığı görevini yürüten Lewis Paul Bremer, Geçici Yönetim Konseyinin herhangi bir kararını veto etme yetkisine sahipti. 3 Eylül 2003 tarihinde Geçici Yönetim Konseyi, 13 Şii Arap, 5 Sünni Arap, 5 Kürt, 1 Asuri, 1 Türkmen'den oluşan 25 bakanın bulunduğu bir Bakanlar Kurulu oluşturdu (Al-Dabbagh, 2021).

Geçici Koalisyon Yönetimine karşı kitlesel protestoların ortaya çıkması ve Şii toplumun dinî lideri olan Ayetullah Ali el-Sistani'nin talepleri, Geçici Yönetim Konseyinin bir ulusal hükûmet temelinde acil bir toplantının yapılmasını gerektirdi. Bu durum Geçici Koalisyon Yönetimini, Irak'ın yapılanma sürecinde yeniden düzenlemeye zorladı. Bu çerçevede 15 Kasım 2003 tarihinde, resmî yetki devrininse 30 Haziran 2004 tarihinden önce de gerçekleşeceği bir zaman çizelgesi açıklandı. Bu zaman çizelgesi, 8 Haziran 2004 tarihli 1546 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) Kararı tarafından da desteklendi (Alaca, 2019).

8 Mart 2004 tarihinde Geçici Yönetim Konseyi, siyasi iktidarın nihai olarak Irak halkının seçilmiş temsilcilerine üç aşamada devredileceği Geçici İdare Yasası'nı imzaladı. İlk aşamada, herhangi bir seçime tâbi olmayan geçici bir Irak hükûmeti, Geçiş Yönetim Konseyinden yetkiyi devralacaktı ki bu, 30 Haziran 2004 tarihinde gerçekleşti. Bu geçici hükûmet, Irak'ta

bir geçiş h k meti oluşturulana kadar ülkeyi yönetti. İkinci aşamada, 275 sandalyeli Millî Meclis için genel seçimler yapılacak ve bu meclis geçiş h k metini kuracaktı ki bu seçimler 30 Ocak 2005 tarihinde gerçekleşti. Meclis, devlet başkanını ve onun iki vekilini seçtikten sonra Başkanlık Meclisi oluşturuldu. Başkanlık Meclisi, oybirliğiyle başbakanı ve onun tavsiyesiyle bakanlar kurulunu belirledi. Başbakan ve Bakanlar Kurulu, Millî Meclisin güvenoyunu aldıktan sonra geçiş h k meti olarak göreve başladı. Millî Meclisin en önemli görevi, Irak halkının onayına sunulacak yeni bir anayasa hazırlamaktı ve bu anayasa 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilen referandumla halk tarafından kabul edildi.   nc  aşamadaysa anayasanın onaylanması durumunda 275 sandalyeli Millet Meclisi için genel seçimler düzenlenecekti ki bu seçimler 15 Aralık 2005 tarihinde gerçekleşti. Millet Meclisi, devlet başkanını ve onun iki vekilini seçtikten sonra belirlenen başbakana da güvenoyu verdi. Böylece Irak'ta geçiş h k metinin yerine Başbakan Nuri el-Maliki liderliğinde bir h k met kuruldu (Al-Dabbagh, 2021).

Bu süreçte eski muhalefet partilerinin temsilcileri de yeni yönetimin bir parçası oldular. Bu nedenle Irak içinde ve dışında eleştirmenler tarafından ABD'nin kuklası olarak tasvir edildiler. Bu durum seçime katılan Irak Ulusal Kongresi, Irak Ulusal Koalisyonu gibi partiler için geçerli olmasına rağmen Dava Partisi, Irak İşlam Yüksek Konseyi, Kürdistan Demokrat Partisi, Kürdistan Yurtseverler Birliği gibi partiler içinse geçerli değildi. Partiler, işgal dönemindeki Irak'ta politik seçeneklerin sınırlılığından ve daha büyük bir  k ş riski olmasından dolayı seçimlerdeki tutumları için haklı gerekçeler ortaya koydular. Katılımcıların, tarafların çıkarlarını içeriden güçlendireceğini ve böylece karşılıklı çıkar çatışmalarını çözmeye ve eski düzeni yeniden tesis etmeye yardımcı olabileceğini umdular. Partilerin oğu ABD'ye bağımlı olsa da uysal araçlar değillerdi zira kitlelerin seferberliğini ve başarısızlık durumunda şiddetli direniş ağırısını kullanabilme potansiyelleri vardı (Al-Dabbagh, 2021).

Genel olarak değerlendirildiğinde ABD'nin Irak'a ilgisi ve Irak'taki seçimlere etkisi, işgal döneminde ABD'nin yönettiği politik süreci yakından takip etmesiyle ortaya ıktı. İşgal döneminde ülkede yaşanan politik istikrarsızlık ve güvenlik zafiyetinden dolayı ABD, Irak seçimlerini belki de askerî varlığı için son bir şans olarak gördü ve Irak'tan çekilme planını kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirdi. Özellikle ülkede yaşanan güvenlik zafiyetinin etkileri, Irak'taki şii çoğunluğun bir araya gelmesine ve ABD'nin varlığına karşı yapılan milyonlarca gösteriyle Millet Meclisinde ABD güçlerinin Irak'tan çıkarılması kararının alınmasına yol açtı. ABD, Irak'taki başarısızlığı daha net bir şekilde kabul etmesine rağmen

bazı siyasi güçler arasında hâlâ belirli bir rol oynamaktadır (Hussein, 2020). Ancak ABD'nin, bu siyasi güçlere bel bağlamasının da politik ve askerî ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmayacağı bilinen bir gerçektir.

ABD, Irak'ın güvenilir bir devlet olduğunun ve kullandığı Ayn'ül Esad Hava Üssüyle açacağı Harir Askerî Hava Üssünün İran tarafından kolay bir hedef hâline gelmemesi için Irak'ın desteklenmesi gerektiğinin de bilincindeydi. Bu bağlamda 31 Aralık 2011 tarihine kadar Irak'tan geri çekileceğini açıklayan ABD, Irak'la ilişkilerini geliştirmek için 2010 seçimlerine güvenebileceğini ifade ederek her türlü olasılığa açık olduğunu belirtti. Böylece 2010 seçimlerine müdahil olmayan ABD, Irak'taki çıkarlarını güvence altına alabileceği güçlü bir hükûmetin kurulmasını ve bölgede İran'ı dengeleyebilecek güçlü bir Irak'ın oluşmasını amaçlamaktaydı (Al-Dabbagh, 2021).

Irak'taki askerlerini geri çekmeden önce ABD, ikili ilişkilerin gelişmesine sürekli destek veren ve bölgedeki ABD çıkarlarını koruyabilen bir hükûmetin kurulmasını istemekteydi. Bu hükûmet aynı zamanda İran etkisinden uzak ve kendi çıkarlarını arayabilen güçlü bir hükûmet olmalıydı ki bu nedenle 2010'da Irak'ta gerçekleşen seçimler, ABD'nin hem Irak'taki hem de bölgedeki etkinliği açısından büyük önem taşımaktaydı (Hussein, 2020). Güçlü bir hükûmetin kurulmaması durumundaysa ABD'nin hem Irak'taki hem de bölgedeki etkinliği azalacağını ancak tamamen ortadan kalkmayacağını da söylemek mümkündür.

3.4. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER YOLSUZLUKLA MÜCADELE SÖZLEŞMESİ VE IRAK'IN BU SÖZLEŞMEYE KATILMASINDA ABD'NİN ETKİSİ

Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi (United Nations Convention Against Corruption-UNCAC), çok taraflı bir antlaşma olup 31 Ekim 2003 tarihinde 140 devletin imzalaması sonucu Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulunda 58/4 sayılı kararla kabul edildi. Yolsuzlukla mücadelede uluslararası boyutta standart belirlemek amacıyla oluşturulan sözleşmede yolsuzluğun önlenmesi, cezalandırılması ve varlıkların geri alınması gibi konular düzenlenmiştir (Hâkimler ve Savcılar Kurulu [HSK], 2023).

Sözleşme, girişin dışında sekiz bölüm ve 71 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmeye taraf devletler, yolsuzlukla mücadele için çeşitli tedbirler alarak yasalarını, kurumlarını ve uygulamalarını etkileyebilirler. Bu tedbirler arasında belirli davranışları suç hâline getirme, kanun yaptırımını

geliştirme, uluslararası adli iş birliğini güçlendirme, varlıkların geri alınması için etkili yasal mekanizmalar oluşturma, teknik yardım ve bilgi alışverişi sağlama gibi konular yer almaktadır (Al-Rubaie ve Sahib, 2016, ss. 11-13).

UNCAC, yolsuzlukla mücadelenin uygulanmasındaki sürekliliği sağlamak için BM Taraf Devletler Konferansı da dâhil olmak üzere çeşitli mekanizmalara sahiptir. Ayrıca bu çeşitli mekanizmalar sayesinde UNCAC, devletler arasında yolsuzlukla mücadelede ortak bir çerçeve oluşturarak uluslararası iş birliğini de teşvik etmektedir (Al-Rubaie ve Sahib, 2016, s. 14).

3.4.1. UNCAC

14 Aralık 2005 tarihinde yürürlüğe giren UNCAC, küresel ölçekte yolsuzlukla mücadelede en kapsamlı sözleşmedir. 189 devlet tarafından onaylanan UNCAC, yolsuzlukla mücadelede uluslararası iş birliğini teşvik etmek ve devletler arasında ortak bir çerçeve oluşturmak amacı taşıyan, büyük öneme sahip bir sözleşmedir. Bu nedenle UNCAC, taraf devletleri, yolsuzlukla mücadele için çeşitli ve ayrıntılı tedbirlerin uygulanmasından sorumlu kılmaktadır (United Nations [UN] Office on Drugs and Crime, 2023).

UNCAC, yolsuzlukla mücadele için ulusal düzeyde yasalarla kurumların güçlendirilmesini, yasaların uygulanmasının ve uluslararası iş birliğinin sağlanmasını hedeflemektedir. UNCAC, yolsuzluğu önlemek, soruşturmak ve cezalandırmaya dair çeşitli önlemler içermektedir. Ayrıca varlıkların geri alınması, teknik yardım, bilgi alışverişi, eğitim ve farkındalıkları artırma gibi konularda da tedbirler öngörmektedir (HSK, 2023).

Irak, Mart 2008’de ABD’nin desteği ve etkisiyle UNCAC’a katıldı. Irak’ın katılımından sonra ABD’nin aktif çalışmalar sonucu uluslararası toplum tarafından yolsuzluk sorununa dikkat çekmek ve hükûmetlerin rolünü vurgulamak amacıyla her yıl 9 Aralık tarihinde Uluslararası Yolsuzlukla Mücadele Günü olarak kutlanmaya başlamıştır (Altunkaya, 2019).

Gelişmekte olan ülkelerdeki yolsuzluk sorunu, ekonomik kalkınmayı engelleyen en büyük sorun olarak öne çıkmaktadır. Dünya Bankasının (DB) tahminlerine göre dünya genelinde bir trilyon dolardan fazla rüşvet verilmekte ve Afrika devletleri her yıl gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) %25’ini yolsuzluk nedeniyle kaybetmektedir. Örneğin Endonezya hükûmeti,

doğal kaynakların yönetimindeki yolsuzluk sonucu yılda dört milyar dolar gelir kaybına uğradığını tahmin etmektedir (Altunkaya, 2019).

Yolsuzluk; demokrasiyi zayıflatmakta, hukukun üstünlüğünü sarsmakta, insan haklarını ihlal etmekte, piyasaları bozmakta ve yaşam kalitesini kötüleştirmektedir. Ayrıca organize suçlar, terörizm ve insan güvenliğini tehdit eden diğer sorunların büyümesine yol açmaktadır. Bu nedenle UNCAC, ulusal düzeyde yolsuzlukla mücadele çabalarını desteklemek için ortak standartlar, politikalar, süreçler ve uygulamalar belirlemektedir. Ayrıca hem iş birliği mekanizmaları için hem de uluslararası iş birliğini kolaylaştırmak için yasal ve kurumsal çerçeveler sunmaktadır (Al-Rubaie ve Sahib, 2016, s. 12).

UNCAC, yolsuzluğun önlenmesi, soruşturulması ve cezalandırılması için önlemler alınmasını teşvik etmekte ve yolsuzluğa karşı etkili bir mücadele için uluslararası düzeyde iş birliği sağlamaktadır. Bu bağlamda yolsuzluğun azaltılması ve önlenmesi yoluyla daha adil ve sürdürülebilir bir dünya hedeflenmektedir.

3.4.2. Yargılama ve Kovuşturmaya İlişkin Düzenlemeler

UNCAC, yolsuzlukla mücadelede standartlar belirleyerek ve reformları destekleyerek değişimi teşvik etmektedir. Bu standartlar, yolsuzlukla mücadelede bağlayıcı bir yapıya sahiptir ve UNCAC'a taraf devletlerdeki yönetimlerin değişmesine bakmayarak bu devletlerdeki yargılama ve kovuşturma sürecinde geçerliliklerini korumaktadır. UNCAC, taraf devletlerin yönetimlerine sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmelerinde yardımcı olmayı, performanslarını gözden geçirmeyi içeren süreçlere destek olmayı ve bu devletlerdeki yargılamayla kovuşturma süreçlerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır (HSK, 2023).

İyi yönetim ilkeleri, devletlerin uluslararası antlaşmalara, özellikle uluslararası insan hakları sözleşmelerine ve UNCAC'a uygun olarak anayasal hükümlerle siyasi normlar ve gelenekler çerçevesinde hedeflere ulaşmaya çalıştıkları ilkelerdir. Uluslararası Şeffaflık Örgütünün Yolsuzluk Ölçümü Barometresi, bu ilkelerin en belirgin örneğidir. Bu tür araçlar, yolsuzlukla mücadelede şeffaflığı artırmayı, hesap verilebilirliği güçlendirmeyi ve adaletin sağlanmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede yolsuzlukla mücadelede daha etkili ve kapsamlı önlemler alınarak daha adil ve güvenilir bir toplum oluşturulması hedeflenmektedir (HSK, 2023).

3.4.3. Toplumsal Katılım

UNCAC, taraf devletlerin yolsuzlukla mücadelede sivil toplum, hükûmet dışı kuruluşlar ve yerel yönetim örgütleri gibi kamu sektörü dışındaki bireylerin ve grupların aktif katılımını öngörmektedir. Bu katılım aşağıdaki önlemlerle güçlendirilmelidir (HSK, 2023):

- Karar alma süreçlerinde şeffaflığı ve bireylerin bu süreçlere katılımını teşvik etmek;
- Bilgilerin kamu tarafından kolayca erişilebilir olmasını sağlamak;
- Yolsuzluğa sıfır toleransa katkıda bulunan medya faaliyetleri yürütmek;
- Okul ve üniversite müfredatını içeren kamuoyu bilinçlendirme programları düzenlemek;
- Yolsuzlukla ilgili bilgilerin araştırılması, elde edilmesi, yayınlanması ve dağıtılması özgürlüğünü desteklemek ve korumak.

Yolsuzlukla ilgili bilgilerin araştırılması, elde edilmesi, yayınlanması ve dağıtılması özgürlüğünün, belirli kısıtlamalara tâbi olabileceği kabul edilir ancak bu kısıtlamalar yasalara uygun, başkalarının haklarını veya itibarını korumak, ulusal güvenliği veya kamu düzenini korumak, insan sağlığını veya ahlakını korumak gibi nedenlerle sınırlı olmalıdır.

Bu çerçevede taraf devletlerin, yolsuzlukla mücadele yetkilerine atıfta bulunan ilgili kuruluşlarla iletişim kurmak için uygun iletişim araçlarını sağlamaları gerekmektedir. Ayrıca bu kuruluşlarla iletişim hâlinde olmaları durumunda kimliklerini açıklamadan sözleşme kapsamında suç teşkil ettiğine inandıkları herhangi bir olay hakkında bilgi sağlama özgürlüğünü korumaları önemlidir. Bu önlemler, yolsuzlukla mücadelede şeffaflığı artırarak, bilinçlendirme ve katılımı teşvik ederek halkın yolsuzlukla mücadeleye daha aktif olarak katılmasını sağlamayı hedeflemektedir (Soyaltın Colella, 2020, ss. 71-72).

3.5. 2008 KUVVETLER STATÜSÜ ANLAŞMASI

Kasım 2008'de Irak'la ABD arasında imzalanan Kuvvetler Statüsü Anlaşması (Status of Forces Agreement-SOFA), ABD askerî güçlerinin Irak'ta geçici olarak bulunmasını, faaliyetlerinin tanzim edilmesini ve Irak'tan çekilmesini düzenlemektedir. Anlaşma, ABD'nin Irak'taki askerî varlığının yasal ve operasyonel çerçevesini belirlemektedir. Bu çerçevede anlaşmada, askerî

operasyonların koordinasyonunu, güvenlik sorumluluklarını, Irak'ın egemenliğinin korunmasını ve ABD güçlerinin zaman içinde Irak'tan çekilmesini kapsayan bir dizi düzenlemeler yer almaktadır. Bu anlaşma, Irak'ın egemenliğini ve ulusal güvenliğini koruma amacını taşımaktadır.

Anlaşma, ön sözün dışında otuz maddeden oluşmaktadır. Ön sözde, anlaşma taraflarının Irak'la ABD olduğu belirtilmektedir. Hemen ardından ortak güvenliğin güçlendirilmesi; uluslararası barış ve istikrara katkıda bulunulması; terörle mücadele edilmesi; egemenlik, güvenlik ve toprak bütünlüğüne yönelik saldırı ve tehditlerin caydırılması için iş birliği yapılması ve Irak'ın demokratik sisteminin korunması konuları yer almaktadır. Anlaşma, bu konulardaki iş birliğinin her iki tarafın egemenliğine dayandığını vurgulamaktadır (United States [U.S.] Department of State, 2008).

Anlaşmanın ön sözünde, tarafların bu konulardaki iş birliğinin uzun vadeli olması arzusunda oldukları teyit edilmektedir. Bu iş birliğinin temeli karşılıklı saygıya ve uluslararası hukuk ilkelerine, özellikle de kuvvet kullanmama ilkesiyle iç işlerine karışmama ilkesine dayanmaktadır (U.S. Department of State, 2008). Böylece anlaşma, taraflar arasındaki ilişkilerde BM Şartı'nın egemenlik eşitlik ilkesini garanti altına almaktadır. Anlaşmayla taraflar arasındaki ilişkiler:

- Dostluğa, iş birliğine, karşılıklı saygıya, uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesine, uluslararası hukuk ilkeleri olan kuvvet kullanmama ve iç işlerine karışmama ilkelerine;
- İstikrarı sağlamak için Irak'ın kendini savunabilecek güçlü bir yapıya sahip olmasına;
- ABD güçlerinin geçici olarak Irak'ta bulunmasına ve Irak'ın egemenliğine tam saygı duyulmasına;
- ABD'nin, Irak'ın topraklarını, sularını ve hava sahasını başka devletler için kullanmamasına ve kalıcı üsler veya kalıcı askerî varlık talep etmemesine dayanmaktadır.

Siyasi ve diplomatik iş birliği konusunda taraflar, Irak'ta ve bölgede güvenlik durumunun ve istikrarın iyileştirilmesine yönelik çalışmalara önem vermektedir. ABD, Irak hükûmeti aracılığıyla azami çabayla çalışmayı taahhüt etmektedir (Al-Anbari, 2015, s. 47). Anlaşmanın politik, ekonomik, askerî, güvenlik ve adliye boyutlarıyla ilgili düzenlemelerse bu başlığın alt başlıkları altında incelenecektir.

3.5.1. Askerî Güçlerin Geri Çekilmesi

Kasım 2008’de Irak’la ABD arasında imzalanan SOFA, ABD’nin Irak’tan çekilme sürecini düzenlemektedir. Anlaşmaya göre tüm ABD birlikleri, 31 Aralık 2011 tarihine kadar Irak topraklarından tamamen çekilecektir. Ayrıca muharip kuvvetlerin Irak şehirlerinden ve köylerinden çekilmesiyle 30 Haziran 2009 tarihine kadar tamamlanacaktır (U.S. Department of State, 2008).

SOFA, ABD birliklerinin konuşlandırılacağı tesis ve alanları belirlerken de Irak hükûmetine bu birliklerin herhangi bir zamanda çekilmesini talep etme hakkı tanımaktadır. Ayrıca anlaşmada iki tarafın, ABD güçlerinin sayısını azaltacak mekanizmaları ve çekilecekleri yerleri belirlemek için anlaşmaya varmaları gerektiği belirtilmektedir (U.S. Department of State, 2008).

Kıaca SOFA’nın askerî boyutuyla ilgili düzenlemeleri, ABD’nin Irak’taki askerî varlığının çekilme süreciyle ilgili olup Irak’ın egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve ulusal güvenliğini korumayı hedeflemektedir.

3.5.2. Güvenlik Boyutu

Anlaşmanın 4. maddesinin 1. fıkrasına göre Irak hükûmeti, güvenliğini sağlamak için ABD güçlerinden yardım talep edebilecektir. ABD güçleri tarafından gerçekleştirilecek bu yardımın, 2005 Irak Anayasası’na uygun bir biçimde ve Irak’ın egemenliğini güvence altına alacak bir şekilde olması gerekir. Anlaşmanın 15. maddesindeyse taraflar, Irak güvenlik güçlerinin lojistik, ulaşım ve tedarik sistemlerinin eğitimini, donatılmasını, desteklenmesini, inşasını ve modernizasyonunu içeren güvenlik yeteneklerinin geliştirilmesi konusunda çalışacakları belirtilmektedir (U.S. Department of State, 2008).

Anlaşmaya göre herhangi bir iç veya dış tehlike ortaya çıktığında veya Irak’ın egemenliği, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ihlal edildiğinde Irak hükûmetinin talebi üzerine iki taraf arasında stratejik müzakereler gerçekleştirilerek uygun önlemler alınması kararlaştırılmıştır (U.S. Department of State, 2008). Bu önlemler, güvenlik boyutlu olabileceği gibi politik, ekonomik, diplomatik, askerî, kültürel boyutlu da olabilir. Ayrıca anlaşma, Irak’taki politik

ve askerî kurumları hem daha demokratik hâle getirmek hem de güçlendirmek için iş birliği yapılmasını öngörmektedir (Kul, 2018, ss. 164-166). Bu çerçevede Irak güvenlik güçlerinin eğitimi, teçhizatı ve silahlandırılması konusunda iş birliği yapılması söz konusu olabilir. Ayrıca Irak hükûmetinin talebi üzerine, yerel ve uluslararası terör ve suç örgütleriyle mücadele etmek için de iş birliği yapılması mümkündür.

Bütün bunlarla birlikte anlaşmada, Irak'ın güvenliği için ülkesel sınırları içinden başka devletlere saldırılar gerçekleştirilemeyeceği belirtmektedir (U.S. Department of State, 2008). Anlaşmadaki bu düzenleme, Irak'ın komşularına yönelik tehdit veya saldırıların engellenmesi hedeflenmektedir. Kısaca anlaşmanın güvenlik boyutuyla ilgili düzenlemeler, Irak'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak, güvenliğini sağlamak ve demokratik sistemini desteklemek amacıyla alınan önlemleri içeren bir çerçeve sunmaktadır.

3.5.3. Yargı Yetkisi

Anlaşmaya göre ciddi ve kasıtlı suçların sivil unsurlar tarafından işlenmesi durumunda, bu suçların işlendiği yerde Irak'ın yargı yetkisi birincil olacaktır (U.S. Department of State, 2008). Bu durum, Irak'ın kendi yasaları ve yargı sistemine dayanarak suç işlendiği yerde soruşturma ve yargılama yapma yetkisine sahip olduğunu ifade eder.

Aynı şekilde Irak, ABD vatandaşı müteahhitler ve çalışanlar üzerinde de yargı yetkisini kullanmada birincil hakka sahiptir (U.S. Department of State, 2008). Bu durum, Irak'ın kendi yasaları çerçevesinde ABD vatandaşlarına karşı işlenen suçları soruşturma ve yargılama yetkisine sahip olduğunu gösterir.

Ancak anlaşmanın bir diğer maddesiye mutabık kalınan tesisler ve alanlar içinde ve görev sırasında meydana gelen meselelerde ABD kuvvetleri mensupları ve sivil unsur üzerindeki yargı yetkisinin ABD'ye ait olduğunu belirtmektedir (Kul, 2018, s. 166). Bu durum, mutabık kalınan tesisler ve alanlarda, örneğin askerî üslerde veya ortak operasyon bölgelerinde ABD personeli üzerindeki yargı yetkisinin Irak'a değil ABD'ye ait olduğunu ifade eder.

Kısaca SOFA'nın bu maddeleri, Irak'la ABD arasında yargı yetkisi konusunda belirli bir düzenlemeyi ve anlaşmayı temsil etmektedir. İlgili taraflar arasında yargı yetkisi konusunda

anlaşmaya varılmış olup her iki tarafın da belirli koşullar altında yargı yetkisini kullanma hakkı bulunmaktadır.

3.5.4. Gözaltı

Anlaşmaya göre ABD kuvvetleri Irak'ın kararı dışında herhangi bir kişiyi tutuklayamaz veya gözaltına alamaz. Ancak hem anlaşma hem de Irak yasaları uyarınca yetki verilen kişileri tutuklama veya gözaltına alma durumunda bu kişiler 24 saat içinde ilgili Irak makamlarına teslim edilmelidir (U.S. Department of State, 2008).

Irak makamları, aranan kişilerin tutuklanması veya gözaltına alınması için ABD kuvvetlerinden yardım talep edebilir (Kul, 2018, s. 166). Bu durumda ABD kuvvetleri, Irak hükûmetiyle tam ve etkin bir koordinasyon içinde hareket ederek Irak'ın yürürlükteki tutuklama emirlerine uygun olarak aranan kişileri teslim edecek ve diğer tutukluları güvenli bir şekilde serbest bırakacaktır.

Anlaşmanın uygulanmasıyla birlikte ABD kuvvetleri, ellerindeki tüm tutuklularla ilgili mevcut bilgileri Irak hükûmetine verecektir. Yetkili Irak makamları, temelinde arama emri çıkararak aranan kişilerin tutuklanmasını sağlayacaktır. ABD kuvvetleri sadece Irak mahkemelerinin kararları ve ilgili Irak makamlarıyla tam koordinasyon içinde olmak kaydıyla fiilî muharebe operasyonları dışında evleri veya diğer mülkleri arama yetkisine sahiptir (Kul, 2018, s. 166).

Kısaca SOFA'nın bu maddeleri, Irak ve ABD arasında tutuklama, gözaltına alma ve arama işlemleri konusunda belirli düzenlemeleri ve anlaşmayı temsil etmektedir. Taraflar arasında iş birliği ve koordinasyon esasına dayalı bir yaklaşımı vurgulayarak Irak'ın egemenlik haklarına saygı duyulması ve yasal süreçlerin takip edilmesi hedeflenmiştir.

3.5.5. Irak Para Birimi

Anlaşmanın bu bölümünde Irak'ın ekonomik altyapısının rehabilite edilmesi, temel hayati hizmetlerin sunulması ve petrolle doğal gaz kaynaklarının korunması amaçlanmaktadır. Amaçlara ulaşmak için de Irak'ın ekonomik kalkınması ve ulusal ekonomik sisteminin geliştirilmesiyle birlikte Irak'ın yurt dışındaki mali ve ekonomik varlıklarının korunması hedeflenmektedir.

Anlaşmada ABD kuvvetlerinin, bu amaçlar doğrultusunda ABD doları cinsinden nakit veya bu para cinsiyle değeri ölçülen mali belgeleri kullanma hakkına sahip olduğu belirtilmektedir (U.S. Department of State, 2008). Ancak Irak para biriminin kullanımı ve özel bankaların kullanımı, Irak yasalarına göre gerçekleştirilmelidir.

ABD kuvvetleri, Irak para birimini ülke dışına çıkarmamakla birlikte ülke dışına çıkarılmasını engellemek için de önlemler almalıdır. Ayrıca ABD kuvvetleri mensupları, sivil unsur üyeleri, müteahhitler ve çalışanları da Irak para birimiyle ihracat yapmamaları konusunda tedbirler almalıdır (U.S. Department of State, 2008) .

Kısaca SOFA'nın bu maddeleri, Irak'ın ekonomik kalkınması ve para biriminin kullanılmasıyla ilgili belirli düzenlemeleri içermektedir. ABD kuvvetlerinin belirli yetkilere sahip olmasından dolayı Irak'ın para birimiyle ekonomik kaynaklarının korunması gerektiği vurgulanmaktadır.

3.5.6. Yeşil Bölge

Kasım 2008'de Irak'la ABD arasında imzalanan SOFA'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte Yeşil Bölge'nin güvenliği konusundaki sorumluluk tamamen Irak hükûmetine devredilmiştir. Ancak Irak hükûmeti, ABD kuvvetlerinden Yeşil Bölge'nin güvenliğiyle ilgili özel ve geçici destek talep edebilecektir. Böyle bir durumda ilgili Irak makamlarıyla ABD kuvvetleri, Yeşil Bölge'nin güvenliği konusunda ortak çalışmalar gerçekleştirecektir (Kul, 2018, ss. 166-167).

ABD kuvvetlerinin Yeşil Bölge'nin güvenliğiyle ilgili desteği, Irak hükûmeti tarafından belirlenen sürede sağlanacak ve belirlenen bu sürede, Irak makamlarıyla ABD kuvvetleri arasındaki çalışmalar koordinasyon içinde gerçekleştirilecektir. Ancak bu geçici destek ve koordinasyon içindeki çalışmalar, Irak hükûmetinin tam sorumluluğu ve kontrolü altında olacaktır (U.S. Department of State, 2008).

Kısaca SOFA, Yeşil Bölge'nin güvenliği konusunda ABD kuvvetleriyle Irak hükûmeti arasında yapılacak iş birliği ve geçiş sürecini düzenlemeyi amaçlamaktadır. Yeşil Bölge'nin güvenliği tamamen Irak hükûmetinin kontrolünde olacak ancak ihtiyaç hâlinde ABD kuvvetlerinden geçici destek talep edilecektir.

3.5.7. Anlaşmanın Geçerlilik Süresi

Anlaşma, taraflardan herhangi biri üç yıllık sürenin bitiminden önce feshetmediği sürece geçerli olacaktır. Taraflardan biri, anlaşmayı sona erdirmek istediğinde yazılı bir bildirimde bulunacaktır (U.S. Department of State, 2008).

Anlaşmanın değiştirilmesi içinse her iki tarafın da resmî ve yazılı onayını gerektiren anayasal usullere uyulması gerekmektedir. Bu anlaşma, tarafların resmî onayı olmadan değiştirilemez. Ayrıca bir tarafın diğer taraftan yazılı bir bildirim almasından bir yıl sonra anlaşma sona erecektir. Yani taraflardan biri anlaşmayı sonlandırmak istediğinde bildirim aldıkları tarihten itibaren bir yıl sonra anlaşma sona erecektir (U.S. Department of State, 2008).

Kısaca SOFA'nın bu maddeleri, anlaşmanın süresini, değişiklik yapılabilirliğini ve sona erme sürecini belirlemektedir.

3.6. IRAKLI MAHKÛMLARA ABD MUAMELESİ

Nisan 2004'te, Columbia Broadcasting System (CBS) News tarafından ABD yönetimine ait belgelerin yayınlanmasıyla ortaya çıkan Irak'taki mahkûmlara yönelik gerçekleştirilmiş işkence ve kötü muamele resimleri, işgal döneminde ABD'nin Irak'taki uygulamalarına dair ahlaki ve insani bir skandal olarak değerlendirildi. Daha sonraları bu resimler, ABD ve Birleşik Krallık medyası tarafından açık bir şekilde yayınlandı. Iraklı mahkûmlara yönelik gerçekleştirilen insanlık dışı veya onur kırıcı muamele, 2003 savaşından hemen sonraya, yani işgal döneminin başlarına denk gelmekteydi. ABD yönetimine ait belgelerin yayınlanmasıyla birlikte uluslararası toplum, işkence ve kötü muameleyi içeren bu resimlerin ortaya çıkarılmasındaki amacı sorguladı. Aslında bu belgeler ve içindeki resimler, Ocak 2004'te başta Savunma Bakanı Donald Henry Rumsfeld olmak üzere ABD yönetimi tarafından detaylı bir şekilde incelenmişti ve hatta Kongreye de sunulmuştu. Ancak bu resimlerin ortaya çıkarılmasındaki amaç, bu dönemde Irak'ta uygulanan politikalara karşı direnenlerin korkutulmasıydı. Bu durum, ABD'nin Irak'taki güvenliği ve istikrarı sağlama çabalarıyla ilişkilendirildi. Ancak Kasım 2008'den itibaren ABD birliklerinin Irak'tan çekilme sürecinin başlamasıyla birlikte Iraklı mahkûmlara yönelik gerçekleştirilen insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye yönelik hem Irak hükûmeti hem

de uluslararası toplum tarafından uluslararası hukuk çerçevesinde eleştiriler yapılmaya başladı (Smeulers ve Niekerk, 2009, ss. 327-329).

Cenevre Sözleşmeleri ve insan hakları, her devletin uyması gereken önemli uluslararası hukuk kuralları olduğundan ABD'nin Irak'taki mahkûmlara yönelik gerçekleştirmiş olduğu işkence ve kötü muameleye dair eleştiriler anlaşılabilir bir durumdur. 2003 Irak-ABD Savaşı'ndan hemen sonra Irak hapishanelerinde gerçekleşen işkence ve kötü muamele vakaları, insanlık ve adalet için kabul edilemez bir durumdur. Bu vakaların gerçekleştiği esnada insan haklarının evrenselliği ve korunması gerektiği gerçeği ne yazık ki göz ardı edilmiştir. Cenevre Sözleşmesi, savaş sırasında esirlere yapılacak muameleye ilişkin uluslararası hukuk normlarını belirler ve bu tür kötü muameleleri önlemeye çalışır (Ahmet, 2007, ss. 48-51). Bu bağlamda uluslararası toplum, bu tür suistimallere karşı tepki göstermeli ve sorumluların hesap vermesini sağlamak için gerekli adımları atmalıdır. İnsan haklarıysa tüm bireylerin onurlarının korunmasını ve eşitlik, özgürlük ve adil muamele haklarının garanti edilmesini amaçlayan evrensel değerlerdir. Uluslararası hukuk, bu hakların korunmasına ve ihlallerin önlenmesine yönelik önemli bir araçtır. İnsan hakları ihlalleri olduğunda bu standartlara uyulması ve sorumluların adalet önüne çıkarılması gerekmektedir. İnsan hakları ve adalet, coğrafi sınırlarla sınırlı olmamalıdır ve tüm bireyler için eşit şekilde geçerli olmalıdır (Smeulers ve Niekerk, 2009, s. 333). Ancak Iraklı mahkûmlara yönelik gerçekleştirilen insanlık dışı veya onur kırıcı muamele işgal döneminde ortaya çıkan trajediler olarak değerlendirilmiştir.

Devletler, kendi ulusal değerlerine ve ilkelerine göre hareket ederler. Ancak evrensel değerler olan insan haklarıyla uluslararası hukuk, tüm devletlerin uyması gereken kurallardır. Bir devletin veya yönetimin eylemi, ancak o devleti veya yönetimi bağlar, yani o devletin ülkesel sınırları içinde yaşayan toplumun bireyleriyle özdeşleştirilemez. Buradan dinî referanslar kullanılarak anlam çıkarmak mümkün olmakla birlikte bu referanslar hem kişiden kişiye farklı yorumlanabilir hem de tartışmalı da olabilir. Ancak bu dinî referansları, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlerle bağdaştırmak önem arz etmektedir. Sonuç olarak, insan hakları ve hukukun üstünlüğü evrensel değerlerdir ve tüm devletlerin bu değerlere saygı göstermesi beklenmektedir (Sağlam, 2019, ss. 1238-1241).

İnsan hakları ve özgürlükleri evrensel değerlerdir ve uluslararası toplumdaki tüm bireylerin, herhangi bir ırk, cinsiyet, din veya milliyete bakılmaksızın sahip olduğu haklardır. İnsan

haklarına saygı göstermek, insan onurunu korumak ve geliştirmek adına önem arz etmektedir. Uluslararası toplum, insan haklarını korumak ve teşvik etmek amacıyla bir dizi uluslararası antlaşmalar, sözleşmeler imzalamış ve bildirgeler yayınlamıştır (Sağlam, 2019, ss. 1251).

Irak'taki insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak 2003 Irak-ABD Savaşı'ndan hemen sonra işgal döneminin başlarında Ebu Gureyb Cezaevinde yaşanmış olan olaylar büyük bir kaygı kaynağı olmuştur. Bu tür olaylar işkence, kötü muamele ve insanlık dışı davranışları içermekle birlikte evrensel insan hakları da ciddi şekilde ihlal edilmiştir. İnsan hakları örgütleri, medya ve uluslararası kuruluşlar bu tür ihlalleri araştırmakla ve ortaya çıkarmakla yükümlüdür. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği gibi kurumlar, insan hakları ihlallerini belgeleyen raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar, ihlallere dair hesap verebilirliği sağlamak, mağdurların haklarını korumak ve benzer olayların tekrarlanmasını önlemek bağlamında önemlidir (Brown, 2005, ss. 973-974).

Uluslararası hukuk, insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak devletlerin ve o devleti yönetenlerin sorumluluğunu belirler ve mağdurlara adalete erişim sağlamayı amaçlar. Bu çerçevede soruşturma, yargılama ve tazminat gibi önlemler alınır. İnsan haklarına saygı göstermek ve ihlalleri önlemekse uluslararası toplumun sorumluluğudur. Uluslararası toplum, insan haklarını teşvik etmek ve korumak için çaba göstermeye devam etmelidir.

2003 Irak-ABD Savaşı'ndan hemen sonra işgal döneminin başlarında Irak'ta yaşanan insan hakları ihlalleri ve savaş suçları, uluslararası insancıl hukukun çeşitli maddelerine açık bir şekilde aykırıdır. Bu bağlamda Cenevre Sözleşmeleri'nin ihlal edildiği açıktır. İşgal sonrası dönemde Irak'ta yaşananlarsa uluslararası insan hakları hukukuna aykırıdır.

ABD'nin resmî açıklamasına göre Haziran 2004'e kadar Iraklı tutukluların sayısı altı bindi. Bunların 250'sinin serbest bırakıldığı ifade edildi. Serbest bırakılanların ailelerinin herhangi bir üyesiyle iletişim kurulmadığı gibi tutuklu kalanların da akıbetleri bilinmemektedir. Açıklamada, tutukluların sağlık durumlarının iyi olduğuna dair ifadeler yer almasına rağmen aşağılayıcı ve ahlaka aykırı muameleyle tâbi tutulduklarına dair resimler yayınlandı (Hersh, 2007). Bu durum hem insan haklarına hem de Cenevre Sözleşmeleri'ne aykırıdır. Yani bu mahkûmlar, Cenevre Sözleşmeleri'nde yer alan koruma ilkelerinin hükümlerine tâbidirler.

Cenevre Sözleşmeleri kapsamında Iraklı tutuklulara yönelik muamelelerde açıkça insan hakları ihlal edilmiştir. Tutukluların sayısının bilinmemesi, serbest bırakılanların aileleriyle iletişim kurmaması ve aşağılayıcı muameleye tâbi tutulmaları, sözleşmelerinin koruma ilkelerine aykırıdır. Ayrıca 2003 savaşı zamanında sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmeleri kapsamında Iraklı sivillerin öldürülmesi veya ele geçirilmesi gibi olaylar da savaş suçları olarak kabul edilmiştir. Bu tür eylemler, insancıl hukukun koruma sağlamayı amaçlayan maddelerini açıkça ihlal etmiştir. Bununla birlikte işgal sonrası dönemde Irak'ta yaşananlarsa uluslararası insan hakları hukukuna aykırı olmuştur (Sağın, 2007).

Bu insan hakları ihlalleri ve savaş suçları, uluslararası toplumda ciddi bir endişeye ve kınamaya yol açmıştır. İnsan hakları örgütleri ve uluslararası kuruluşlar bu tür ihlalleri belgelemiş ve sorumluların adalet önüne çıkarılmasını talep etmiştir. Uluslararası insancıl hukukun amacı, savaş durumlarında insanların korunmasını ve savaş suçlarının önlenmesini sağlamaktır. Bu bağlamda bu tür ihlallerin sorumluları hesap vermeli ve adil yargılanma sürecine tabi tutulmalıdır. Aynı zamanda bu tür olayların tekrarlanmasını önlemek için uluslararası toplumun iş birliği yapması ve insan haklarına saygı gösterilmesini sağlamak için çaba sarf etmesi önemlidir (Al-Azzawi, 2019, ss. 3-9).

3.7. ABD-İRAN İLİŞKİLERİNİN IRAK'A ETKİSİ

ABD-İran ilişkilerinin bölgeye ve özellikle de Irak'a etkisi oldukça karmaşık boyuttadır. Aslında ABD'yle İran, Irak'taki çıkarlarından dolayı rekabet hâlindeyler. Ancak bu ilişkileri sadece rekabete indirgemek yanıltıcı olabilir çünkü bazı durumlarda tutumlarının ortak olduğu ve ilişkileri de bu çerçevede yürüttükleri söylenebilir. Örneğin Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi sürecinde ABD'yle İran'ın çıkarları uyduğu ve bu nedenle İran'ın, Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi sürecinde ABD'ye olumsuz tepki vermediği söylenebilir. Aynı şekilde 2006 ve 2007'deki güvenlik koordinasyonu döneminde de İran'ın ABD'yi zımni desteklediğini ifade etmek mümkündür.

Genel olarak işgal döneminde iki devlet arasındaki rekabet, Irak'taki çıkarlarından dolayı belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Bu dönemde İran, Irak'ta politik, ekonomik, dinî ve askerî bir etkiye sahip olma çabasındaydı. Şii toplumun içindeki İran destekli milisler ve siyasi güçler, Irak'ın iç işlerine etki etmekteydi. Bu durum, Irak toplumunun diğer kesimleri tarafından

ülkenin bölünme tehdidi altında olduğu şeklinde yorumlanmaktaydı. ABD'ye bu dönemde Irak'ta hem güçlü bir askerî varlığa sahipti hem de hükûmet üzerinde güçlü bir etkiye sahipti. Ayrıca bu dönemde ABD, hem Irak'ın istikrarını ve terörle mücadelesini desteklemekteydi hem de Irak ordusuna eğitim ve donanım sağlamaktaydı. Ancak ABD'nin Irak politikası ve askerî varlığı, hem İran tarafından hem de Irak'taki Şii toplumun içindeki İran destekli milisler ve siyasi güçler tarafından tepkilere ve eleştirilere neden oldu (Deutsche Welle [DW], 2018).

Orta Doğu bölgesi ve özellikle de Irak üzerinde uzun süre çalışmış olan Haidar Saeed'e göre durum biraz farklıdır. Irak'taki ABD-İran rekabetinin yoğunluğu, işgal döneminde ABD'nin, İran'ın Irak'taki etkisine karşı bir tutum belirlemeye çalışmasından kaynaklıdır. Gerçi bu dönemde ABD, Irak'ın İran'la olan ilişkisini netleştirmeye ve Irak'ın İran'ın yanında mı yoksa karşısında mı durduğunu anlamaya çalışmıştır. Bu dönemde İran, Irak ve Suriye üzerinden Akdeniz'e kadar uzanan bir bölgesel eksen oluşturmaya ve Irak'ı bu bölgesel eksen içinde tutmaya çalışmıştır. Bu bölgesel ekseninde politik ve güvenlik boyutun yanında ekonomik boyutun da önemli olduğunu, İran'ın Irak'la arasındaki ticaret hacminin artmasından anlaşılmıştır. Gerçi bu dönemde iki devlet arasındaki ticaret İran lehine olmuş, yani Irak, İran'ın "ekonomik akciğeri" hâline gelmiştir. Bu durum, Irak'ın İran'a ekonomik açıdan bağımlı olduğunu ve Irak'taki ABD-İran rekabetinin de İran'ın Irak'taki etkisinden kaynaklandığını göstermiştir (Saeed, 2009, ss. 122-138). ABD'nin, Irak'ı İran'a kaptırmak istemediği ve bu nedenle Irak'a yönelik çeşitli girişimlerde bulunduğu, yani 2003'ten itibaren ABD'nin Irak'ta birçok şey yaptığı, ABD'nin Irak'ın istikrarını ve bağımsızlığını korumak amacıyla çeşitli politikalar uyguladığı ve askerî müdahalelerde bulunduğu bilinen bir gerçektir.

Genel olarak değerlendirildiğinde işgal döneminde Irak'taki ABD-İran rekabeti; Irak'ın politik ve ekonomik önemi, jeostratejik konumu ve dış politika tercihleri gibi faktörlerden kaynaklanmıştır. Bu çerçevede ABD ve İran'ın, Irak üzerindeki çıkarları çatışmış ve bu durum da Irak'ın istikrarını tehdit etmiştir.

3.8. ABD BAŞKANI GEORGE WALKER BUSH YÖNETİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: IRAK'IN İŞGALİ VE KATRİNA KASIRGASI ÖRNEĞİ

Irak'ın işgali ve Katrina Kasırgası, birbirinden bağımsız iki farklı olay olarak yaşanmış olsa da aslında bu iki olay arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır. Irak'ın işgaliyle Katrina

Kasırgası arasındaki önemli benzerliklerden biri, her iki olayda da büyük insan kayıplarının yaşanmış olmasıdır. Gerçi Katrina Kasırgası esnasında, New Orleans şehrindeki nüfusun zengin olan küçük bir kısmı tahliye edilmiş olsa bile özellikle yoksul olan büyük bir kısmıysa daha fazla etkilenmiş ve bunların birçoğu da yaşamını yitirmişti (U.S. Congress, 2006). ABD tarafından gerçekleştirilen Irak işgalindeyse ülkenin tamamı etkilendi ve toplumun büyük bir çoğunluğu ya yerinden edildi ya da öldürüldü (Al-Dakhil, 2005).

Irak'ın işgaliyle Katrina Kasırgasını birbirine benzer kılan ikinci özellik, her iki olayda da yönetimin yanlış hesaplamalarının ve müdahalelerinin trajediyi derinleştirme veya etkilerini artırmasıdır. Irak'ın işgaliyle ilgili olarak ABD Başkanı George Walker Bush yönetimi tarafından uygulanan politika ve alınan askerî kararlar, işgalin Aralık 2011'e kadar uzamasına ve daha fazla şiddet ve kaos ortamının oluşmasına yol açtı (Milliyet, 2011). Katrina Kasırgasında ise Federal Acil Durum Yönetim Kurumunun (Federal Emergency Management Agency-FEMA) zayıf koordinasyonu ve yetersiz müdahalesi, acil durum yönetiminde ciddi sorunlara neden olmuş ve hem kurtarma hem de yardım çabalarının etkin bir şekilde yürütülmesini engellemişti (U.S. Congress, 2006).

Irak'ın işgaliyle Katrina Kasırgasını birbirine benzer kılan üçüncü özellik, her iki olayın da hem ABD hem de uluslararası kamuoyunda büyük eleştirilere ve sorgulamalara neden olmasıdır. Irak'ın işgali, ABD'nin uluslararası hukuku ihlal etmesi ve istikrarsız bir bölgeye neden olmasından dolayı eleştirildi. Katrina Kasırgasıdaysa ABD yönetiminin acil durumu yönetmedeki, toplumun en savunmasız kesimlerine yardım sağlamadaki ve hem ırksal hem de sosyal eşitsizliklerin ortaya çıkmadaki eksiklikleri eleştirilmişti (U.S. Congress, 2006). Yaşanan bu iki olay, hem ABD toplumunun hem de uluslararası toplumun acil durum hazırlığı, insani yardım ve insan hakları konularında daha fazla bilinçlenmesini sağladı ve bu da uluslararası aktörlerin daha sorumlu ve etkili müdahalelerde bulunmasını teşvik etti. Bu bağlamda her iki olayın da hem uzun vadeli etkilerinin olduğu hem de bu tür olayların tekrarlanmaması için alınması gereken önlemlerin bugün de devam ettiği söylenebilir.

Bu iki olayın dördüncü benzer özelliği, güvensizlik durumu ve yağma gibi sorunların hem Irak'ın işgalinde hem de Katrina Kasırgasında paralellik göstermesidir. Her iki olayda da devletin güvenlik kurumlarının çöküşü, kaos ve güvensizlik ortamının oluşmasına neden oldu. Bu da yağmalama, hırsızlık ve kamu düzeninin bozulması gibi sorunlara yol açtı. İşgal

döneminde Irak'ta yaşanan yağma ve hırsızlık vakaları, güvenlik durumunun bozulmasının bir sonucu olarak ortaya çıktı. Benzer şekilde Katrina Kasırgası sonrasında da Louisiana eyaletinin sıkıntılı bölgelerinde yağmalama ve hırsızlık olayları yaşanmıştı. Bu durum, olayların yaşandığı her iki toplumun da hem güvenliğini hem de düzenini tehdit etti ve böylece olayların yaşandığı bu iki toplumda da güvensizlik duygusunu artırdı (Al-Dakhil, 2005).

Irak'ın işgaliyle Katrina Kasırgası arasındaki benzerliklerden beşincisiyse maddi kayıpların boyutudur. Her iki olay da büyük miktarda maddi kayıplara neden oldu. ABD verilerine göre Irak'ın işgali döneminde yaklaşık 200 milyar dolar kayıp yaşandı (Altunkaya, 2019). Katrina Kasırgasındaki kayıpsa 70'le 120 milyar dolar arasındaydı (Al-Dakhil, 2005). Yani her iki olayın da ekonomik etkileri uzun vadede hissedilecek büyüklükteydi. Ancak Irak'taki ekonomik kayıpların boyutu hakkında ABD verilerinin baz alınması ve net bir tahminin olmaması, dolayısıyla maddi kayıpların tam olarak belirlenememesi önemli bir farktır. Irak'ın altyapısının tahrip olması, doğrudan kayıplar, dolaylı kayıplar ve ekonomik zararlar göz önüne alındığında Irak'ın ekonomik kayıplarının çok daha büyük olması muhtemeldir. Özellikle petrol ihracatının durması ve ekonomik zararlar dikkate alındığında bu olayın uzun vadeli etkileri ve maddi kayıpların boyutu oldukça büyüktür (Marr ve Al-Marashi, 2017, ss. 461-477).

İki olay arasındaki altıncı benzerlik de ABD yönetiminin etkileri yanlış hesaplaması ve zayıf tepkisidir. Örneğin Irak'ın işgali konusunda uluslararası toplumun çoğunluğu, ABD'nin Irak'a askerî bir müdahale gerçekleştirmesinin ve daha sonra da ABD askerî güçlerinin Irak'ta bulunmasının hem yanlış hem de yasa dışı olduğunu ve bu bağlamda ABD yönetiminin uluslararası normları ihlal ettiğini belirtti. Zaten 2003 savaşından önce Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğuna dair ABD yönetimi tarafından sunulan bilgilerin de gerçek olmadığı ortaya çıkmıştı (Al-Dakhil, 2005). Ancak ABD yönetimi, tüm bu uyarıları dikkate almadan ve uluslararası toplumun çoğunluğunun tepkisini görmezden gelerek önce savaşı başlattı, ardından da Aralık 2011'e kadar işgal politikasını yürüttü. Sonuçta, hem Irak'ın istikrarı ve güvenliği büyük ölçüde zarar gördü hem de Irak halkı büyük acılar yaşadı. Katrina Kasırgasıdaysa New Orleans şehrinin tehdit altında olduğu ve kasırganın etkileri açıkça bilinmesine rağmen ABD yönetimi gereken hazırlıkları yapmamış ve etkili tedbirler almamıştı. Hem kurtarma süreci yavaş ilerlemiş hem de felaket bölgesindeki insanlar yardım ve destek beklerken çaresiz kalmışlardı (U.S. Congress, 2006). Bu durum, ABD yönetiminin etkileri yanlış hesaplaması ve zayıf tepkisi olarak değerlendirilebilir. Aslında her iki durumda

da yanlış hesaplama ve zayıf tepkinin, trajik sonuçlara ve insanların acı çekmesine yol açtığı görülmüştür. Bu çerçevede bu tür olaylardan ders çıkarılması ve benzer hataların tekrarlanmaması önemli hâle gelmiştir. Olaylarla ilgili soruşturmalar yapılmasının, hem yanlış hesaplamaların hem de ihmallerin belirlenmesi ve gelecekte daha iyi hazırlıkların yapılması için önemli bir adım olduğu söylenebilir.

İki olay arasındaki en temel farklılık; işgali yönetimin gerçekleştirmesi, kasırganınsa bir doğal afet olmasıydı. Savaş kararı vermek ABD Başkanı George Walker Bush'un elindeydi ve bu nedenle doğrudan ABD yönetiminin sorumluluğunda gerçekleşti. ABD Başkanı George Walker Bush'un, aşırı sağcı Şahinlerin tavsiyelerinden kaçınarak daha akıllıca bir davranış sergilemesi durumunda bu trajedi önlenebilirdi. Ancak ABD Başkanı George Walker Bush, önce savaş seçeneğini tercih etti ve ardından da Irak'ı işgal etti. Yani ABD Başkanı George Walker Bush ve yönetimi, şehirleri yok etti, insanların ölümüne ve yerinden edilmesine neden oldu. Bu durum, ABD'nin Irak'a karşı gerçekleştirdiği savaş ve şiddetin kaynağıdır. Öte yandan Katrina Kasırgası bir doğal afet olarak ortaya çıktı ve insan iradesi veya kararlarıyla ilişkili değildi. Ancak kasırganın etkilerini hafifletmek için gerekli önlemlerin alınmaması ve tüm sakinlerin, özellikle de siyahi yoksulların tahliye edilmemesi gibi ihmal ve yanlış hesaplama faktörleri trajedinin boyutunu artırdı (Al-Dakhil, 2005). Bu durumda sorumluluk dolaylıdır ve ABD yönetiminin doğrudan suç işlemediği ancak ihmalleri ve yanlış hesaplamalarından dolayı trajedinin etkilerini hafifletmede başarısız olduğu söylenebilir. Sonuçta iki olay arasındaki en önemli fark, savaş ve işgalin ABD yönetiminin doğrudan kararı ve eylemi olmasından dolayı Irak halkına zarar vermesidir. Kasırganınsa doğal bir afet olması sebebiyle ABD yönetiminin sorumluluğu dolaylıdır ve yaşananlarda hem ihmal hem de yanlış hesaplama faktörlerinin etkili olduğu söylenebilir.

4. BÖLÜM

İŞGAL SONRASI DÖNEMDE İKİLİ İŞKİLER (2011-2021)

4.1. IRAK'TA YAŞANAN İSTİKRARSIZLIKLAR VE ABD

Irak; farklı etnik gruplardan, dinî inançlardan ve mezheplerden oluşan bir ülkedir. Irak'ta Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asuriler gibi farklı etnik gruplar bulunurken İslam, Hristiyanlık ve diğer dinî inanışların yanında Sünni, Şii gibi mezhepler de mevcuttur. Irak'ın bu çeşitlilik içeren yapısı, 2003 Irak-Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Savaşı'na kadar bir arada yaşama kabiliyetini korumuştur. Ancak hem işgal döneminde hem de sonrasında kimi Sünni, Şii ve Kürt gruplar arasındaki şiddet ve gerilim, Irak'ın istikrarını ve kurumlarını tehdit etmeye devam etmiştir. Bilhassa kimi Şii ve Sünni gruplar arasındaki rekabet, Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesinden itibaren Irak'taki siyasi çatışmanın merkezine yerleşmiştir. Yaşanan bu gerilimler de devletin kurumsallaşma sürecinin önüne geçerek ülkenin istikrarsızlaşmasına yol açmıştır (Abbas, 2017, ss. 82-85).

Irak'ta yaşanan bu şiddet ve gerilimlere karşı bugüne kadar alınan önlemler, sadece siyasi çatışmayı daha fazla kışkırtmış ve ardından oluşan bölünmeler, farklı etnik gruplar, dinler, mezhepler arasında şiddetin yayılmasına yol açmıştır. Irak'ın siyasi sisteminin mezhep ve etnik temellere dayalı bir yapıya dönüştürülmesi de mezhepsel şiddeti pekiştiren etkenlerden biri olmuştur (Karaalp, 2019). Bu durumun da gevşek ve zayıf bir devlet yapısının oluşmasına, ülkede kaosu yayılmasına ve böylece ülkenin sınırlarının kontrolsüz kalmasıyla şiddet ve gerilimin artmasında rol oynayan silahlı grupların, özellikle El-Kaide, Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD), İran Devrim Muhafızları ve Lübnan Hizbullahı gibi unsurların Irak'ta yuvalanmasına yol açtığı söylenebilir.

Bu dönemde Irak'ta mezhepçi çoğulculuğa yönelik politikaların uygulanması, bir sonuç olarak iç savaş benzeri çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Örneğin Irak Başbakanı Nuri el-Maliki'nin ikinci döneminden ve özellikle de 2011'den itibaren Irak'taki çeşitli büyükelçiliklerle Birleşmiş Milletler (BM) karargâhına düzenlenen bombalı ve silahlı saldırılar, Şii lider Mukteda es-Sadr'a bağlı milislerin öldürülmesi ve benzeri çatışmalar yaşanmıştır. Artan çatışmalara bağlı olarak şiddet olayları daha da yoğunlaşmış; Irak güçlerine yönelik saldırılar düzenlenmiş, bombalı araçlarla çok sayıda patlama ve silahlı saldırı gerçekleştirilmiştir.

Bütün bu yaşananlar da farklı mezheplere mensup Irak halkının birbirleriyle çatışma içine girdiğini göstermiştir. Böylece Irak, mezhep kaynaklı şiddetin ve iç savaşın pençesine düşmüştür. Sünni ve Şii gruplar arasındaki çatışmalar, terör saldırıları, mezhep temelli intikam eylemleri ve şiddetin yayılması, ülkede istikrarsız bir ortamın oluşmasına yol açmıştır. Bu dönemde Irak'ta yaşanan iç savaş benzeri bu çatışmalar ve şiddet ortamı, ABD'nin Irak'ta inşa ettiği siyasi yapıların ve mezhep kaynaklı politikaların yol açtığı istikrarsızlığı göstermesi bakımından önemlidir. Bu süreçte yaşanan çatışmalar, Irak'ın etnik ve mezhebî yapısı arasındaki sorunları daha da alevlendirmiş ve ülkedeki istikrarsızlığı derinleştirmiştir. Örneğin İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Şii grupların bir kısmının, özellikle seçimlerden sonra siyasi partilerin hükûmet kurma konusunda anlaşmaya varamamalarından dolayı Bakanlıktaki Sünni çalışanlara yönelik saldırılar gerçekleştirdiği görülmüştür. Özellikle bu dönemde yaşanan saldırılar, Irak'ta Sünni-Şii gerilimini körükleyerek mezhep kaynaklı şiddetin tırmanmasına neden olmuştur (Husnu Yusuf, 2019, ss. 47-55).

Irak'ta yaşanan mezhep kaynaklı şiddetin diğer önemli göstergeleri arasında; etnik veya mezhebî gerekçelerle gerçekleşen kimlik temelli ölümlerin artması, insanları hedef alan hileli kontrol noktaları ile farklı mezheplere ait ibadethanelerin bombalanması sayılabilir. Ayrıca Bağdat'ın Sünni ve Şii bölgeleri arasında gerçekleştirilen havan topu saldırıları ile mezhepsel temele dayalı büyük çaplı zorunlu göçler de mezhep kaynaklı çatışma ve şiddetin tezahürleri arasındadır (Husnu Yusuf, 2019, ss. 58-59). Özetle, bu dönemde bütün bu yaşananlar, Irak'ta mezhep kaynaklı gerilim ve şiddetin bir sorun olarak ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Irak'ta mezhepsel bölünmeler ve çatışmaların ülkenin istikrarını derinden sarstığını, barış ve istikrarın sağlanması için de mezhep ve etnik temelli ayrımcılıkla mücadele edilmesinin büyük önem taşıdığını söylemek mümkündür.

İşgal sonrası dönemde Irak'ta yaşanan mezhep kaynaklı çatışmaların başlangıcıysa ABD güçlerinin Irak'tan çekilmesinden hemen sonra, 2012'de, Bağdat'ta Sünnilerin çoğunlukta olduğu bölgede başlayan ve daha sonraları Ramadi, Samarra, Musul, Kerkük gibi illere yayılan protestolardı. Büyük bir çoğunluğu Sünni gruplardan oluşan protestocuların iki temel talebi vardı. Bunların ilki, Sünni bölgelerin özerkliğini sağlayacak bir bölgesel yönetimin kurulması iken diğeri de Irak'ta uygulanan Hesap Verebilirlik ve Adalet Yasası ile terörle mücadele yasalarının kaldırılmasıydı. Bu protestoların temel dayanağı ise mevcut Şii ağırlıklı yönetimin devrilmesi

ve buna bağlı olarak İran'ın etkisinin azaltılmasıydı (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu [TRT], 2012).

2012'de başlayıp artarak devam eden bu protestoların engellenmesi için Irak'ın silahlı ve kolluk kuvvetleri tarafından müdahaleler gerçekleştirildi ancak bu müdahaleler sırasında çatışmalar yaşandı. Protestoların gerçekleştiği bölgelerde silahlı çatışmaların yaşanması, durumu daha karmaşık hâle getirerek mezhep kaynaklı şiddetin tırmanmasına yol açtı (Husnu Yusuf, 2019, s. 59). İç dinamiklerden kaynaklı taleplere dayalı olan bu protestolarda, hem bölgedeki jeopolitik ve jeostratejik faktörler hem de çıkarlarından dolayı başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin de etkili olduğu söylenebilir.

2012'de başlayan ve Irak Maliye Bakanı Rafi Al-Issawi'nin evinin kuşatılması ve koruma personellerinden bazılarının tutuklanmasının ardından ortaya çıkan protestoların gelişim süreci şu şekildedir:

21 Aralık 2012: Maliye Bakanı Rafi Al-Issawi'nin evi basıldı ve koruma personellerinden bazıları tutuklandı. Yaşanan bu olay, Sünni liderlerin hükûmete karşı gösteri yapma çağrısında bulunmasına yol açtı. Hemen ardından Sünnilerin çoğunlukta olduğu binlerce gösterici de cuma namazından sonra Irak hükûmetine karşı protestolar gerçekleştirmeye başladı (Reuters, 2018).

26 Aralık 2012: Sünnilerin çoğunlukta olduğu binlerce gösterici, uluslararası ticaret yolunu kapatarak hükûmetin istifasını talep etti. Maliye Bakanı Rafi Al-Issawi ve diğer Sünni liderler de gösteriye katılanlar arasında yer aldı. Ayrıca Şii lider Mukteda es-Sadr da protestoları desteklediğini ifade etti (Reuters, 2012).

27 Aralık 2012: Yaklaşık 200 bin protestocu, uluslararası kara yolunda beş gün boyunca oturma eylemi yaptı. Sünni lider Şeyh Ali Hatem Süleyman, kalabalığa hitap ederek Irak Başbakanı Nuri el-Maliki hükûmetini uyarıp taleplerinin yerine getirilmemesi durumunda şiddete başvurma tehdidinde bulundu. Yaşanan bu protestolar, Sünnilerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki halkın, Şii ağırlıklı yönetime karşı taleplerini dile getirmesi şeklinde ortaya çıktı. Protestoların ardından olaylar ve çatışmalar yaşanmaya devam etti. Bu durum da Irak'taki politik istikrarsızlığın artmasına yol açtı (Reuters, 2013a).

28 Aralık 2012: Sünnilerin çoğunlukta olduğu binlerce gösterici, Irak'ı Ürdün ve Suriye'ye bağlayan ana yolları kapatarak Irak Başbakanı Nuri el-Maliki hükûmetinin istifasını talep etti. Aynı gün Irak Başbakanı Nuri el-Maliki, bir uzlaşma konferansına katıldı. Bu konferansta, Irak'taki mezhep temelli sorunlarla ilgili tartışmalar yaşandı (Reuters, 2012).

30 Aralık 2012: Sünnilerin çoğunlukta olduğu binlerce gösterici, bir hafta boyunca Irak ve Ürdün arasındaki ana yolu trafiğe kapatarak protestolarına devam etti. Irak Başbakan Yardımcısı Salih el-Mutlak protesto bölgesine geldiğinde göstericiler tarafından taşlar atılarak karşılandı. Bunun üzerine güvenlik güçleri, göstericileri dağıtmak için ateş açınca iki gösterici yaralandı. Aynı gün Irak Başbakanı Nuri el-Maliki Al Jazeera televizyonuna verdiği bir röportajda, gösterilerin arkasında yabancı ajanların olduğunu ileri sürerek göstericilere evlerine dönme çağrısında bulundu. Bu çağrıya rağmen protesto bölgesinde yaşananlar ve Sünnilerin çoğunlukta olduğu binlerce gösterici, Irak Başbakanı Nuri el-Maliki hükûmetinden talep ettiklerini alamadıklarından protestolarına devam ettiler. Protestoların gerçekleştiği bölgelerde silahlı çatışmaların da yaşanması Irak'taki siyasi gerilimin artmasına yol açtı (Reuters, 2016a).

31 Aralık 2012: Samarra'da Sünnilerin çoğunlukta olduğu binlerce gösterici protestolar gerçekleştirirken bu protestolar Ramadi, Musul gibi illere de yayıldı. Şii nüfusun çoğunlukta olduğu güney ve merkez bölgelerdeyse şiddet olayları ve patlamalar meydana geldi. Bu olaylarda 25'ten fazla kişi hayatını kaybetti ve 87 kişi de yaralandı. Ayrıca Kerbela'ya hacı olmak için gidilen yaya yolu da hedef alınarak bombalı eylemler gerçekleştirildi. Tüm bu yaşananların Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin taleplerinin yerine getirilmemesinden kaynaklandığı söylenebilir. Aynı gün protestoların gerçekleştirildiği bölgelerde şiddet olayları da yaşandı ve bazı protestocular öldürüldü. Irak Başbakanı Nuri el-Maliki, Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin gerçekleştirdiği protestoları Anayasa'ya aykırı olarak nitelendirdi ve protestoların arkasında yabancı ajanların olduğunu ileri sürdü (Reuters, 2016a).

5 Ocak 2013: 2003 Irak-ABD Savaşı'ndan önce Devrimci Komuta Konseyinin Başkan Vekili olan, yani Saddam Hüseyin'in yardımcılığı görevini üstlenen ve 30 Aralık 2006 tarihinden itibaren Arap Sosyalist Baas Partisi Ulusal Komutanlığı Genel Sekreterliği görevini yürüten İzzet İbrahim ed-Duri, Suudi El-Arabiya kanalında yayınlanan bir video konuşmasında, Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericiler tarafından gerçekleştirilen protestoları desteklediğini açıkladı. Aynı gün, Şii lider Mukteda es-Sadr da bir bildiri yayınlayarak

hükûmetin, İzzet İbrahim ed-Duri ve taraftarlarını takip edememesi durumunda kendi adamlarının bu görevi üstleneceğini belirtti; protestocuların da İzzet İbrahim ed-Duri ile taraftarlarının verdiği desteği reddetmesini istedi (Reuters, 2016b). Gün içindeki tüm bu yaşananlar; Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin protestolarını devam ettirdiğini, Sünni ve Şii liderler arasında karşılıklı açıklamalar yapılarak çatışmacı söylemler yaşandığını, protestoların gerçekleştiği bölgelerde şiddet olaylarının arttığını ve buna bağlı olarak da Irak'ta mezhep kaynaklı siyasi gerilimlerin derinleştiğini göstermektedir.

7 Ocak 2013: Musul ilinde binlerce gösterici sokaklara çıktı ve Al-Ahrar Meydanı'nda toplanmaya çalışan yüzlerce göstericiye Irak güvenlik güçleri havaya ateş açarak müdahale etti (Reuters, 2016b).

8 Ocak 2013: Kerbela ve Babil gibi güney bölgelerinde yaklaşık yedi bin gösterici, hükûmeti ve Şii partileri destekleyen gösteriler düzenledi. Sünni Arap ve Kürt bakanlarsa hükûmet toplantısını boykot ederek protestolara destek verdi (Reuters, 2019).

9 Ocak 2013: Irak hükûmeti, Anbar Valiliğinde bulunan Trebil sınır kapısını kapattığını duyurdu. Bu karar, Sünni protestocuların sınır yolunu kapatması gerekçe gösterilerek alındı. Sınır kapısının tamamen kapatıldığı ve geçiş yapılmadığı belirtildi (Reuters, 2013a).

15 Şubat 2013: Ramadi, Samarra, Musul gibi illerde oturma eylemleri düzenleyen bazı liderler, Bağdat'taki protestoculara cuma gününe kadar sabretmeleri için çağrıda bulundular. Bu arada Musul ve Samarra'daki protestolar, sıkı güvenlik önlemleri altında gerçekleşti ve ordu tarafından denetlendi (Sotalıraq, 2020).

Bu süreç boyunca göstericilerin protestolara devam ettiği ve bazı bölgelerde güvenlik güçlerince müdahale edildiği görülmektedir. Aynı zamanda Irak Başbakanı Nuri el-Maliki hükûmetinin protestolara müdahale kararları ile bazı bakanların hükûmeti boykotu gibi siyasi gelişmeler de yaşandı. Özetle bu süreçte Irak'ta, politik ve ekonomik açıdan olduğu gibi güvenlik ve mezhebî açıdan da karmaşık bir dönem yaşandığı söylenebilir.

15 Şubat 2013 tarihinden itibaren artarak devam eden protestoların önüne geçilmesi için 18 Nisan 2013 tarihinde Irak silahlı kuvvetleri, Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilere

yönelik orantısız güç kullanarak onları sindirmeye ve gösteri yapmalarını engellemeye çalıştı. Özellikle de 23 Nisan 2013 tarihinde Havice'deki protesto bölgesinde Irak silahlı kuvvetlerinin göstericilere ateş açtığı, açılan ateş sonucu birçok kişinin öldüğü ve yaralandığı tespit edildi. Protesto bölgesindeki kamera kayıtlarında göstericilerin silahsız olduğu ve Irak silahlı kuvvetlerine herhangi bir şekilde saldırmadıkları görüldü. Irak silahlı kuvvetlerinin göstericilere ateş açmasından sonra güvenlik güçleri de göstericilerin araçlarını yakarak ve çadırlarını tahrip ederek sert müdahaleyi sürdürdü. Güvenlik güçleri tarafından Havice'deki protesto bölgesinde gerçekleşen bu müdahalenin ardından göstericilerin bir kısmı tutuklandı (Reuters, 2013b).

Havice'deki protesto bölgesinde yaşananlar, Irak silahlı kuvvetlerinin göstericilere yönelik orantısız güç kullandığını ve sert müdahalede bulunduğunu göstermiştir. Göstericilerin protesto yapma hakkına saygı gösterilmediği ve insan hakları ihlallerinin yaşandığı belirtilmiştir. 23 Nisan 2013 tarihinde Havice'deki protesto bölgesinde yaşananlardan sonra Sünni liderlerin göstericilere Irak silahlı kuvvetlerine karşı koyma emri vermesi üzerine 24 Nisan 2013 tarihinde Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin "Aşiret Ordusu" ismiyle oluşturduğu iddia edilen sözde silahlı güçler ile Irak silahlı kuvvetleri arasında Havice'de şiddetli çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalarda en az otuz kişi öldü ve yüzden fazla kişi de yaralandı. Havice'nin kontrolünü ele geçiren bu silahlı güçler, çatışmalarda beş askerin şehit olduğu Tikrit'e ısı bombaları ve roketatarlarla pusu kurarak saldırdılar. Ayrıca Musul'da da çatışmalar yaşandı ve bu çatışmalarda hem "Aşiret Ordusu" ismiyle anılan silahlı güçlerde hem de Irak silahlı kuvvetlerinde kayıplar oldu. Kentin bazı bölgeleri silahlı güçlerin kontrolüne geçince çatışmalar hem diğer bölgelere yayıldı hem de şiddetlendi (Reuters, 2013b).

25 Nisan 2013 tarihinde Irak silahlı kuvvetleri, Musul'un batı bölgelerinde kontrolü sağlamaya çalıştı ve "Aşiret Ordusu" ismiyle anılan silahlı güçler tarafından ele geçirilen bir polis karakolunu kuşattı. Çıkan çatışmalarda hayatını kaybeden polisler oldu ve Irak silahlı kuvvetleri, silahlı güçlere teslim olmaları için süre verdi. Taraflar arasında yapılan görüşmelerden sonra silahlı güçler, bölgeyi terk ederek Irak silahlı kuvvetlerine bıraktı. Irak silahlı kuvvetleri, silahlı güçlerin ev ve arabalara bomba yerleştirdiğini doğruladı ve mahsur kalan silahlı güçler terörle mücadele birimleri tarafından dağıtıldı (Sotalıraq, 2020). Bu olaylar, Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin "Aşiret Ordusu" ismiyle oluşturduğu iddia edilen sözde silahlı güçlerle Irak silahlı kuvvetleri arasında Irak'ın çeşitli bölgelerinde şiddetli çatışmaların

yaşandığını göstermektedir. Tüm bu olayların görünen yüzünde Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin protestoları ve mezhepsel gerilimler yer alırken diğer yüzündeysse Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericilerin "Aşiret Ordusu" ismiyle oluşturduğu iddia edilen sözde silahlı güçler, yani militanlar bulunmaktadır. Bütün bu yaşananların arka planına gelince 15 Aralık 2011 tarihinde askerlerini geri çeken ve üstten son bayrağını indiren ABD yer almaktadır.

26 Nisan 2013 tarihinde yaptığı konuşmada bir vaiz, “Ehl-i Sünnet”i savunmak için kitlesel gösterilerin ve ordunun önemini vurgulayarak Sünnilerin çoğunlukta olduğu bölgelerde kitlesel gösterilerin düzenlenmesi için ayaklanmaya çağırdı. Gerçekleşen bu kitlesel gösterilerde Irak hükûmeti ve Havice’de yaşanan şiddet protesto edildi (British Broadcasting Corporation [BBC] Arabic, 2013a).

28 Nisan 2013 tarihinde Irak hükûmeti, 10 televizyon kanalının ülkedeki olayları şiddete ve mezhepçiliğe teşvik ettiğini gerekçe göstererek bu kanalların ofislerini kapatma kararı aldı. Aynı gün Ramadi’de, "Şan ve Haysiyet Ordusu" ismiyle oluşturulduğu ileri sürülen silahlı güçler tarafından beş asker öldürüldü. Irak silahlı kuvvetleri, beş askerin katillerini 48 saat içinde teslim etmeleri çağrısı yaptı, aksi takdirde gösteri bölgesine saldırma ve bu bölgeden katilleri zorla alma tehdidinde bulundu (BBC Arabic, 2014).

29 Nisan 2013 tarihinde Irak Parlamentosu Başkanı Usame el-Nuceyfi, ülkedeki krizin çözülmesi ve olası bir iç savaşın önlenmesi için Irak Başbakanı Nuri el-Maliki hükûmetinin istifa etmesi çağrısında bulunarak Parlamentonun feshedilmesini ve erken genel seçimlerin yapılmasını önerdi. Aynı gün Musul’da “Şan ve Haysiyet Ordusu” ismiyle oluşturulduğu ileri sürülen silahlı güçlerle çıkan çatışmalarda üç asker yaralandı ve iki asker şehit oldu. Bu sözde silahlı güçlerin saldırısının ardından Irak silahlı kuvvetleri, gösteri bölgelerinde seferberlik ilan ederek yaşananların faili olarak değerlendirilen sözde silahlı güçlerin mensuplarını bulmak için baskın ve arama operasyonları düzenledi (BBC Arabic, 2013b).

30 Nisan 2013 tarihinde Irak Baş Müftüsü Rıfa el-Rifa’n, hükûmetin Irak’ta fitne çıkarmak amacıyla sembolleri hedef aldığını ileri sürdü. Ayrıca Ürdün’le Irak arasındaki Trebil sınır kapısının kapatıldığına ve Irak Medya Komisyonunun uydu kanallarını kapatma kararını eleştiren İnsan Hakları İzleme Örgütünün çağrısına değindi. Anbar İl Konseyi Başkan

Yardımcısı Saadoun Al-Shaalan ise Ramadi'deki oturma eylemine yönelik bir anlaşmanın olmadığını belirtti (BBC Arabic, 2013b).

Bu tarihe kadar protesto bölgelerindeki göstericilere yönelik gerektiğinde sert müdahalelerde bulunmaktan da kaçınmayan Irak hükûmeti, ilk kez göstericilerin taleplerini yerine getirerek cezaevlerinde bulunan 12 kadın tutukluyu serbest bıraktı. Ayrıca serbest bırakılmayan diğer kadın tutukluların da cezalarının geriye kalan sürelerini valiliklerde geçirmelerine karar verildi. Bu çerçevede Ramadi Merkez Cezaevinde bulunan kadın mahkûmlar, yargılandıktan sonra ailelerine teslim edildi (Cable News Network [CNN], 2013).

2012'de başlayıp Mayıs 2013'e kadar devam eden bu protestolar, hem Irak'ın siyasi sisteminin mezhep ve etnik temellere dayalı bir yapıya dönüştürülmesinden hem de Irak hükûmetinin mezhep kaynaklı, yolsuzlukla mücadele gibi ayrımcı ve başarısız politikalarından dolayı hükûmetin istifasını isteyen Sünnilerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki sivil halkın tepkileriydi. İlk başlarda küçük çaplı gösterilerle başlayan süreç, zamanla hükûmetin istifasını isteyen kitlesel protestolara dönüştü. Bütün bu yaşananların ülkeye yansması mezhep temelli rekabet etme ve yönetimde etkinlik kurma mücadelesiyken bölgeye yansmasıysa küresel güçlere karşı ABD'nin çıkarlarından dolayı bölgedeki nüfuzunu artırmasıydı. ABD'nin, Irak'ın siyasi sisteminin mezhep ve etnik temellere dayalı zayıf bir yapıya dönüştürmesinden sonra bu ülkede başta IŞİD olmak üzere çeşitli terör örgütleri ortaya çıkmaya başladı. Bu durum da ABD'nin bölge için varlığının gerekli olduğunu ortaya çıkardı ve bölgedeki etkinliğinin artmasına yol açtı.

4.2. İKİLİ İLİŞKİLERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

ABD askerlerinin Aralık 2011'de geri çekilmesiyle sona eren işgal döneminin ardından genel olarak Irak'ın bölgede önemli bir devlet olacağı ve bölgenin modernizasyonu için Irak'ın bir başlangıç noktası olacağı konusunda bir beklenti vardı. ABD'nin dış politikasına ve bu bağlamda Orta Doğu'ya yönelik de önemli çalışmalar yürütmüş olan Joseph Nye, Irak'ın yeniden dönüştürülmesinin ABD'nin politik başarısı sayılacağını ve bu başarının da ABD'nin bölgedeki politik ve askerî varlığına yeni boyutlar kazandıracağını ileri sürmektedir (Nye, 2013, ss. 151-153). Ancak işgal sonrası dönemde bölgenin modernizasyonu bağlamında Irak'ın yeniden yapılandırılması başarılı olamadığı gibi bu devletin karşılaştığı en büyük sorun da ABD'yle İran arasındaki gerilimin, yani bölgesel sorunların merkez üssü olmasıdır.

İşgal sonrası dönemde ABD'nin en büyük endişesi, İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artmasıydı ki bu durumun Irak'taki politik istikrarsızlığın önemli faktörlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu sorunun üstesinden gelinerek politik istikrarın temellerinin atılmasının Irak'a önemli katkılar sağlayacağı da bilinen bir gerçektir. Tabii ki Şii ağırlıklı Irak hükûmetinin de hamisi ABD ve komşusu İran'la ilişkileri açısından çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalması mümkündür. Bu değerlendirmeler ışığında bu başlık altında işgal sonrası dönemde ikili ilişkileri etkileyen faktörler incelenecektir.

4.2.1. Irak'taki Silahlı Şii Gruplar

İşgal sonrası dönemde ikili ilişkileri etkileyen temel faktörlerden biri, Irak'ta varlığını sürdüren İran destekli silahlı Şii gruplardır ki bu gruplar, hem Şii ağırlıklı Irak hükûmeti üzerinde etkisini artırırken hem de ABD'nin Irak'taki ve genel olarak bölgedeki varlığını reddetmektedir. Bu durum, Şii ağırlıklı hükûmet tarafından yönetilen Irak'ın ABD'yle ilişkilerinde karşılaşılan en belirgin sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Erdeğer, 2014). Bu sorunun kaynağıysa şu şekildedir (Euronews, 2022):

- Bu gruplar ideolojik olarak bölgede ABD'nin varlığını reddetmektedir. Bu durum da Irak'ın ABD'yle arasındaki ilişkilerin gelişimine ve geleceğine büyük bir engel teşkil etmektedir.
- Silahlı Şii grupların büyük bir çoğunluğu, İran'ın desteklediği bir bölgesel projenin parçası olarak ABD'nin hem Irak'taki hem de bölgedeki varlığını ve Irak'ın ABD'yle ilişkilerini reddetme temeli üzerinden hareket etmektedir.
- Hem ABD'nin Irak'ın da dâhil olduğu bölgedeki varlığını hem de Irak'ın ABD'yle ilişkilerini reddeden bu silahlı Şii gruplar, Irak'ta siyasi ve askerî düzeyde resmî bir varlığa sahiptir. Bunu, hem mevcut Irak hükûmetindeki ağırlıklı Şii siyasi partiler aracılığıyla hem de IŞİD'in Irak'taki varlığını duyurmasından sonra oluşturulan Halk Seferberlik Güçleri gibi örgütler aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, işgal sonrası dönemde Irak'la ABD arasındaki ilişkilerin gelişimini etkileyen ve bu ilişkilerin geleceğine engel teşkil eden temel faktörlerden biri Irak'ta varlığını sürdüren İran destekli silahlı Şii gruplardır ki bu gruplar, iki devlet arasındaki

ilişkilerin gelişiminde önemli ilerlemeler olmasına rağmen bu ilişkilerin temel yapısını ve doğasını büyük ölçüde etkilemektedir.

4.2.2. ABD Yönetiminin Irak'a Karşı Tavrındaki Değişimler

İşgal sonrası dönemde ikili ilişkileri etkileyen temel faktörlerden bir diğeri, ABD yönetiminin Irak'a karşı tavrındaki değişimlerdir. Bu dönemde ABD yönetiminin Irak'a yönelik ilgisinin zayıflamaya başlaması hem ABD'nin Irak politikasını hem de ikili ilişkilerin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum ABD'nin, bölgedeki sorunların çözümündeki isteksizliğini de yansıtmıştır. Örneğin ABD Başkanı Donald Trump'ın 2016'daki başkanlık seçimlerini kazandıktan hemen sonraki açıklamaları, IŞİD'e karşı mücadelede ABD'nin müttefik olma imajına önemli ölçüde zarar vermiştir. Ayrıca ABD Başkanı Donald Trump'ın sürpriz bir ziyaret gerçekleştirdiği Ayn el-Esad üssündeki açıklamaları, Irak'ta tepkilere yol açmış ve Irak'la ABD arasındaki ilişkileri de olumsuz etkilemiştir (Bag, 2018). Bu durum, ABD yönetiminin Irak'a karşı tavrındaki değişimleri gün yüzüne çıkarmıştır ki bu da Irak'taki ABD varlığının da Irak hükûmeti tarafından sorgulanmasına yol açmıştır.

ABD Başkanı Donald Trump'ın bölgede hem Irak aleyhine politikalar uygulaması hem de bu politikalara destek açısından Irak hükûmetine baskı kurması, Irak'ta ABD düşmanlığının artmasına yol açmıştır. Ayrıca ABD Başkanı Donald Trump'ın "ABD, İran'ı yakından izlemek için Irak'taki üslerinin varlığını sürdürecektir." şeklindeki açıklamaları, ABD'nin Irak'a karşı tavrının umursamaz ve saygısızlıkça olduğu şeklinde algılanmıştır. Bu açıklamalar, ABD Başkanı Donald Trump'ın Irak'ın iradesine önem vermediği ve Irak'ı İran'la siyasi hesaplaşmaları için bir sahne olarak kullanmak istediği şeklinde yorumlanmıştır. Bu nedenle ABD Başkanı Donald Trump'ın açıklamaları, ABD'nin Irak'la ilişkilerinin gelişimini olumsuz etkilemiş, hatta bu ilişkilerin yeniden şekillenmesine kısmen katkıda bulunmuştur. Bu tür açıklamalar, ABD'nin Irak'taki varlığının geleceği ve iki devlet arasındaki ilişkilerin doğası konusunda belirsizlik yaratmış ve gerilimi artırmıştır (Afacan, 2017).

4.2.3. Irak'taki Siyasi Partilerin ABD'yle İlişkilere Yaklaşımları

Irak'taki siyasi partilerin ABD'yle ilişkilere yaklaşımları da işgal sonrası dönemde ikili ilişkileri etkileyen faktörlerden biridir. Irak'taki siyasi partilerin çoğu ve özellikle de Şii siyasi

partiler, Irak'ın ABD'yle ilişkilerin gelişerek önce iş birliği ve ardından da stratejik ortaklık boyutuna geçmesini istememektedirler. Bu durum, genellikle Şii siyasi partilerin ideolojik anlayışından ve dış politikasındaki bölgesel yaklaşımlarından kaynaklanmaktadır. Şii siyasi partilerin büyük çoğunluğu, ABD'nin bölgedeki varlığını ya ideolojik anlayışlarından ya da komşu devletlerdeki siyasi deneyimlerinden dolayı reddetmektedir. Bu partiler, Saddam Hüseyin yönetimini devirmek için 2003'te gerçekleştirilen askerî müdahale esnasında büyük ölçüde İran'ın desteğine bağımlı olduklarından hem ideolojik anlayışa hem de dış politikadaki bölgesel yaklaşıma uyumlu bir şekilde ABD'nin varlığını reddetmişlerdir (Al-Issa, 2019).

Bölgedeki ABD-İran rekabetinin ve bu rekabetten doğan gerilimin, Şii partilerin, Irak-ABD arasındaki ilişkilerle ve ABD'nin Irak'taki varlığıyla ilgili siyasi düşüncelerinin doğasında önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle İran'la ABD arasındaki gerilimin azalması veya sona ermesi, Irak'la-ABD arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde büyük öneme sahiptir. Örneğin 2015'te İran'la ABD arasında imzalanan nükleer anlaşmanın ardından Irak'taki Şii partilerin, ABD'ye karşı daha yumuşak bir politik tavır sergilediği görülmüştür (Al-Issa, 2019). Ancak Irak'ın siyasi peyzajı karmaşık ve çeşitlidir ve tüm Şii partilerin aynı tutumu paylaştığını söylemek doğru olmayabilir. Kimi Şii partiler, ABD'nin varlığını reddederken kimilerininse daha iş birlikçi bir tutum sergilemesi mümkündür. Irak'ta ittifaklar ve siyasi partiler arasındaki ilişkiler sürekli değişebilir, bu nedenle genellemeler yapmak da zordur.

4.2.4. Politik İstikrarsızlık

Irak'ta yaşanan politik istikrarsızlık, işgal sonrası dönemde ikili ilişkileri etkileyen faktörlerden bir diğeridir. Özellikle Irak'ta güçlü bir hükûmetin kurulamamasından kaynaklanan bu politik istikrarsızlık, Irak-ABD ilişkilerinin çok boyutlu gelişimini de etkilemiştir. Politik istikrarsızlıktan dolayı ülkenin tüm bölgelerinde yaşanan güvenlik zafiyeti ve artan yolsuzluk, ABD'nin Irak hükûmetine karşı az da olsa duyduğu güveni tamamen kaybetmesine yol açmıştır. Bu durum, ABD yönetimine Irak'ın güvenilir bir devlet olduğu algısını vermiş, bu da ikili ilişkilerin gelişimini olumsuz etkilemiştir. Aslında Irak'taki bu politik başarısızlık ve güvenlik zafiyeti ABD'nin ürünü olsa da bu başarısızlığın ve yolsuzluğun boyutunun büyüklüğü de Irak hükûmetinin ülkedeki etkinliğinin zayıflığından kaynaklanmıştır. Irak hükûmetinin ülkedeki etkinliğinin zayıflığı, idare ve yargıdaki yolsuzluğun yaygınlaşması ise IŞİD'in, ülkenin üçte birinde kısa sürede etkinleşmesine yol açmıştır (Al-Issa, 2019).

İŞİD'in Irak'taki varlığını duyurmasından sonra da ikili ilişkiler; Irak'ın iç siyasi dinamikleri, mezhebî ve etnik gerilimler, terörle mücadele, enerji kaynakları ve bölgesel güç dengeleri gibi birçok faktöre bağlı olarak şekillenmiştir. Özellikle terörle mücadele konusunda ABD, Irak'la ekonomik ve güvenlik alanında iş birliğini geliştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda ABD, Irak'a ekonomik yardım sağlamış ve güvenlik güçlerinin eğitimiyle donatımına destek vermiştir. Ekonomik ve güvenlik alanındaki iş birliğinin gelişmesi için de ABD, Irak'taki politik süreçlere müdahil olmuştur (Dağdeviren, 2021b, ss. 303-307). Ancak bu süreçte ABD'nin Irak politikası hem eleştirilere hem de tartışmalara neden olmuş ve Irak halkının gözünde ABD'nin hâlâ işgalci bir devlet olarak algılanmasına yol açmıştır.

2003 savaşı, ikili ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olmuş ve büyük değişikliklere yol açmıştı. İşgal döneminde de ABD, Irak'ı yeniden inşa etmek, demokratik bir hükûmet kurmak ve güvenliği sağlamak için çeşitli çabalarda bulundu. Ancak bu süreçte Irak'ta iç çatışmaların ve siyasi gerilimlerin arttığı gözlemlendi. İşgal sonrası dönemdeyse ABD, İŞİD'e karşı mücadelede Irak'a askerî destek sağlamış ve gerektiğinde askerî müdahalede de bulunmuştur. Bu dönemde Irak-ABD ilişkileri, terörle mücadele ve güvenlik alanında iş birliği temelinde şekillenmiştir. Bugün ikili ilişkiler hâlâ karmaşıktır. Irak, politik istikrarsızlık, ekonomik sorunlar, terörle ve bölgesel gerilimlerle mücadele etmektedir. ABD'ye Irak'ın istikrarının ve güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak, terörle mücadelesini desteklemek ve bölgedeki çıkarlarını korumak amacıyla çeşitli politikalar yürütmektedir. Kısaca ikili ilişkiler, değişkenlik gösteren tarihsel süreçte birçok faktörün etkisi altında şekillenmiştir. İkili ilişkilerin geleceğiye Irak'ın iç siyasi dinamikleri, bölgesel güç dengeleri ve uluslararası koşullar gibi faktörlere bağlı olarak şekillenecektir.

4.2.5. Irak'taki Seçimlerde ABD Etkisi

İşgal sonrası dönemde ikili ilişkileri etkileyen bir başka faktör de Irak'taki seçimlere ABD'nin etkisidir. Özellikle 2005 Irak Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra gerçekleşen ilk seçime müdahil olan ABD, küresel ve bölgesel güçlerin desteklediği siyasi partiler arasındaki rekabetin hem de çatışmanın yoğunlaşmasında etkili oldu. O dönemde ABD'nin, Irak'taki siyasi süreçlere ve özellikle de seçimlere müdahil olması, işgal sonrası dönemde bir kısım siyasi muhaliflere karşı güç kullanımına dönüşen yolun da açılmasına neden oldu (Dağdeviren, 2021b, ss. 303-304).

İşgal sonrası dönemde Irak'ta gerçekleşen seçimlerde ABD'nin müdahalesi daha sınırlıydı. İşgal sonrası dönemde ABD, Irak'taki seçimlere doğrudan müdahil olmakdan ziyade belirli siyasi partileri destekleyerek seçimlerde sınırlı da olsa etkisini devam ettirmeye çalıştı (Al-Dabbagh, 2021). Aslında bu durumun, aşırılıkçı söylemleri ve mezhep çatışmalarını tetiklediği söylenebilir. ABD, bu siyasi partilere mali destek de sağlayarak seçimlerdeki etkisine birden fazla boyut kazandırmıştır. Özellikle Irak başbakanını belirleme aşamasında ABD, seçimlerde desteklediği siyasi parti başkanlarıyla uzlaşmak için kapalı kapılar ardında toplantılar yaparak görüşmeler gerçekleştirmiştir (Duman, 2021). Kısaca ABD, Irak'taki seçimler esnasında sınırlı da olsa müdahil olarak Iraklı seçmenlerin iradesinin kendi çıkarlarına göre şekillenmesini sağlamıştır.

2021 genel seçimleriyse diğerlerinden farklı bir konjoktürde gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde halk, mezhepçilik ve milliyetçilik söylemlerinden etkilenmemiş, inşaat ve hizmet konularındaki beklentilerini açık bir şekilde ifade eden ve ülkenin yeniden inşası için çaba gösteren bir başbakan aramıştır. Gençlerin hedeflerine ulaşmasına destek olacak, kapsamlı bir ekonomik program hazırlayacak, başta ABD olmak üzere küresel güçlerin çıkarlarını gözetmeyecek ve hem partinin hem de ABD'nin çıkarlarından ziyade ulusal çıkarları ön plana alan bir başbakanın seçilmesi umut edilmiştir (Duman, 2021).

4.3. DÜRÜSTLÜK KOMİSYONU VE ABD

4.3.1. Dürüstlük Komisyonunun Kuruluşu

2003 savaşının bitmesinden sonra ABD Başkanı George Walker Bush, Irak'ın yeniden yapılanması ve inşası için Lewis Paul Bremer'i Geçici Koalisyon Yönetiminin Başkanlığına atamıştı. Irak'ın devlet başkanlığı statüsüne sahip olan Geçici Koalisyon Yönetimi Başkanlığı görevine 11 Mayıs 2003 tarihinde başlamış olan Lewis Paul Bremer, ABD'nin Irak'taki en önemli isimlerinden biri olarak bu görevi 28 Haziran 2004 tarihine kadar yürütmüştü (Rosen, 2007). Irak'ın yeniden yapılanması ve inşası için Lewis Paul Bremer, fonla ilgili kanunların uygulanmasından sorumlu Dürüstlük Komisyonunun kurulması emrini vermişti. 2004'te 55 sayılı Kanun'un kabul edilmesiyle de Dürüstlük Komisyonu kuruldu (Hanoun, 2011, s. 223).

2004'te kurulan Dürüstlük Komisyonu, yolsuzluğu önleme ve yolsuzlukla mücadele çabaları kapsamında faaliyet gösteren bir kurumdur. 55 sayılı Kanun'un kabul edilmesiyle kurulmuş olan bu komisyonun, 2004-2011 döneminde yayınlanan 30 sayılı Kanun'la hukuki dayanağı güçlendirilmiştir (Hanoun, 2011, ss. 223-224).

Dürüstlük Komisyonu; Millet Meclisinin, bugünkü adıyla Temsilciler Meclisinin gözetimi altında olan bağımsız bir devlet kurumudur. Yani komisyon, meclisin denetimine tâbi ancak idari ve mali olarak bağımsız tüzel kişiliğe sahiptir. Dürüst, sorumlu ve hesap verebilir liderlik talebini artırmak için ABD'nin desteğiyle kurulan Dürüstlük Komisyonu, yönetimde şeffaflığın benimsenmesine katkıda bulunmak için çalışır. Yolsuzlukla mücadele alanında uzmanlaşmış birkaç üyeden oluşan komisyonun temel kuruluş amacıysa yolsuzlukla mücadele etmek ve yolsuzluğu önlemektir. Komisyon özellikle idari ve mali yolsuzluk suçlarını soruşturma yetkisine sahiptir (Al-Majid, 2021).

Dürüstlük Komisyonu, devlet fonları ve kamu mallarıyla ilgilenir. Bu alanlarda uzmanlaşmış kurumların kurulması ve desteklenmesi yoluyla hem kamu fonlarının korunmasını hem de yolsuzlukla mücadele etmeyi hedefler (Hanoun, 2011, s. 224).

Dürüstlük Komisyonu, Irak'ta büyük bir hukuki öneme sahiptir ve kuruluşu bölgedeki hukuk sistemi ve devletin en yüksek otoritesiyle ilişkilendirilmektedir. Komisyonun tam bağımsızlık, mali bağımsızlık ve kendi kendini denetleme gibi özelliklere sahip olması, onun etkin bir şekilde çalışabilmesi ve yüksek düzeyde gözetim yetkisine sahip olması önemlidir (Al-Majid, 2021).

Dürüstlük Komisyonu Kanunu da kamu parasını koruma, yolsuzlukla mücadele gibi konularda düzenlemeleri içermektedir. Bağımsızlık, yetkinlik, profesyonellik gibi değerlere vurgu yapan bu kanunla komisyon, çalışmalarını etkin bir şekilde yürütmektedir. Komisyonun da etkin bir şekilde çalışması, hukukun üstünlüğü ve demokrasi değerlerinin doğru yönde ilerlemesi için önemlidir. Bir anlamıyla Dürüstlük Komisyonunun varlığı, kamu kaynaklarının korunması ve yolsuzlukla mücadele gibi konularda önemli bir rol oynamaktadır (Al-Majid, 2021).

Dürüstlük Komisyonunun kurulması, idari ve hukuki olarak Irak için büyük önem taşımıştır ki kamu parasının korunması, yolsuzlukla mücadele gibi konularda etkili bir mekanizmanın

çalışmasını sağlamıştır. Bunun gibi düzenleyici kurumlar, yüksek profesyonellikle çalıştığı sürece Irak'ın gelişimi için son derece önemlidir.

2004-2011 döneminde yayınlanan 30 sayılı Kanun, hem Dürüstlük Komisyonunu bağımsız bir kurum olarak tanımlamış hem de bu komisyonun hukuki dayanağını güçlendirmiştir. Komisyon ayrıca bu kanunla hem Temsilciler Meclisinin denetimine tâbi olmuş hem de idari ve mali olarak bağımsız tüzel kişiliğe sahip hâle gelmiştir. Başkan tarafından temsil edilen komisyon, yolsuzluğun önlenmesi, kamu parasının korunması ve yönetimde şeffaflığın benimsenmesine katkıda bulunulması için ABD'nin desteği ve girişimleriyle kurulmuştur. Dürüstlük Komisyonu, her düzeyde yönetim işleriyle ilgilenmektedir (Hanoun, 2011, s. 224).

2004-2011 döneminde yayınlanan 30 sayılı Kanun ise Dürüstlük Komisyonunun oluşumuyla ilgili detayları içererek kurumun yetkilerini belirlemiştir. Bu şekilde yolsuzlukla mücadele, kamu parasının korunması ve yönetimde şeffaflık gibi konularda etkin bir rol oynayabilen bağımsız bir kurum oluşturulmuştur (Hanoun, 2011, s. 225).

4.3.2. Dürüstlük Komisyonunun Faaliyetleri

Dürüstlük Komisyonunun faaliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Al-Majid, 2021):

- Yetkili makamda çalışacak seçkin, verimli, profesyonel ve temiz geçmişe sahip üyeleri seçmek.
- Kurumun telefon ve e-posta sayısını artırmak.
- Herhangi bir şüpheli duruma dair Dürüstlük Komisyonuna bilgi geldiğinde komisyonun derhâl soruşturma yapması ve sonuç çıkarması gerekmektedir. Çünkü komisyona başvuranların çoğu devlet mülkiyeti konusunda hırslıdır.
- İl müdürlüklerindeki idari ve mali yolsuzluk vakalarını takip ederek idari, mali, hukuki, teknik, mühendislik, ticari, tıbbi, askerî olarak tüm valiliklerde komisyon için komiteler

oluşturmak. Bu departmanlarda idari, mali ve yasal işlerin yürütülmesi için çalışma planı hazırlamak ve değerlendirme yapmak.

- Vatandaşlara otorite hakkında bilinçlendirme programları hazırlamak ve onları, otoritenin çalışmaları ile hem vatandaşların hem de sivil toplum kuruluşlarının olumsuz vakaların izlenmesine katılma ihtiyacı konusunda eğitmek.
- Mali Denetleme Ofisi ve diğer departmanlarla koordineli olarak muhasebe verilerinin ve ticari sözleşmelerin belgelenmesi için özel bir elektronik program oluşturmak için çalışmak.
- Deneyim aktarımı ve otoritenin çalışmalarını geliştirmek için otorite kadrolarını gelişmiş ülkelerin yolsuzlukla mücadele deneyimlerinden yararlanmak için bu ülkelere göndermek.
- Temsilciler Meclisinden, Dürüstlük Komisyonunun, kamu parası hırsızlığına karışan herkesi etkin bir gözetim mekanizması olarak cezalandırabilmesi için Dürüstlük Kanunu'nun yasalaşmasını talep etmek.
- Kamuoyundan kültürün ve ulusal bilincin yayılmasına katkıda bulunmalarını, halk için sorumluluk üstlenmelerini ve idari yolsuzluk kültüründen vazgeçmelerini istemek.
- Program sistemlerinin Irak'ta uygulanması için çalışmak, ulusal bütünlük çalışmalarının yanı sıra BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin BM listesini kullanarak gelişmiş bütünlüğe olan talebi artırmaya çalışmak. Bu programlar, ülkede bir yolsuzlukla mücadele veri tabanı oluşturmayı amaçlamaktadır. Uluslararası Şeffaflık Hareketi tarafından dünya çapındaki ortaklar tarafından desteklenen bu programlar, şeffaflığı ve hesap verebilirliği artırmak için vatandaşlar ve devlet arasında çatışmasız bağları teşvik etmeyi hedeflemektedir.

4.4. ABD’NİN İŞİD POLİTİKASI VE IRAK

4.4.1. Irak’ta İŞİD’in Oluşum Süreci

İŞİD’in temeli Irak cezaevlerinde, özellikle de Bucca Cezaevinde atılmıştı. İŞİD, 1971’de Irak’ın Samarra şehrinde doğan Ebu Bekir el-Bağdadi’nin Şubat 2004’te ABD güçleri

tarafından yakalanarak Bucca Cezaevine yerleştirilmesiyle doğmuştu. 33 yaşında Bucca Cezaevine giren Ebu Bekir el-Bağdadi, cezaevindeki mahkûmları kendi etrafına toplayarak ABD güçlerine karşı harekete geçilmesi için bir kampanya başlatmıştı. Ebu Bekir el-Bağdadi, işgal dönemini kurtuluş savaşı bahanesiyle gelen ve sömürgeciliğe dönüşen bir süreç olarak değerlendirmişti. İşgal sonrası dönemdeyse Sünnilerin çoğunlukta olduğu göstericileri desteklemeye başladı, daha sonra da “Ehl-i Sünnet”i savunmak için “Aşiret Ordusu” ismiyle oluşturduğu iddia edilen sözde silahlı güçlere, yani militanlara yardım etti (Toplar, 2019).

Ebu Bekir el-Bağdadi, ABD güçlerinin kontrolündeki Bucca Cezaevinde kampanyasını gizli tutarak IŞİD’i inşa etmeye başlamıştı ve ABD güçlerinin sunmuş olduğu fırsatlar da örgütün oluşum sürecine katkı sağlamıştı. IŞİD, işgal döneminde Irak cezaevlerinde bulunan mahkûmlarla bölgede yayılmaya başladı. Bu yayılmada Bucca Cezaevinin yanı sıra Ebu Gureyb Cezaevi gibi ABD güçlerinin kontrolündeki cezaevlerinde bulunan mahkûmlar da büyük rol oynadı. Yani ABD güçlerinin kontrolündeki cezaevlerinde bulunan mahkûmların IŞİD’in oluşumunda önemli bir rol oynadığı ve serbest bırakılan bu mahkûmların terör operasyonlarına katkıda bulunduğu gözlemlendi. Mahkûmların da cezaevlerinde düşünmek ve planlamak için bolca zamanlarının olduğu, serbest bırakıldıktan sonra iletişim kurmak için anlaştıkları ve iletişim sürecinin kolay olduğu görüldü (Mynet, 2014). Yakalandıktan on yıl sonra, yani 2014’te IŞİD lideri olan Ebu Bekir el-Bağdadi’nin kaldığı Bucca Cezaevinin bir laboratuvar gibi kullanıldığını, ideolojinin gelişimine ve inşa edilmesine, yani IŞİD’in oluşumuna yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

IŞİD’in oluşumunu belirleyen iki temel faktör vardı. Bu temel faktörlerin birincisi, Irak’taki ABD güçlerinin varlığı ve faaliyetleriydi. İkincisiyse Irak’ta Sünni grupların zayıflatılıp Şii çoğunluğun iktidara gelmesinin sağlanmasıydı. Daha sonraları, yani 2011’de Suriye’de başlayan iç savaş, IŞİD’e hem yeni bir alan yarattı hem de bu örgüte katılımın hızlanmasına yol açtı (Murteza el-Ahbar, 2014). 2014’e gelindiğindeyse IŞİD, hem Irak’ta hem de Suriye’de hızlı bir şekilde yayıldı.

Ebu Bekir el-Bağdadi, El-Kaide bayrağı altında ortaya çıkan Sünni isyancı gruplardan biri olan milisleri bir araya getirdi ve daha sonra da bu, Irak’ta IŞİD adıyla bilinen örgüte dönüştü. 2014’teyse bu örgüt, hem Irak’ın hem de Suriye’nin kuzey bölgelerini kontrol etmeye başladı.

Zaten ABD güçlerinin üç yıl önce çekilmesiyle birlikte bu bölgeler ve özellikle de Irak'ın kuzeybatısı kırılgan hâle gelmişti (Ürer, 2021).

Irak'ın ve Suriye'nin kuzey bölgelerinde etkili olduğu dönemde IŞİD'in 25 üst düzey militanının 17'si, ABD güçlerinin kontrolündeki cezaevlerinde tutuklu bulunan kişilerdi. Daha sonra bunlardan bazıları Irak cezaevlerine taşındı, bazılarıysa serbest bırakıldı (Whitney, 2014). Bu durum, IŞİD'in üst düzey kadrosunun büyük ölçüde ABD güçlerinin kontrolündeki cezaevlerinden çıkan kişilerden oluştuğunu göstermektedir.

Ebu Gureyb Cezaevindeki firar olayıysa 2013'te gerçekleşmişti. IŞİD militanları, cezaevini basarak 500'den fazla mahkûmu kaçırmıştı. Bu mahkûmların birçoğu, ABD güçleri tarafından tutuklanan militanlardı. Aynı sene Taci Cezaevine de bir operasyon düzenlenmişti. Nisan 2014'teyse Irak hükûmeti, önce Ebu Gureyb Cezaevini ve ardından da Bucca Cezaevini kapattı. Bu cezaevleri, IŞİD'le Irak güçleri arasındaki savaşa yakın bir konumda bulunmaktaydı (El-Vasat, 2014). Bu bölgelerde Irak güçlerinin bozguna uğradığı ve IŞİD'in etkili olduğu bir durum söz konusu olduğundan cezaevlerinin kontrolsüz bir bölge hâline geldiğini de söylemek mümkündür.

Oluşum sürecinde IŞİD'e Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesiyle her şeyini kaybeden ve "Düşmanımın düşmanı benim dostumdur." ilkesini benimseyen Baasçılar da destek vermişlerdi. Hatta Suriye'de gizli toplantılar gerçekleştirerek iş birliğine de yönelmişlerdi ki bu çerçevede IŞİD'in üst düzey militanlarıyla Suriye'ye sığınan Iraklı Baasçılar arasında gerçekleşen gizli toplantılara Suriye rejimi ve istihbaratı da katıldı. Suriye rejimi, 2003 savaşından itibaren isyancılarla ilişkilerini geliştirdi ve onları, ABD'nin Irak'taki faaliyetlerine karşı araç olarak kullandı (El-Vasat, 2014).

Suriye'ye sığınan Iraklı Baasçılar bu gizli toplantılara Bağdat'a yönelik saldırılar konusunda anlaşmaya varmak ve örgütün oluşum sürecine katkıda bulunmak amacıyla katılmıştı. Bu gizli toplantılar aynı zamanda Irak'ın Şii Başbakanı Nuri el-Maliki'nin popülaritesini azaltma amacı da taşımaktaydı (El-Vasat, 2014). Suriye'ye sığınan Iraklı Baasçılarla IŞİD'in üst düzey militanları arasında ideolojik farklılıklar bulunmasına rağmen Irak'ta Şiilerin yükselişi ve İran'ın da onlara verdiği desteğin, iki tarafı birleştiren temel faktörler olduğu söylenebilir.

Suriye'ye sığınan Iraklı Baasçılarla IŞİD arasında gerçekleştirilen bu gizli toplantılar, hem ABD yönetiminin hem de Irak hükûmetinin endişelenmesine yol açtı. Hem ABD yönetimi hem de Irak hükûmeti, Suriye rejiminin militanlara kapılarını açtığını ve onların sınırdan geçişlerine yardımcı olduğunu her fırsatta ileri sürdüler (El-Vasat, 2014). Suriye'deki iç savaşın şiddetlenmesi ile de IŞİD'in hem Suriye'deki hem de Irak'taki faaliyetleri daha da arttı.

Kısaca IŞİD'in oluşum sürecinde başarı sağlanmasının temelini, hem ABD'ye karşı hem de mezhep çatışmasına karşı verilen mücadele oluşturur. Bu mücadele, örgütün hem varoluşunu sağlamış hem de ideolojisini kanıtlamak amacıyla dönüşmesine vesile olmuştur. Bu da örgütün oluşum sürecinin tamamlanmasını sağlamıştır.

4.4.2. IŞİD'e Karşı Mücadele ve ABD

IŞİD'in hem Irak'ın hem de Suriye'nin kuzey bölgelerinde etkili olduğu bir dönemde, bu örgüte karşı mücadele için ABD önderliğinde bir uluslararası koalisyon gücü kuruldu. ABD önderliğindeki bu uluslararası koalisyon gücü, Irak'ın ve Suriye'nin kuzey bölgelerinde IŞİD'e yönelik hava saldırıları ve askerî müdahaleler şeklinde operasyonlar gerçekleştirdi. IŞİD'e yönelik askerî güç kullanılarak gerçekleştirilen bu operasyonlarda Irak'ın ve Suriye'nin kuzey bölgeleri ciddi zararlar gördü. Operasyonlar, hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin (BMGK) kararı olmadan hem de her iki hükûmetin rızası olmadan gerçekleştirildi. Ancak IŞİD'in etkili olduğu bölgelerdeki toplumun da acı çektiği bilinen bir gerçektir. Aslında ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün IŞİD'e karşı mücadele etmek için harekete geçmesinin nedeni de bu örgütün, Irak'ın ve Suriye'nin kuzey bölgelerinde insan hakları ihlalleri, terör eylemleri ve istikrarsızlık yaratmasıdır. Buna uluslararası güvenlik endişeleri de eklenince uluslararası bir koalisyon gücünün oluşturulmasına yol açtı (Pirinççi ve diğerleri, 2014, ss. 13-19).

ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün operasyonları, IŞİD'in kontrol ettiği bölgeleri daraltmak, vahşetini sınırlandırmak ve etkinliğini azaltmak amacıyla gerçekleştirildi. Hava saldırıları ve askerî müdahaleler şeklinde gerçekleştirilen operasyonlar için hem kaynak hem de lojistik ve mali destek sağlandı, insani yardım faaliyetlerinde bulunuldu ve medya araçları kullanılarak IŞİD'e karşı mücadelede farkındalık yaratılmaya çalışıldı. Ancak operasyonların sonuçları ve IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerdeki değişiklikler, bazı güvenlik uzmanları arasında hayal kırıklığı yarattı. Özellikle Irak'ın bazı bölgelerinde IŞİD'in kontrolü

genişlediği gibi Suriye'nin bazı stratejik bölgeleri de ele geçirildi. Bu durum, ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün hedeflerine ulaşmadaki zorluklarını ve IŞİD'in direncini göstermiştir. Ayrıca iç savaş, yerel çatışmalar, koordinasyon zorlukları gibi faktörler de IŞİD'in kontrolündeki bölgelerin değişmesine neden olmuştur (Al-Musavi, 2022, ss. 78-83). Bütün bunlarla birlikte ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün operasyonlarının değerlendirilmesi de geniş bir perspektiften yapılmalıdır çünkü terörle mücadele süreci karmaşık ve uzun vadeli bir çabadır. Öte yandan medyanın kullanımı ve propaganda konusunda IŞİD'in etkin bir stratejisi olduğunu kabul etmek önemlidir. Örgüt, medya araçlarını kendi mesajlarını yaymak ve korku salmak amacıyla aktif bir şekilde kullanmıştır. Bu, uluslararası toplumun da karşı durduğu bir zorluktur ve bilinçli bir şekilde ele alınmalıdır.

Operasyonların başlangıcından itibaren yapılan açıklamalar ve istatistikler, ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün IŞİD'e yönelik gerçekleştirdiği hava saldırıları ile askerî müdahaleler, terörist ölümleri ve kullanılan füzeler hakkında bilgi vermektedir. Bu açıklamaların ve istatistiklerin gerçeklik payı ve ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün hedeflerini ne ölçüde gerçekleştirdiği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır.

Birçok politik ve askerî yetkili, ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücü tarafından IŞİD'e karşı ciddi bir darbe vurulduğunu ve teröristlere karşı binlerce baskın gerçekleştirildiğini ve binlerce teröristin öldürüldüğünü belirtmiştir. Ayrıca ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün IŞİD'in kontrolündeki bölgelere yönelik hava saldırılarında binlerce füze kullanıldığı ifade edilmiştir. Ancak güvenlik üzerine çalışan bazı uzmanlar, bu açıklamaların ve istatistiklerin gerçek durumu tam olarak yansıtmadığını ve ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün hedeflerine tam olarak ulaşamadığını iddia etmiştir. Özellikle IŞİD'in hâlâ bazı stratejik bölgeleri kontrol ettiği ve topraklarının sınırlarının genişlediği belirtilmiştir (Al-Musavi, 2022, ss. 81-83). Aslında operasyonların kapsamı teröre ve özellikle de IŞİD'e karşı mücadele şeklinde gerçekleştiği için yapılan açıklamalar ve istatistikler, gerçek durumu tam olarak yansıtmayabilir. Çünkü operasyonların sonuçları çeşitli faktörlere bağlı olarak zaman içinde değişebilir. Terörle ve özellikle de IŞİD'le mücadele uzun vadeli çaba gerektirmektedir. Kısaca ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün IŞİD'e karşı mücadelesindeki başarılarıyla başarısızlıkları ve IŞİD'e yönelik birden fazla faktörden etkilenerek gerçekleştirilen operasyonların etkileriyle sonuçları konusunda farklı görüşler bulunmasına rağmen uluslararası iş birliği çerçevesinde IŞİD'le mücadelenin devamlılığında hemfikir olunduğu görülmektedir.

İç savaşın başladığı Mart 2011'den itibaren Rusya Federasyonu'nun (RF) Suriye rejimini desteklemesi sonucu elde ettiği kazanımlar, ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün planlarını etkilediği görülmüştür. Bu çerçevede ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücü, Suriye'de IŞİD'le mücadele bağlamında RF'yle koordinasyonun sağlanması için anlaşma yollarını aramıştır. Kısaca RF'nin Suriye'deki etkinliği, bu ülkede çatışma dinamiklerini değiştirmiş ve terör örgütlerine karşı mücadelede önemli bir rol oynamıştır (Ercan ve Tezcan, 2021, ss. 83-84).

RF'yle koordinasyonun sağlanmasından sonra ABD yönetimi, Suriye'de IŞİD'e karşı mücadele için Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD)/Yekîneyên Parastina Gel (YPG) terör örgütünü destekleyerek bu terör örgütüne silah ve malzeme yardımı yapmaya başlamıştır. Aynı zamanda ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücü de IŞİD'in bilinen karargâhlarına hava saldırıları adı altında çeşitli operasyonlar gerçekleştirmiştir. Suriye'deki bütün bu gelişmeler sonucunda IŞİD'in bazı üyelerinin El-Nusra Cephesine geçtiği veya farklı terör örgütlerine katıldığına dair iddialar ortaya atılmıştır. Suriye'deki bu durum, sahadaki temel değişkenleri etkilediğinden RF'nin dış ve güvenlik politikası üzerine çalışan bazı uzmanların eleştirisine maruz kalmıştır. Bu uzmanlar, Suriye'deki gelişmelerin çok boyutlu bir konu olduğunu, asıl hedefin ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon gücünün RF'ye karşı Suriye'deki etkinliğini genişletmek olduğunu ve böylece ABD önderliğindeki bu koalisyon gücünün Suriye'deki enerji kaynaklarını kendi etkisi altında tutmak suretiyle çıkarlarını korumak olduğunu ileri sürmüştür (Dilek, 2017, ss. 65-69). Nitekim RF Savunma Bakanlığının açıklamaları da bunu destekler nitelikte olmuştur. RF Savunma Bakanlığı Sözcüsü Tümgeneral İgor Konaşenkov'un açıklamalarında, RF'nin keşif araçları tarafından ele geçirilen çağrılar, El-Nusra Cephesine bağlı bazı büyük grupların önderleriyle IŞİD'in üst düzey militanları arasında bir müzakere sürecinin başladığı ve IŞİD'in üst düzey militanlarının Suriye'deki saldırılar karşısında safları birleştirme olasılığı hakkında bilgi verdiği belirtilmiştir. Bu bilgiler, RF'nin keşif bilgilerine dayanarak hazırlanan bir harita üzerinde de temellendirilmiştir ve RF'nin Irak'taki Harekat Koordinasyon Merkezinden alınan bilgilerle desteklenmiştir. Haritada, IŞİD ve El-Nusra Cephesi tarafından kontrol edilen bölgeler bir tarafta ve Suriye tarafının kontrol ettiği bölgelerse diğer tarafta gösterilmiştir. Bu harita, RF'deki tüm askerî ataşelere iletilmiştir (Ministry of Defence of the Russian Federation, 2018).

4.4.3. ABD-IŞİD Etkileşimi

Bu dönemde Irak'ta, ABD'nin IŞİD'le mücadelesi konusunda bazı tartışmalar yaşandı. Bilindiği gibi bu dönemde ABD, Irak'ta ve Suriye'de IŞİD'le mücadeleyi öncelikli strateji olarak belirlemiş ve kendi önderliğinde bir uluslararası koalisyon gücü oluşturarak bu konuda önemli bir rol oynamıştır. ABD önderliğindeki bu uluslararası koalisyon gücü de genellikle Batılı devletlerin askerlerinin katılımından oluşmuştur. Ancak yeni kurulan Irak hükûmeti, doğrudan uçuşlarda uluslararası koalisyon gücüne katılan Batılı devletlerin uçaklarından ziyade ABD uçaklarına öncelik verdi. Bu durum Irak'ta, ABD tarafından Irak'ın iç işlerine müdahale edildiği tartışmalarına yol açtı. Yani Irak'taki olaylarla Suriye'deki kriz arasında bağlantı kurma çabasına giren ABD, Irak'ın iç işlerine müdahale etmekle suçlandı. ABD'nin IŞİD'le mücadelesi konusunda Irak'taki tartışmaların bir diğeri de bu uçakların IŞİD militanlarına hava desteği sağladığına dair iddialardı. Ancak bu iddiaların doğruluğu ve gerçek kaynakları hakkında net bir bilgi bulunmamasına rağmen bazı Iraklı üst düzey yetkililer dâhi ABD uçaklarının IŞİD'e silah ve teçhizat sağladığını ileri sürdü (Al-Zaidi, 2014). Bütün bu iddiaların da ABD yönetiminin tutarsız açıklamalarından ve IŞİD'le mücadelede beceriksiz operasyonlarından kaynaklandığı söylenebilir.

Bu çerçevede ABD Savunma Bakanlığı Sözcüsü Albay Steve Warren tarafından yapılan bir açıklamada, bir askerî yardım paketinin kaybolduğu ve imha edildiği belirtildi. Ayrıca başka bir yardım paketinin de IŞİD'in kontrolüne geçmiş olabileceği ifade edildi. Bu açıklama, özellikle Ayn el-Arab'daki mücadele sırasında PYD/YPG'ye yönlendirilen yardımlarla ilgili konuşması esnasında yapıldı (Al-Zaidi, 2014). ABD yönetiminin bu tür açıklamalarının hemen ardından da Irak güvenlik güçleri tarafından tanımlanamayan uçakların IŞİD'in kontrolündeki bölgelere yardım taşıdığı iddiaları ileri sürüldü. Bu çerçevede Irak'ta, Halk Seferberlik Kuvvetleri olarak adlandırılan Şii gönüllülerle Sünni aşiretlerin desteklediği Irak güvenlik güçlerinin kontrolü dışındaki bölgelere askerî yardım taşıyan kimliği belirsiz uçakların tespit edildiği bildirildi ve bu uçakların ABD yapımı olduğu belirtildi. Bunun üzerine bazı üst düzey Iraklı yetkililer de bu bölgeleri örgütten temizleyemeyen ABD'ye bir tepki olarak uçakların IŞİD'e silah ve teçhizat sağladığını ileri sürdü. Bütün bu ileri sürülen iddialar üzerine Irak'ta ABD uçaklarının ülke genelindeki IŞİD sığınaklarına silah ve teçhizat sağladığı tartışmaları yaşandı. Yaşanan bu tartışmalar da ABD'nin IŞİD'le mücadelesinin Irak'ın bazı bölgelerinde gerçekleştiği ve dolayısıyla Irak'taki IŞİD sorununu uzatmaya çalıştığına

dair iddialar üzerine çıkmıştı. Ancak ABD uçaklarının IŞİD'e silah ve teçhizat sağladığına dair Irak'taki tartışmalar ve bazı medya kuruluşlarında çıkan haberler Irak hükûmeti tarafından yalanlandı. Irak hükûmeti, bu tartışmaları sonlandırmak için ileri sürülen iddiaları ve çıkan haberleri yalan yanlış olarak nitelendirdi ve ABD'nin Balad hava sahasında veya çevresinde hava harekâtı adıyla operasyon düzenlemediğini belirtti (Al-Alam, 2020).

ABD uçaklarının IŞİD'e silah ve teçhizat sağladığına dair iddiaların aksine Irak Hava Kuvvetlerinin örgüt militanlarına su ve yiyecek yardımı yaptığına ilişkin resmî bilgiyse Irak Güvenlik ve Savunma Komitesi Üyesi Hakim El-Zamili tarafından aktarıldı. Aktarılan resmî bilgide, As-Saqlawiyah bölgesinde kuşatılan Irak güçlerinin yerine IŞİD militanlarının bu yardımı aldığı belirtildi. Kuşatılan Irak güçleri bu yardıma muhtaçken askerî bağlamda bir hata yapıldığı ve yardım uçaklarını kullanan pilotların tecrübesizliklerinden dolayı IŞİD militanlarının Irak güçlerine gönderilen bol miktardaki su ve yiyeceği ele geçirilmesine yol açıldığı vurgulandı (Al-Alam, 2020).

ABD'nin hem IŞİD'e silah ve teçhizat sağladığına hem de Irak'ın iç işlerine müdahale ettiğine dair iddialarla ABD'ye tepki verenlerin görüşlerini destekleyen bir dizi varsayım mevcuttur ki bunların bir kısmı ABD'nin çıkarınayken bir kısmıysa aleyhinedir. Diğer varsayımlar dikkate alınmasa dâhi silah ve teçhizatı kapsayan ABD yardımının IŞİD'in direnişini güçlendirdiği varsayımının iki dayanağı olabilir (Al-Zaidi, 2014):

Bunların ilki, üst düzey ABD yetkililerinin IŞİD'le mücadele konusunda süre tahmininde bulunamadığına dair yaptığı açıklamalardır. Bu çerçevede IŞİD'e karşı savaşın uzun soluklu olacağı ve en az üç yıl olmak üzere on yıla kadar sürebileceği vurgulandı. Yani ABD'nin IŞİD'le mücadele konusunda bir süre tahmininde bulunamadığı dikkatleri çekti. Ancak bu varsayımın doğru olması hâlinde Irak'ın da ABD'den almayı beklediği silah sevkiyatının engellenmiş olmasını gerektirmekteydi ki bu da Irak silahlı kuvvetlerinin hızlı bir şekilde ulaştığı askerî zaferleriyle çelişen bir durumdur.

Diğeryse ABD'nin, IŞİD'e karşı mücadele sırasında Irak'taki sorunun ömrünü uzatmayı neden istediğine dair farklı görüşler bulunmasıdır. ABD'nin IŞİD'e karşı mücadelede Irak'taki sorunu uzatmak istemesinin nedenlerinin şunlar olduğu söylenebilir (Al-Zaidi, 2014):

Bölgesel Çıkarlar: ABD, Orta Doğu'daki önemli sorunlarla ilgilenmekte ve özellikle de İran'la olan sorunlarını çözmek istemektedir. Bu dönemde ABD, uzlaşmacı politikalar izleyerek İran'la olan sorunların çözümünde uzlaşma yollarını aradı. Bu bağlamda ABD'nin Irak sorununu uzatarak İran'la müzakerelerde kazançlar elde etme veya bir anlaşma sağlama konusunda muhafazakârlarla müzakerelerde daha güçlü bir pozisyona sahip olma amacı güdebileceği düşünülmektedir.

Propaganda: ABD'nin IŞİD'e karşı mücadeleyi uzatmak suretiyle propaganda çerçevesinde kendi lehine bir raund kazanmayı veya puan elde etmeyi amaçlayabilir. ABD'nin bölgedeki projelerine karşı çıkan bölgesel partilerin bu konuda bir rolü olabilir.

Stratejik Hesaplar: ABD'nin, başka yerlerde başarılar elde etmek için uzun vadeli stratejik hesaplara sahip olabileceği öne sürülmektedir. IŞİD'le mücadeleyi uzatmak, ABD'nin diğer bölgelerde kazançlar elde etmesini sağlayabilir ki bu, politik, ekonomik ve askerî çıkarlarına uygun şekilde hareket etme stratejisi olabilir.

Diğer Aktörler Üzerinde Baskı: Irak'taki sorunun herkese açık olduğu bir ortamda ABD'nin müdahalesiyle diğer aktörlere baskı yaparak bölgede daha fazla etki ve kontrol sağlamayı hedefleyebilir. Örneğin Suriye'den kalkan uçakların Irak'ta IŞİD toplantılarını vurması veya İran'a ait uçakların Irak'taki IŞİD mevzilerini vurması gibi müdahalelerle diğer devletleri etkilemeye çalışabilir.

Bu sayılan nedenlerle ABD'nin IŞİD'e karşı mücadelenin uzamasını istemesi mümkündür ancak bu varsayım tam olarak kanıtlanmış veya kesinlik kazanmış da değildir.

ABD Başkanı Donald Trump'ın IŞİD'in ABD'nin eseri bir örgüt olduğunu kabul etmesinden sonra bu sefer Irak'ta, ABD'nin Irak'taki varlığının IŞİD'in varlığıyla bağlantılı olduğu iddiası ileri sürülmeye başlandı. Gerçi IŞİD'in Irak'ta yasa dışı bir şekilde var olmasını meşrulaştırmak için önceden planlanmış bir ABD niyeti olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır.

İleri sürülen bu iddianın ardından Irak'ta ABD karşıtlığı oluştu. Böyle bir ortamda ABD Başkanı Donald Trump, Irak'taki ABD güçlerinin yerini Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütünün (North Atlantic Treaty Organization-NATO) doldurması gerektiğine dair çağrı yaptı (Al-Alam, 2020).

Bu çağrı, Irak'a zorla bir politikanın dayatılma ve Irak'ı, ABD ve onun müttefiklerinin çıkarlarına hizmet eden bir sürece sokma isteğini yansıtır. Aynı zamanda bu çağrı, Irak'ın egemenliğinin göz ardı edildiği anlamına da gelmektedir.

4.5. İKİLİ İLİŞKİLERDE MEDYA FAKTÖRÜ

Medya, hem yerel hem de uluslararası toplumu etkilemede önemli bir rol oynar. Aynı zamanda medya, siyasi karar almanın bir bileşeni olarak büyük bir etkiye ve güce sahiptir. Ancak medyanın etkisi ve gücü, sorumlulukları da beraberinde getirir. Medya kuruluşları, tarafsızlık, doğruluk ve çeşitlilik gibi ilkeleri benimsemeli; haberlerin doğru, dengeli ve güvenilir bir şekilde sunulmasına özen göstermelidir. Aksi takdirde yanlış bilgi veya çarpıtılmış gerçekler kamuoyunu yanıltabilir ve alınan siyasi kararları etkileyebilir (Erişen, 2019, ss. 74-78). Medya kuruluşlarının, yerel veya uluslararası, bazı durumlarda yanlış bilgi veya çarpıtılmış gerçekler sunma potansiyeli olduğunu da kabul etmek gerekir. Bu tür durumlar, haberlerin tarafsızlık ve doğruluk ilkelerinden uzaklaşmasına neden olabilir.

Medya, haberlerin seçimi ve sunumu konusunda subjektiflik etkisi altında olabilir. Gazetecilerin kişisel inançları ve siyasi görüşleri gibi çeşitli etkiler altında kararlar alınabilir. Bu durum, haberlerin doğruluğunu ve tarafsızlığını etkileyebilir. Ayrıca haberlerin hızla yayılması ve sosyal medyanın etkisiyle yanlış bilgilerin ve dedikoduların da hızla yayılma potansiyeli vardır (Neack, 2008, ss. 111-116). Bu nedenle medyanın gücünün farkında olmak ve haberleri hem doğru bir şekilde sunmak hem de eleştirel bir şekilde değerlendirmek önemlidir. Toplum, farklı kaynaklardan bilgi alarak olayları ve politikaları daha geniş bir perspektifle anlama çabası içinde olmalıdır. Ayrıca gazetecilik etiği ve profesyonel standartlar, medyanın haberleri doğru ve tarafsız sunumunu sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Kısaca medyanın gücü, hem toplumu etkilemede hem de siyasi karar alma sürecini etkilemede önemli bir faktördür. Ancak medya kuruluşlarının sorumluluk sahibi olması, haberlerin doğruluğunu ve tarafsızlığını koruması ve kamunun eleştirel düşünme becerilerini kullanması önemlidir.

Irak gibi siyasi zorluklarla mücadele eden ülkelerde, medyanın etkisi ve rolü özellikle önemlidir. Ancak medya kuruluşlarının tarafsızlık, doğruluk ve dengeli haber sunumu ilkelerine bağlı kalması da önemlidir. Yanlış bilgiler veya çarpıtılmış gerçekler, toplumları kutuplaştırabilir, düşmanlık oluşturabilir ve siyasi gerilimi artırabilir. Bununla birlikte medyanın tek bir yöne

doğru etkili olduğunu veya herhangi bir uluslararası kuruluşunun gerçekleri tahrif etmek veya haber üretmek amacıyla hareket ettiğini varsaymak da doğru değildir. Medya çeşitliliği, farklı görüşlerin ve perspektiflerin sunulmasına olanak tanır. Herhangi bir haber veya raporun doğruluğunu değerlendirmek için çeşitli kaynaklara başvurmak ve eleştirel düşünme becerilerini kullanmak önemlidir (Al-Wahaili, 2007). Toplumun güvenilir haber kaynaklarına erişebilmeleri, medyanın tarafsızlık ve doğruluk ilkelerine bağlılığını sürdürmesi ve toplumu kutuplaştırmaktan kaçınması önemlidir. Ayrıca toplumun da medyaya eleştirel bir gözle yaklaşması ve farklı kaynaklardan bilgi edinme çabası içinde olması önemlidir (Erişen, 2019, s. 79).

2011-2021 döneminin başlarında Irak'ta yaşanan mezhep kaynaklı çatışmalar ve siyasi zorluklar, hem etnik gruplar ve siyasi partiler arasında gerilimi artırdı hem de toplumu kutuplaştırdı. Ancak daha sonraları Irak'ta demokratik süreç yaşanmaya başlamasıyla anayasal hükûmetin kurulması, toplumdaki farklı kesimleri temsil etmek ve çatışmaları çözmek için bir milat olmuştur (Erkmen, 2023). Gerçi bu sürecin, Irak Anayasası'nın 2005'te yürürlüğe girmesiyle başlaması gerekirdi. Aslında 2005 Irak Anayasası'yla hem demokratik toplumun temelini oluşturulması hem de hukukun üstünlüğünün sağlanması amaçlanmıştır. Bu anayasayla farklı etnik, dinî ve siyasi grupların hakları korunurken demokratik kurumlar ve süreçler belirlenmiş ve toplumun yönetimi düzenlenmiştir. Referandum yoluyla halkın onayına sunulan 2005 Irak Anayasası, geniş bir katılımı ile meşruiyet de sağlamıştır (Hakkı, 2007, ss. 21-24). Ancak 2005 Irak Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonraki süreçte hem terör grupları hem de radikal gruplar, Irak'ın istikrarını tehdit eden temel faktörlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Hem terör saldırıları hem de şiddet olayları, Irak halkının güvenliğini tehlikeye atarak toplumu daha da parçalamıştır. Bu tür saldırılar ve olaylar, toplumda intikam duygularını körükleyerek bölünmeleri derinleştirmiştir (Erkmen, 2023). 2014 ve özellikle de 2018'den itibaren Irak'ta demokratik sürecin yaşanmaya başlamasıyla anayasal hükûmetin kurulması, medyanın da Irak'taki toplumsal uzlaşma çabalarını desteklemesine vesile olmuştur. Adalet, insan hakları ve eşitlik ilkelerine dayalı bir toplum inşa etmek, Irak halkının refahını ve istikrarını sağlamak için önemlidir. Bu anlamda hem uluslararası medyanın hem de uluslararası toplumun Irak'a destek olması, demokratik kurumların güçlenmesine ve Irak halkının birlikte yaşama iradesine katkıda bulunabilecektir (Duman, 2019).

2011-2021 döneminde Irak ile ABD arasındaki ilişkilerin gelişiminde çıkan haberlerin de ciddi etkileri olabileceğinden ikili ilişkiler bağlamında medyaya büyük sorumluluk düşmektedir. Zira zaman zaman medyada çıkan haberler Irak-ABD ilişkilerine yön veren bir faktör olarak

öne çıkmıştır. Örneğin Katar gazetesi Al-Watan, ABD filosunun eski başkomutanı James Lyons tarafından Washington Times gazetesine verilen röportajın tercümesini yayınladı. Röportajda, Irak hükûmetinin mezhepçi olduğu ileri sürülerek Irak'ta kesin bir karar almanın zamanının geldiği vurgulandı. Buna karşın mezhepçilikle ilişkilendirilmeyen Kürtlerinse ABD'nin müttefiki olduğu belirtildi. Ayrıca röportajda, Irak'taki güvenliğin sağlanmasının ve ekonomik gelişiminin ABD'nin gerçekleştirdiği faaliyetlerle elde edildiği, merkezî hükûmetin bu faaliyetlere hiçbir zaman destek vermediği ileri sürülmekteydi (Al-Watan, 2018). Washington Times gazetesindeki eleştirel içerikli röportaja karşılık diğer medya kuruluşlarındaysa Irak hükûmetine yönelik bakış açısı daha olumluydu. Özellikle Irak hükûmetinin terör gruplarına karşı mücadelesinde sınırlı malzeme ve teçhizata rağmen bir başarı elde ettiği vurgulandı. Ancak terör gruplarının kontrolü altında bulunan sınırlı bölgelerde güvenliğin tehlikeye girdiğine de dikkat çekildi. Bu durum, ABD güçlerinin Irak'ta saldırıya uğradığı belirtilen bir başka haberle de doğrulandı. ABD kaynaklı bu haberde, farklı terör gruplarından oluşan Sünni milislerin ABD güçlerine saldırdığı belirtildi. Bu milislerin, 2011'de ABD askerlerinin özellikle geri çekilmesinden sonra ortaya çıktığı vurgulandı. Ayrıca haberde, bu milislerin güvenlik güçlerine karşı savaşmaya yönelmeleri durumunda ciddi sorunlara yol açabileceğine dikkat çekildi (Duman, 2019).

Bu dönemde uluslararası medyada da gündem olan Irak'taki politik süreç, farklı siyasi partilerin ve grupların rekabet ettiği karmaşık bir ortamda gerçekleşmiştir. Mevcut hükûmet ve parlamento, farklı etnik, dinî ve siyasi grupların temsil edildiği bir koalisyon bloku tarafından oluşturulmuştur. Mezhepçilik, geçmişte Irak'ta ciddi bölünmelere ve çatışmalara neden olmuştu. Ancak Irak hükûmeti ve çoğu siyasi grup, mezhepçilik yerine ulusal birliği ve toplumsal uzlaşmayı teşvik etmeye çalışmıştır. Yine bu dönemde Irak'taki güvenlik sorunu ve terörle mücadele konusu da farklı grupların etkisi ve bu grupların birbirleriyle olan ilişkileri dikkate alınarak incelenmelidir. IŞİD gibi terör örgütleri, Irak'ta saldırılar düzenlemiş ve ülke içindeki bazı bölgeleri istikrarsız hâle getirmiştir. ABD de terör örgütlerine destek sağladığı iddialarının aksine Irak hükûmetine ve güvenlik güçlerine terörle mücadelede destek vermiştir (Erkmen, 2023).

Bu dönemin başlarında Irak'ta Sünni milis grupların varlığı bir gerçektir. Bu gruplar, farklı motivasyonlarla ve çeşitli bağlamlarda ortaya çıkmıştı. İç güvenlik güçleri ve Irak hükûmeti, terörle mücadelede medya aracılığıyla tüm grupların silahsızlandırılmasını ve güvenlik

güçlerine katılmasını teşvik etmişti. Ancak bu süreçte bazen zorluklarla karşılaşılabilir ve medya aracılığıyla çelişkili açıklamalar veya durumlar ortaya çıkabilirdi (Duman, 2019).

4.6. IRAK'TAKİ ABD ASKERÎ GÜÇLERİNİN DURUMU

ABD askerî güçlerinin Aralık 2011'de Irak'tan çekilmesinden itibaren Irak hükûmeti, ABD'nin Irak'ta kalıcı üsler kurmasını reddetti. Bu durum, ABD'nin Irak'taki askerî varlığıyla ilgili tartışmalara yol açtı. ABD, Irak'taki askerî varlıklarının formülünü “kalıcı” yerine “danışmanlar ve eğitmenler” olarak değiştirdi. Böylece resmî olarak 157 askerden oluşan sayı arttı. Daha sonra ABD, Irak'taki askerî varlığını artırmak için diplomatik misyonun yetki ve denetimi altında Bağdat'taki ABD Büyükelçiliğinde görevli küçük bir denizci birliği oluşturdu. Bu birliğin oluşmasıyla birlikte Irak'ta ABD'nin asker sayısının arttığı ve Irak hükûmetin tam olarak ülkede kaç ABD askeri olduğunu bilmediği bir hâle geldi. Bu durum, hem görünmez hem de sessiz bir şekilde gerçekleşmekteydi (Al-Shatri, 2016).

ABD'lilerin sürekli hareket hâlinde olmaları ve Irak'ın kuzeyindeki Kürtlerin kendi bölgesel yönetiminin merkezi olan Erbil'e giriş çıkışlarıyla birlikte Irak'ta ABD güçlerinin varlığıyla ilgili durum kontrolden çıktı. Kürtlerin kendi bölgesel yönetimi, Erbil'e giriş yapacak ABD'lilere eğitmen olarak ihtiyaç duyduğunu iddia etse de aslında Kürtlerle ABD'liler arasındaki iş birliği, Irak askerî üslerini ABD istihbarat subaylarıyla doldurmayı hedeflemekteydi. Bu sayede ABD, Irak ordusunun IŞİD'e karşı savaş planlarına doğrudan ulaşabilmekteydi (Al-Musavi, 2022, ss. 88-89).

ABD'nin Irak ordusunun IŞİD'e karşı savaş planlarına doğrudan ulaşabilmesi, Irak güvenlik güçleri için tehlikeli bir durum yarattığını söylemek mümkündür. Özellikle ABD uçaklarının koordinatları aldıktan sonra sürekli olarak bombalaması, Irak güvenlik güçlerinin IŞİD'e karşı operasyonlarını engellemesine yol açmaktadır. Bu durum hem Irak güvenlik güçlerinin ABD saldırılarına maruz kalacakları spekülasyonlarını doğurdu hem de IŞİD militanlarının kaçış yollarını açmak için yapıldığı yönünde şüpheler ortaya çıkardı (Al-Shatri, 2016). Özellikle de Irak güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği askerî operasyon bölgelerine yönelik bombardımanların, bu endişeleri daha da güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

ABD'nin 2011'de Irak'tan çekildikten sonra kalıcı üsler elde edemediği bilinen bir gerçektir. Ancak sayıları binleri aşan ABD askerinin de Irak'a yeniden girdiğini ve ülke içinde varlıklarını yeniden hissettirdiğini söylemek mümkündür. Bu durum, Irak için bir tehdit oluşturmakta ve ortadan kaldırılması gereken bir sorun hâline gelmektedir, zira Irak'ın egemenliğinin ve ulusal güvenliğinin korunması açısından önemlidir.

Irak'ta ABD'nin askerî varlığı ve askerî desteği, dönemsel değişiklikler göstermiştir. 2011'den itibaren ABD'nin askerî varlığı, genellikle Irak güvenlik güçlerini eğitmek ve danışmanlık sağlamak amacıyla sınırlı sayıda personelden ibarettir. Ayrıca ABD, Irak'taki büyükelçilik ve konsoloslukların güvenliklerini sağlamak için sınırlı sayıda askerî personel bulundurabilir. Bunun dışında hükûmet isterse Irak askerî üslerinde de ABD personeli bulundurabilir. Ancak şu bir gerçek ki Irak'ta tam olarak ne kadar ABD askerî olduğuna dair kesin bir sayı vermek pek mümkün değildir. Zira ABD'nin Irak'taki askerî varlığı ve konumları sürekli olarak değişebilmektedir ve bazı detaylar kamuoyuna açıklanmayabilir.

4.7. İRAN'A YÖNELİK EKONOMİK YAPTIRIMLARIN IRAK'A ETKİSİ

21. yüzyılda hem sanayi sektörünün artan enerji ihtiyacı hem de İran'ın petrol ihracatının engellenmesinden sonra oluşan boşluğu Organization of the Petroleum Exporting Countries'in (OPEC) dolduramaması nedeniyle petrol piyasasında arz/talep dengesizliğinin ve dolayısıyla fiyat istikrarsızlığının yaşanmasına yol açmıştır. Ayrıca İran Hürmüz Boğazı'nı kapatma ve uranyum zenginleştirme sürecini başlatacağına dair açıklamalar da yapınca Orta Doğu'da tehdit oluşturmaya başlamıştır ki bu durum, ABD'yi bölgedeki etkinliğini korumak için yeni politikalar belirleyip uygulamaya yöneltmiştir. Bu çerçevede İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlamış ve bu da bölgede ardışık krizlerin yaşanmasına yol açmıştır.

Uygulanmaya başlanan ekonomik yaptırımlarla birlikte İran, Irak pazarını hem büyük bir ekonomik alan hem de ekonomik ablukayı kırmada önemli bir araç olarak görmeye başlamıştır. İran'ın, Irak'taki Şii toplumun içinde destekçileri olduğu bilinmektedir ki bu durum, İran'ın ekonomisini yeniden canlandırmak için destekçilerini baskı unsuru olarak kullanabileceği anlamına gelmesine rağmen bu denklemin kolay olmadığını da söylemek mümkündür. Şöyle ki; İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar, ABD doları cinsinden havale ve bankacılık işlemlerini etkileyeceğinden Irak'ın İran'la ticari ilişkilerini sürdürmesini de zorlaştıracaktır.

İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlamadan önce resmî verilere göre Irak'ın 50 milyar dolarlık ihtiyacının %99'unu ithal ettiği, bu ihtiyacın 7 milyar dolarlık kısmının da İran'dan karşılandığı belirtilmekteydi. Irak'ın İran'a olan ihracatıysa sadece 80 milyon dolarlık bir değere sahipti. Bu durum hem İran'ın, Türkiye'den sonra Irak'ın en büyük ticaret ortağı konumunda olmasına hem de İran'dan ithalatının çok yüksek olmasından dolayı Irak'ın dış ticaret dengesinde açık oluşmasına yol açmıştı. Bu çerçevede İran'dan ithal ettiği ham maddeye, gıda ürünlerine ve enerji kaynaklarına yoğun bir bağımlılığı bulunmuş olan Irak, hem ham madde ithal eden fabrikaların iş kaybına yol açtığından hem de gıda ürünleriyle enerji kaynaklarına olan ihtiyacı karşılanamadığından dolayı İran'a ekonomik yaptırım uygulanmasından itibaren en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Ayrıca Irak'ta faaliyet gösteren General Company for Automotive Industry ile turizm sektörü de etkilenmiştir. İran'a yönelik ekonomik yaptırım uygulanması, daha önceleri yılda yaklaşık üç milyon turist ağırlayan Irak'ta, turist sayısının azalmasına ve dolayısıyla doğrudan gelir kaybı yaşanmasına yol açmıştır (Nouri, 2018).

Bu dönemde Irak'ın ABD'yle ilişkilerine öncelik vermesiyle birlikte ayrıca tazminat meselesi gündeme geldi ve İran tarafından 1980-1988 döneminde yaşanmış olan İran-Irak Savaşı için iki milyar dolarlık tazminat talebi dile getirildi. Ancak BM tarafından zorunlu bir karar olmadığı sürece bu taleplerin karşılanması mümkün olmamaktadır. Zira BMGK'nin 687 sayılı kararına göre tazminat ödemeleri ancak Kuveyt'e yapılmalıdır ve bu durum Irak'ı hem ABD politikalarının bir aracı hâline getirdi hem de komşularıyla diplomatik krizler yaşamasına yol açtı (Al-Dabbagh, 2018).

İran'a yönelik ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmasıyla birlikte İran'la Irak arasındaki ticari ilişkilerin sürdürülmesi zorlaşınca İranlı tüccarlar, Irak'taki kriz bölgesine girerek kara para aklamaya ve büyük miktarda uyuşturucu getirerek ABD dolarını piyasadan çekmeye çalıştılar. Bu durum farklı yollarla ABD dolarının Irak pazarından çekilmesine ve İran'ın müşterisi olan özel bankaların ortaya çıkmasına yol açtı. Böylece İran'la iş birliği yapan beş banka kuruldu (Nouri, 2018).

İran'la Irak arasındaki ticari ilişkilerin sürdürülmesinin zorlaştığı bir dönemde Irak Başbakanı Haydar el-İbadi, NoonPost gazetesine yaptığı bir açıklamada, Irak'ın büyük bir ilaç ve tıbbi

malzeme sıkıntısı yaşadığını ve ablukanın özellikle sağlık sektörünü etkilediğini belirtti. İlaç ve gıda karşılığında petrol anlaşması imzalanmasına rağmen bu sıkıntının devam ettiğini ifade etti. Hâlbuki 1996'daki BMGK kararıyla bazı ekipman ve malzemeler, zorunlu ihtiyaç oldukları gerekçesiyle hariç tutulmuştu (NoonPost, 2015). Cumhurbaşkanlığı Ofisinde görevli Iraklı bir yetkilinin yaptığı açıklamasındaysa Irak'ın dost devletlerle ve özellikle de Ürdün aracılığıyla bazı yaptırımları aşabildiği belirtildi. Ürdün'le bankacılık ve finans alanlarında kolaylıklar sağlandığı ifade edildi. Bu çerçevede Ürdün'le yapılan dolaylı anlaşmalarla bankacılık ve finans alanlarındaki kolaylıklar, Irak'ın bazı ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı oldu. Bir başka Iraklı yetkili de hükûmetin, bazı erzak ve yedek parçaların uluslararası pazarlardan satın alınarak ülkeye kaçak yollarla sokulması için Iraklı tüccarlara güvendiğini belirtti. Ancak bu tür yöntemlerin sınırlı kaldığını, yaptırımların etkisinin büyük olduğunu ve Iraklıların hayatlarının her alanını etkilediğini vurguladı (Al-Dabbagh, 2018).

İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar, İran'la birlikte Irak'ın da ekonomik durumunu ve halkın yaşamını olumsuz etkiledi. Yaptırımların amacı, İran'ın uranyum zenginleştirmesini ve buna bağlı olarak da nükleer silah geliştirmesini engellemektir. Ancak yaptırımların etkileri sadece İran'ı değil aynı zamanda Irak'ı ve özellikle de halkını etkiledi. Yaptırımlar, insanların sağlık hizmetlerine, temel ihtiyaç malzemelerine ve ekonomik refaha erişimlerini kısıtladı. Irak, yaptırımlara rağmen İran'la ticari ilişkilerini sürdürerek bazı ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı. Ancak ekonomik kaynakların sınırlı olması ve İran'dan yedek parça ithalatının kısıtlanması gibi faktörler, ülkenin rehabilitasyon sürecini de zorlaştırdı. Bu dönemde İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların Irak'a etkilerini, uluslararası toplumun dikkate alması gerektiği bir kez daha görülmüş oldu. Bu çerçevede Irak için sağlık, gıda ve diğer temel ihtiyaç malzemelerine erişimin korunması, insani krizlerin önlenmesi açısından büyük önem taşımaktaydı (Al-Dabbagh, 2018). Kısaca İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların etkileri hem İran'ı hem de Irak'ı olumsuz yönde etkiledi.

4.8. IRAK'TAKİ GELİŞMELERİN ORTA DOĞU'YA ETKİSİ

Bu dönemde Irak'ın dinî, mezhepsel ve etnik eğilimlerin ayrıştığı bir devlete dönüşmesi, ülke içinde devletin birliği ve Arap kimliğiyle ilgili, Arap dünyasındaysa devletin bölgedeki etkinliği ve olası liderlik rolüyle ilgili tartışmaların yaşanmasına yol açtı. Bu çerçevede Irak'ta bu dönemde yaşanan politik istikrarsızlıklar, Irak'ın hem Orta Doğu'daki etkinliğini hem

de Arap dünyasına yönelik Arap milliyetçiliği akımındaki liderlik rolünü zayıflattı. Bu da Arap dayanışmasının düşük seviyede kalmasına, yani ortak güvenlik ve ekonomi politikalarının oluşturulamamasına neden oldu. Arap dayanışmasının Orta Doğu’da düşük seviyede kalmasıysa İsrail’in bölgede önemli bir bölgesel güç hâline gelmesine sebep oldu. Aslında ABD, bunu sağlamak için Arap dayanışmasına liderlik yapabilecek Mısır, Irak, Suriye gibi devletlere müdahale ederek bu devletleri istikrarsızlaştırdı ve böylece İsrail’in askerî, mali, ticari ve teknik güce sahip bir devlet olmasını sağladı. Bir başka ifadeyle ABD, 2002’de yayınladığı “Ulusal Güvenlik Stratejisi”ndeki “önleyici savaş” mantığıyla Irak’a, “Arap Baharı” adı altındaki toplumsal hareketlerle de Mısır ve Suriye’ye müdahale ederek bu devletlerin politik, ekonomik ve güvenlik yapılarını zayıflattı. Bu durum, İsrail’in Orta Doğu’da bölgesel güç hâline gelmesine yol açtı (Mahmoud, 2021, s. 49).

Irak dış müdahaleyle, Mısır ve Suriye’ye iç müdahaleyle zayıflatıldı. Bu durum Irak, Mısır ve Suriye’nin bağımsızlıklarını ve kendi iç işlerini yönetme yeteneklerini sınırlayarak dış müdahaleye açık ve etki altında olmalarını, yani ABD’nin kontrolünde olmalarını kolaylaştırdı. Bu da Irak, Mısır ve Suriye’nin hem kendi kimliklerini, kültürlerini ve değerlerini koruma konusundaki kararlılıklarını hem de Arap dünyasına yönelik Arap milliyetçiliği akımındaki liderlik rolünü zayıflattı.

Azınlıkların, mezheplerin ve ırkların kaynaşması veya uyum sağlama çabalarının, Orta Doğu’da uzun zamandır var olan sorunların çözümüne veya uzlaşma sağlanmasına yol açabilir. Böyle bir durumda da bölgede sağlanabilecek istikrar bazı güçlerin çıkarlarına uymadığı için bölgeye yönelik iç veya dış müdahale potansiyeli daha fazla bulunmaktadır. Zira başta ABD olmak üzere Batılı devletler, kendi çıkarları doğrultusunda Orta Doğu devletlerinde ve özellikle de Arap dünyasında azınlıkların, mezheplerin ve ırkların kaynaşmasını veya uyum sağlama çabalarını istememekte, hatta bölgenin daha karmaşık hâle gelmesini ve İsrail’in bölgedeki etkinliği için Arap dünyasında istikrarsızlıkların yaşanmasını arzulamaktadır. Hâlbuki uzun vadeli çözümler, toplumların kendi içinde diyalog ve uzlaşma süreçlerini geliştirmeleriyle mümkün olabilmektedir (Mahmoud, 2021, ss. 51-55). Azınlıkların, mezheplerin ve ırkların kaynaştırılmasının veya uyum sağlanmasının istenmemesinin amacıysa İsrail’in varlığını haklı çıkarmak, iç, etnik, ulusal ve bölgesel çatışmaların alanını genişletmek, hem Arap hem de İslam dünyasını meşgul etmek olduğu söylenebilir. Kısaca ulusal, mezhepsel veya etnik azınlıklar üzerinden İsrail’in bölgede etkinlik kazanmasına başta ABD olmak üzere

Batılı devletler tarafından izin verilmektedir. Irak'taki Kürtlerin kendi bölgesel yönetimi örneğinden yola çıkarak da bu durumun demokrasiyi yaymak amacıyla desteklenen bir girişim olmadığını, aksine başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin çıkarları doğrultusunda İsrail'in bölgede etkinlik kazanması olduğunu söylemek mümkündür.

4.9. ORTA DOĞU'DA ABD-ÇİN HALK CUMHURİYETİ REKABETİ VE IRAK

Çin Komünist Partisi (ÇKP) tarafından benimsenen bir vizyonla Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), uluslararası arenada bir küresel güç hâline gelirken 2050'de de ABD düzeyinde bir başat güce dönüşmesi hedeflenmiştir. Bu durum ABD'nin, ÇHC'ye yönelik politikasını gözden geçirerek uluslararası arenada stratejik rekabet politikasına yönelmesine yol açmıştır. ABD'nin stratejik rekabet politikasını benimsemesinin temelindeyse ÇHC'nin uluslararası arenadaki mevcut düzene ve ABD'nin üstünlüğüne karşı tehdit teşkil etmesine engel olma çabası yatmıştır. ABD, uluslararası arenadaki mevcut düzeni ve ABD'nin üstünlüğünü tehdit etmeye başlayan ÇHC'nin bir başat güç olma isteğini sınırlamaya ve uluslararası arenadaki yeni düzen arayışına engel olmaya çalışmıştır. Bu çerçevede ABD, Uzak Doğu'ya hem kaynaklarını hem de gücünü yönlendirerek ekonomik avantajı ve teknolojik üstünlüğü kendi lehine korumaya çalışmıştır. Uzak Doğu'da hem ekonomik avantajını hem de teknolojik üstünlüğünü korumaya çalışan ABD, aynı zamanda bölgeyi dengelemeye de çalışmıştır. Bölgeyi dengelemek için de ABD, hem müttefiklerini harekete geçirmiş hem de sponsorluğundaki değerleri ve standartları korumaya çalışmıştır (Al-Sulami, 2021, s. 2). ABD'nin bölgedeki bu politikasına karşı ÇHC'nin vereceği tepkiyse uluslararası arenada stratejik rekabetin doğasını belirleyecektir. ABD'nin bu politikasına karşı ÇHC'nin daha az agresif bir politika benimsemesi durumunda mevcut düzende iki gücün varlığı aslında bir tartışma konusudur. Bu durum, mevcut düzende ortaklık ve denge politikasının uygulanmasıyla ancak mümkün olabilir. Dolayısıyla ÇHC'nin, stratejik rekabetin kapsamını genişletme eğilimiyle ABD'yi zayıflatarak sistemin merkezine doğru hareket etme eğilimi de uluslararası arenadaki bu rekabetin doğasının belirlenmesi açısından çok önemlidir (Kutluay Tutar, ve Bahsi Koçer, 2019, ss. 619-620).

ÇHC'nin, uluslararası arenada liderlik için ilan edilmemiş hırslara sahip olup olmadığı veya ABD'nin politikalarının kendine ve rejimine yönelik bir tehdit olarak yorumlama eğilimi, arka plandaki faktörler arasında yer almaktadır. Bu faktörler, ABD'nin politikalarının ÇHC'nin jeopolitik rekabetini genişletme ve ABD'yi zayıflatma çabalarıyla ilişkili olduğu şeklinde

yorumlanabilir. Bu durum, uluslararası arenada liderlik için mücadelede taraflar arasında gerilimi artırabileceği gibi çatışmalara da yol açabilir. Büyük olasılıkla ve uzun vadede ABD'yle ÇHC arasındaki rekabet, uluslararası sistemin yapısında bazı değişikliklere yol açacaktır. Bu çerçevede ÇHC, yükselişiyle birlikte uluslararası sistemin bazı kurallarını belirleme veya reddetme yetkisine sahip olabilecektir. Bu durum, diğer devletlerin yeni standartları benimsemelerini teşvik ederken RF gibi güç merkezlerinin ortaya çıkmasının daha az olası olduğu bir denge de oluşturabilir (Kutluay Tutar, ve Bahsi Koçer, 2019, s. 621).

Bu durum, özellikle ABD'yle ÇHC arasındaki ekonomik ve jeopolitik dengeden dolayı uluslararası sistemden bölgesel alt sistemlere doğru bir çekilmeye yol açacaktır. Özellikle Orta Doğu gibi stratejik öneme sahip bölgelerde bu gerçeklik giderek daha belirgin hâle gelmektedir. ABD Orta Doğu'da geleneksel etkisi ve askerî varlığıyla bulunurken ÇHC de geniş ekonomik etkisiyle bölgedeki sorunlara daha fazla ilgi göstermeye başlamıştır. Bu konuda ÇHC'yle İran arasında stratejik ortaklık anlaşmasının imzalanması gibi göstergeler bulunmaktadır. Bu durumda da ÇHC, ABD'nin stratejik rekabetiyle yüzleşecektir ve Doğu'ya doğru genişlemesini engellemek için denge politikalarıyla kritik bölgeleri kuşatacaktır. "Bir Kuşak ve Bir Yol" gibi büyük ekonomik projeler aracılığıyla da Doğu Asya'ya doğru hareketlenmeyi sürdürecektir. Tüm bunlar, Orta Doğu'ya dair girişimlerle birlikte stratejik rekabetin etkilerinin bölgede görülmeye başlanacağını göstermektedir (Al-Sulami, 2021, ss. 2-3).

Arap Barometresi tarafından gerçekleştirilen anket sonuçları, Arap kamuoyunun ÇHC'ye karşı daha olumlu bir tutum sergilediğini göstermektedir. Özellikle Cezayir, Fas, Tunus, Lübnan ve Irak'ta ÇHC'ye destek oranı yüksektir. Örneğin Cezayir'de %60, Fas'ta %52, Tunus'ta %50, Lübnan'da %43 ve Irak'ta %36 oranıyla vatandaşlar ÇHC'yi desteklemektedir. Bu devletlerin dördündeysen ABD'yi tercih edenlerin oranı daha düşüktür. Bu oran Fas'ta %28, Libya'daysa %14'e kadar düşmektedir (Arab Barometer, 2021).

ÇHC ve ABD, bölgeye farklı yaklaşım benimsemektedir. ÇHC, ekonomik konulara daha fazla odaklanmayı tercih ederken ABD'nin yaklaşımı daha çok politik eğilimler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle ÇHC'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ile ekonomik ilişkiler geliştirmesine rağmen çok az Arap vatandaşı ÇHC'nin büyük bir ekonomik tehdit oluşturduğunu düşünmektedir. Lübnanlıların %26'sı ve Tunusluların %21'i ÇHC'nin ekonomik müdahalesini ciddi bir tehdit olarak algılarken Cezayirlilerin sadece %13'ü ÇHC'nin ekonomik müdahalesini

bir tehdit olarak görmektedir. Karşılaştırma yapıldığında Arap kamuoyu, özellikle de Lübnan'ın %47'si, Tunus'un %43'ü ve Cezayir'in %31'i ABD'nin ekonomik gücüne daha fazla endişe duymaktadır. Sadece Fas'ta vatandaşlar, hem ABD hem de ÇHC'nin ekonomik gücü konusunda benzer düzeyde endişelerini dile getirmektedir (Arab Barometer, 2021).

Bu anket sonuçları, ÇHC'nin bölgedeki ekonomik etkisini artırmasına rağmen ABD'nin hâlâ Arap kamuoyunda daha güçlü bir ekonomik tehdit olarak algılandığını göstermektedir. Ancak ÇHC'nin yükselişi ve etkisinin artmasıyla birlikte bu tutumların gelecekte değişebileceği ve ÇHC'nin bölgedeki rolünün daha fazla önem kazanabileceği düşünülmektedir.

Anket sonuçlarına göre Arap kamuoyunda ABD'nin dış yardımına olumlu bakılmaktadır, özellikle de bu yardımın sivil toplumu güçlendirdiği ve kadın haklarını desteklediği düşünülmektedir. Örneğin Lübnan'da ankete katılanların yarısı, ABD yardımının sivil toplumu güçlendirdiğini belirtmiştir. Irak'ta bu oran %47, Tunus'ta %46, Fas'ta %41 ve Ürdün'de %40'tır. Benzer şekilde ABD'nin kadın haklarına yönelik yardımının hedeflerine ulaştığına inananların oranı da benzer yüzdelerle ifade edilmektedir. Bu oran Lübnan'da %48, Irak ve Tunus'ta %45, Ürdün'de %43 ve Fas'ta %38'dir. Cezayirli ve Libyalılar, bu iki alanda ABD yardımına biraz daha şüpheci yaklaşmaktadır. Anket sonuçlarına göre Cezayirlilerin sadece %13'ü ABD yardımının sivil toplumu güçlendirdiğine inanırken Libyalıların oranı %18'dir. Benzer şekilde Cezayirlilerin yalnızca %10'u ve Libyalıların %12'si ABD'nin kadın haklarına yaptığı yardımın hedeflerine ulaştığına inanmaktadır. Bu sonuçlar, Arap kamuoyunun ABD yardımına ilişkin tutumunun farklılık gösterdiğini ve bazı ülkelerde daha fazla şüpheci bir yaklaşım olduğunu göstermektedir. Bu şüphecilik, Cezayir ve Libya'da daha belirgin görünmektedir. Ancak diğer ülkelerde, özellikle Irak, Lübnan, Tunus, Ürdün ve Fas'ta, ABD yardımına daha olumlu bir bakış açısı bulunmaktadır (Robbins, 2021).

4.10. ABD'NİN IRAK POLİTİKASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

ABD'nin başta Irak olma üzere Orta Doğu politikasını "Losing the Long Game" adlı kitabında değerlendiren dış politika uzmanı Philip Gordon, ABD müdahalelerinin genellikle başarısız olduğunu, rejim değişikliği vaatlerinin yanıltıcı olduğunu ve istenmeyen sonuçlara yol açtığını vurguladı. Kitabında ABD'nin Afganistan ve Irak da dâhil Orta Doğu'yu bazı devletlerde rejim değişikliğiyle şekillendirme çabalarının başarısızlığını ve istenmeyen gerçeklikleri

değerlendiren Philip Gordon, müdahalelerin demokratikleşme veya insan hakları ihlalleriyle mücadele bahanesiyle yapıldığı iddia edilse de aslında ABD'nin bölgedeki çıkarlarını korumak ve rakiplerini ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleştirildiğini vurguladı. Philip Gordon, kitabında 1953'teki İran darbesiyle başlayarak Afganistan, Irak, Mısır, Libya ve Suriye gibi devletlerdeki ABD müdahalelerini ele aldı. ABD'nin bu müdahalelerinin her bir devlette farklı sonuçlar doğurduğunu ve istenen değişiklikleri gerçekleştirmekte başarısız olduğunu belirtti. Örneğin ABD'nin 2001'de Afganistan'a gerçekleştirdiği müdahale kaosla sonuçlandı. Irak örneğindeyse Saddam Hüseyin yönetiminin yanlış gerekçelerle devrilmesine ve sonrasındaki politik istikrarsızlıklarla güvenlik zafiyetlerine yer verildi. Afganistan ve Irak'a yönelik gerçekleştirilen askerî müdahalelerin dışında ayrıca kitabında Philip Gordon, Mısır, Libya, Suriye gibi devletlere de "Arap Baharı" adı altında toplumsal hareketlerle müdahale edildiğini belirtti. Örneğin Suriye'deki müdahaleye değinerek Beşşar Esad rejimine karşı zayıf ve bölünmüş muhalefetin desteklenmesine rağmen istenen sonuç elde edilemediğini vurguladı. Ayrıca Libya'daki müdahalede de benzer bir durumun yaşandığını ve ülkenin daha da kötüleştiğini ifade etti (Gordon, 2020, ss. 156-243).

Müdahalelerin başlangıçta kolay olabileceği ancak daha sonra boşluklar, güç mücadeleleri ve dış müdahale engelleriyle karşılaşılacağı belirtildi. Örneğin Irak, Afganistan, Libya ve Suriye'de görülen müdahalelerde, müdahale eden ABD'nin sponsor olduğu hükûmet veya muhalefet gruplarının, kendi çıkarlarıyla uyumlu olmayan çıkarlara sahip olduğu ifade edildi. Ayrıca müdahalelerin istenmeyen sonuçlar yaratabileceği ve bölgedeki istikrarsızlığın artabileceği vurgulandı. Örneğin Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi sonucunda aslında kazanan devletin İran olduğu ve Libya'daysa Muammer Muhammed Ebu Minyar el-Kaddafi'nin düşmesinin bölgeyi daha da istikrarsızlaştırdığı ifade edildi (Gordon, 2020, ss. 279-331).

Philip Gordon, müdahale etme cazibesinin devam edeceğini belirtse de bu tür çabaların genellikle daha maliyetli, daha az başarılı ve istenmeyen sonuçlara yol açma olasılığının daha yüksek olduğunu savundu. Ayrıca müdahalelerin yeterli bilgi ve manevra kabiliyeti olmadan gerçekleştirilmesinin riskli olduğunu ve başlangıçta düşünülenenden daha fazla kaynak gerektirebileceğini ileri sürdü (Gordon, 2020, ss. 347-359).

5. SONUÇ

Tezde; 2003'ten itibaren Irak dış politikasının hemen hemen temel noktasını oluşturan Amerika Birleşik Devletleri'yle (ABD) ilişkileri kronolojik olarak hem tarihsel yaklaşım hem de dış politika kavramı çerçevesinde incelenmiş, ikili ilişkileri belirleyen faktörlerle ABD'nin Orta Doğu'ya yönelik çıkarları da göz önünde bulundurularak ele alınmaya çalışılmış, Irak halkının ABD'ye yaklaşımının Irak dış politikası çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Kısaca, Irak-ABD ilişkilerindeki 2003-2021 döneminin seyri analiz edilmiştir. Gerçek şu ki bu ikili ilişki, hiçbir devletin başka bir devletle ilişkisi gibi değildir. Şöyle ki 2003'te ABD, Irak'a savaş ilan ederek ülkeye girmiş ve Saddam Hüseyin yönetimini devirerek devlet kurumlarını ortadan kaldırmıştı. Bu durum aslında ABD'nin 2002'de yayınlamış olduğu "Ulusal Güvenlik Stratejisi"ndeki "önleyici savaş" mantığıyla özgürce hareket edebildiği ve istediği gibi davranabildiği anlamına gelmişti. Böyle bir dönemde Irak'ın bunu engelleyecek bir egemenliği ve uluslararası gücü de yoktu. İşgal dönemindeyse Irak'ta ulusal bir hükûmet kuruldu ancak 2005'te kurulan bu hükûmet bağımsız bir Irak hükûmeti veya gerçek anlamda ulusal bir hükûmet değildi. Özellikle tezde işgal dönemi olarak belirtilen 2003-2011 döneminde Irak hükûmeti, ABD'nin onayı olmadan karar alamazdı. Bu dönemde Irak'ta başbakanlık görevini üstlenen Nuri el-Maliki, ABD'nin onayı olmadan bir karar almaya kalkarsa ya mezhep kaynaklı şiddetin veya iç savaşın pençesine düşürülerek ya da bir dış müdahale gerçekleştirilerek yönetimden uzaklaştırılabilirdi. Bu nedenle ABD'nin, Irak'ın politik, ekonomik ve güvenlik yapılarını zayıflatarak bu devletin hem ilerlemesini ve gelişmesini engellediği hem de zayıf kalmasını sağladığı söylenebilir.

2003 Irak-ABD Savaşı'nın başlamasıyla birlikte iki devlet arasındaki ilişkiler farklı bir boyuta taşınmış, hemen ardından da Irak'ın yeniden yapılanma ve inşa sürecinde ABD'nin rolünden dolayı ikili ilişkiler bu boyutta ilerlemişti. Ancak 2005 Irak Anayasası'nın referandumla kabul edilmesi ve hükûmetin kurulmasıyla birlikte Irak'ta değişim gerçekleşmeye başladı ve bu durum, iki devlet arasındaki ilişkilerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kuruluşunun başlangıcı olarak kabul edildi ki 2008'de imzalanan Kuvvetler Statüsü Anlaşması (Status of Forces Agreement-SOFA) da ABD askerî güçlerinin Irak'ta geçici olarak bulunması, faaliyetlerinin tanzim edilmesi, Irak'tan çekilmesi ve ilişkilerin niteliğinin belirlenmesi konularında önemli bir rol oynadı. Aynı zamanda bu anlaşma, ikili ilişkilerin niteliğinin belirlenmesindeki politik, ekonomik, güvenlik ve kültürel boyutlarını da kapsayan geniş

bir çerçeve çizdi. Bu anlaşmayla birlikte ABD'nin, Irak'taki ve bölgedeki çıkarları da korunmuş oldu. Bu çerçevede Irak'ın terör tehditleriyle ve bu tehditlerin Irak'a yönelik tehlikeleriyle mücadele etmesi durumunda gerektiğinde ABD'den yardım ve destek isteyebileceği belirtildi.

İşgal sonrası dönemde Irak-Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) önce Ninova'da ve ardından da Diyala, Selahaddin, Anbar gibi bölgelerde etkinliğini artırmasıyla birlikte Irak, bu anlaşma çerçevesinde terörle mücadele için ABD'den yardım ve destek istedi. Ancak daha sonraları, ABD tarafından sağlanan yardım ve desteğin Irak'ın maruz kaldığı terör tehditleri ve riskleri düzeyine uygun olmadığı görüldüğü gibi ABD'nin de Irak'ın ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir devlet olarak hizmet vermediği anlaşıldı. Yani ABD tarafından sağlanan silah ve teçhizatın zaman faktörü göz önünde bulundurularak yerinde ve durumun gerektirdiği hızda olmadığı görüldü.

İşgal sonrası dönem olan 2012'den itibaren ABD, İŞİD militanlarının kontrol ettiği bölgelerdeki altyapıya, devlet tesislerine ve sivil binalara zarar vererek kendi şirketlerinin yeniden yapılanma kampanyalarını tekelleştirmeyi amaçladı. Bu çerçevede ABD yönetimi, Irak hükûmetine karşı bir tür "oldubitti" yapmaya çalışarak petrol karşılığında özellikle Anbar'da yeniden yapılanmayı ve Ürdün'le olan sınır yolunu kontrol etmek için bu yolun restorasyonunu içeren yüzlerce anlaşma sundu. Bugün dâhi Irak'ta yasa dışı yollarla petrol taşımacılığı devam etmekte ve yetkililerin göz yummasından dolayı etkili mafya grupları tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Irak şirketi South Oil Company'nin kayıtlarına göre hem ABD şirketi ExxonMobil'e bağlı uzmanlar hem de Basra'da faaliyet gösteren diğer petrol şirketlerine bağlı uzmanlar, Irak'taki petrol miktarlarının sayım sistemini üstlenen Birleşik Krallık şirketi British Petroleum (BP) ile çalışmaktadırlar. Bu çerçevede Irak şirketi South Oil Company tarafından yasa dışı yollarla taşınan petrolün günlük değerinin 400 milyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Hatta bu şirket daha da ileri giderek bu petrolün, BP ve ExxonMobil'e ait tankerler aracılığıyla yasa dışı yollarla taşındığını ileri sürmüştür. Karaborsa üzerinden satıldığı için de değerinin gerçek fiyatından daha yüksek olduğunu iddia etmiştir.

Irak hükûmeti, ülkede günlük 4.5 milyon varil petrol üretildiğini açıklasa da aslında üretimin altı milyon varil olduğu ve 1.5 milyon varil petrolün yasa dışı yollarla taşındığına dair veriler South Oil Company şirketinin kayıtlarında yer almıştır. Bu durum, etkili mafya grupları tarafından ödenen rüşvlerle örtbas edilmesinden kaynaklanmıştır. Bununla birlikte Irak'ta merkeî yönetimin zayıflığından dolayı hem mafya gruplarının varlığı hem de petrolün yasa

dışı yollarla taşımacılığı engellenemediği, yani dolandırıcılığa ve kaçakçılığın yönelik ciddi önlemler alınamadığı görülmüştür. Başta BP ve ExxonMobil olmak üzere yabancı şirketlerle imzalanan petrol üretimi anlaşmalarıyla da hiçbir katkı sağlamayan bu şirketlere Irak'ın zenginliklerini kullanma imkânı verilmiştir.

Her ne kadar 2003-2021 dönemindeki ikili ilişkilerin başlangıcı 2003 Irak-ABD Savaşı olsa da aslında II. Dünya Savaşı'nın öncesine, yani Irak'taki petrole ABD'li petrol şirketlerinin hep yoğun ilgisine dayanmıştı. Yine her ne kadar 2003 Irak-ABD Savaşı'nın başlamasındaki görünen nedenlerin Saddam Hüseyin yönetimiyle El-Kaide terör örgütü arasında gizli ilişkilerin, kitle imha silahlarının, insan hakları ihlalleriyle siyasi baskıların olduğu ileri sürülse de aslında bu savaşın başlamasının altında yatan nedenlerin Orta Doğu'da Irak'ı kontrol altında tutmak, İsrail'in güvenliğini tehdit eden herhangi bir potansiyel tehlikeyi bertaraf etmek, petrolün kontrolünü ele geçirmek ve özelleştirmek, komşu devletlerin terörizm veya kitle imha silahları gibi tehditlere karşı tepkilerini dengelemek olduğu söylenebilir. Ancak 2003-2021 döneminde Irak halkı tarafından ABD'ye destek verilmediği gerçeği de söz konusudur. Hem 2003 Irak-ABD Savaşı'nda hem de savaştan sonraki süreçte uzun süren güvenlik zafiyeti ve ekonomik sıkıntılardan dolayı Irak halkı büyük zorluklar yaşamıştır. Bununla birlikte ABD ve onun desteklediği Irak askerî güçlerinin de farklı gruplarla karşı karşıya geldiği bilinen bir gerçektir. Irak askerî güçleri, karşı karşıya olduğu bu grupların terör örgütü militanları mı yoksa protestocular mı olduğu konusunda kimliklerini tam olarak tespit edememiş, bu durum da karşı tarafın saldırı biçimini önceden tahmin edemedikleri için gerginliklerin devam etmesine ve bazen de silahlı çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Irak askerî güçlerine yardım ve destekte bulunan ABD de bu grupların kimliğinin tespitinde zorlanmıştır. Özellikle ABD'nin, Irak'taki saldırıların ve eylemlerin arkasındaki sorumluları belirlemekte çok güçlük çektiği söylenebilir.

ABD'nin, Irak'ta IŞİD gibi terör gruplarıyla mı yoksa çoğunluğu Sünnilerden oluşan ve iyi organize edilen protestocu gruplarla mı karşı karşıya olduğu net değildir. Ayrıca Irak askerî güçlerini ve onun destekçisi ABD'yi çatışmaya zorlayanların eski Baasçılar mı yoksa Irak dışından gelen Arap militanları mı olduğu da belirsizdir. Şu bir gerçek ki çoğunluğu Sünnilerden oluşan protestocu grupların içine eski Baasçılar sızmış ve Irak'taki yerel çatışmaların büyük bir çoğunluğu da bunlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlar geceleri şehre sızdıkları ve tüm harekâtları önceden planlayarak koordine ettikleri de bilinen bir gerçektir ki bu dönemde

Çatışmalar arasında iyi bir koordinasyon olduğu, alarm sistemleri gibi yöntemler kullandıkları görülmüştür.

Tezde, 2003-2021 döneminde Irak’la ABD arasındaki ilişkilerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulduğu argümanı ileri sürülmüştür. Ancak ilişkilerin niteliği konusundaysa ABD’nin hem Irak’taki hem de bölgedeki çıkarlarının korunması için ikili ilişkiler, politik, ekonomik, güvenlik ve kültürel olmak üzere neredeyse tüm boyutları kapsayan geniş bir çerçevede yürütülmüştür. Bir başka ifadeyle, egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulan ikili ilişkilerin niteliği, Irak’ın yeniden yapılanması ve inşasında ABD’nin etkin rolünden dolayı farklı bir boyuta bürünmüştür. Bu erevede ABD, Irak’ın yeniden yapılanması ve inşasında hem altyapısını hem de toplumunu harap etti. Aslında Irak’ın yeniden yapılanmasında atılması gereken ilk adım toplumu inşa etmektir. Dolayısıyla tezde, ikili ilişkilerin boyutu incelendiğinde ABD’nin çıkarlarıyla birlikte Irak’a etkileri de aktarılmaya çalışıldı. Bu çerçevede tezde, ikili ilişkilerin Irak’ta etkileri ve bugüne kadar olan olası katkıları doğru bir şekilde değerlendirilmeye çalışıldı.

KAYNAKÇA

- Abbas, Z. (2017). Irak'ta mezhepsel çekişmelerin boyutları ve sonuçları. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 79-86.
- Afacan, S. (2017, 24 Ekim). Trump'ın yeni İran stratejisi ve Tahran'ın seçenekleri. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/trump-in-yeni-iran-stratejisi-ve-tahranin-secenekleri/946022> adrsinden 17 Mart 2022 tarihinde erişildi.
- Ahmet, F. (2007). *1949 Cenevre savaş hukuku sözleşmesi*. San Francisco: Scribd HQ.
- Alaca, M. (2019, 10 Aralık). Irak'ta asıl karar verici Sistani mi?. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*. <https://www.orsam.org.tr/tr/irakta-asil-karar-verici-sistani-mi/> adrsinden 28 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.
- Al-Ahram. (2003, 17-23 April). Shocked, awed and saddened. <https://web.archive.org/web/20051024004050/http://weekly.ahram.org.eg/2003/634/eg8.htm> adrsinden 9 Ocak 2021 tarihinde erişildi.
- Al-Alam. (2020, 11 Ocak). وكالة داعش أمريد كاداء وكذبة. والمهندس سديمازي إسد تشهاد. <https://www.alalam.ir/news/4672251> adrsinden 3 Mart 2021 tarihinde erişildi.
- Al-Anbari, A. A. (2015). 2003'ten itibaren Irak-ABD ilişkileri ve 10 Haziran 2014 sonrası gelişmeleri. *Tikrit Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(1), 43-59.
- Al-Azzawi, W. N. (2019). *Abu Ghraib hapishanesinde Irak insan hakları ihlalleri*. Bağdat: Al-Nahrain Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Al-Dabbagh, A. (2018, 30 Ağustos). العراق وتركيا وإيران العراق. <https://www.noonpost.com> adrsinden 9 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Al-Dabbagh, A. (2021, 8 Nisan). حقائق قوارقام .. العراق في الأمل يركي العسكري الوجود. <https://www.aljazeera.net/news/2021/4/8/> adrsinden 7 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Al-Dakhil, A. M. (2005, 7 September). Bush's responsibility from the Iraq war to Hurricane Katrina. *Al-Bayan*. <https://www.albayan.ae/> adrsinden 29 Mart 2020 tarihinde erişildi.

Al-Gailani Werr, L. (2018). SARAT'ın arkeolojik varlıkların korunması ve kurtarılması online dersi. <https://www.saratprojesi.com/tr/calismalarimiz/online-egitim> adrsinden 19 Ekim 2020 tarihinde erişildi.

Al-Issa, M. (2019). محددات العلاقة بين العراق والولايات المتحدة الأمريكية. *annabaa.org* adrsinden 21 Kasım 2020 tarihinde erişildi.

Al-Jasım, O. A. M. (2017). *2005 Irak anayasası ve anayasal gerçeklik ışığında Irak Cumhuriyetinde devletin yapısı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Allawi, A. A. (2007). *The occupation of Iraq: Winning the war, losing the peace*. New Haven: Yale University Press.

Al-Majid. A. Y. (2021, 21 Nisan). التحديات مواجهة في العراق أمل العراقية، النزاهة هدية. *Al-Naba*. <https://www.al-naba.com> org adrsinden 27 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Al-Maliki, Z. (2013, 28 Şubat). الدولة المعاهدات عقد وقانون العراقي الدستور اشكالية. *ahewar.org* adrsinden 17 Şubat 2021 tarihinde erişildi.

Al-Musavi, K. (2022). *International coalition and the fight against ISIS*. Cairo: Al-Muthaqaf.

Al-Rubaie, M. R. ve Sahib, M. (2016). *Birleşmiş Milletler yolsuzlukla mücadele sözleşmesi*. Ankara: Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü.

Al-Sayyid Zuhair, M. (2003, 27 Aralık). الغزو الأمريكي للعراق group73historians.com adrsinden 7 Temmuz 2020 tarihinde erişildi.

Al-Shatri, A. (2016, 31 Ekim). العراق: المعسكرات في الأمريكی ال سرطان. Alebaa. <https://www.alebaa-tv> adrsinden 27 Şubat 2020 tarihinde erişildi.

Al-Sulami, M. S. (2021). الأوسط الشرق علی وتأثیره ال صیدنی الأمريكی ال تنافس. Bağdat: Uluslararası İran Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Altunkaya, T. (2019, 9 Aralık). Dünya yolsuzlukla mücadele günü: Her yıl 1 trilyon dolar rüşvet veriliyor, yolsuzluk can alıyor. <https://tr.euronews.com/2019/12/09/dunya-yolsuzlukla-mucadele-gunu-her-yil-1-trilyon-dolar-rusvet-veriliyor> adrsinden 17 Ocak 2021 tarihinde erişildi.

Al-Wahaili, T. (2007, 18 Temmuz). وتأثیره ال حقيقة تمديد في دوره الأمريكی الإعلام. <https://shaam.org/> adrsinden 24 Ağustos 2021 tarihinde erişildi.

Al-Watan. (2018, 5 Mart). تأیمر واشدنطن ل صدیفة ری تش سیدث عن ل یونز ت قیر. <https://www.elwatannews.com/> adrsinden 13 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Al-Zaidi, B. H. (2014, 31 Aralık). لداعش؟ الأمريكی كیة المساعدات حقيقة هي ما. <https://mail.annabaa.org> adrsinden 29 Aralık 2021 tarihinde erişildi.

Arab Barometer. (2021, 7 Ocak). <https://www.arabbarometer.org/> adrsinden 23 Kasım 2023 tarihinde erişildi

Arı, T. (1996). *Uluslararası ilişkilere giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Arı, T. (2007). *Irak, İran, ABD ve petrol*. İstanbul: Alfa.

Aybay, R. (2007). Uluslararası antlaşmaların Türk hukukundaki yeri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (70), 187-213.

Ayoob, M. (2003). The war against Iraq: Normative and strategic implications. *Middle East Policy*, 10(2), 27-39.

Bag, M. (2018, 27 Aralık). Irak Başbakanı Trump'ın ayağına gitmedi, görüşme gerçekleşmedi. *Euronews*. <https://tr.euronews.com/2018/12/27/irak-basbakani-trumpin-ayagina-gitmedi-gorusme-gerceklesmedi> adrsinden 22 Eylül 2021 tarihinde erişildi.

Başeren, S. H. (2003). *Uluslararası hukukta devletlerin müferrerden kuvvet kullanmalarının sınırları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Bayraktar, B. (2019). 2005 Irak Anayasası'na göre Cumhurbaşkanının yetkileri. *Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 2(1), 45-71.

Benli Altunışık, M. (2009). Ortadoğu ve ABD: Yeni bir döneme girilirken. *Ortadoğu Etüdleri*, 1(1), 69-81.

Birleşmiş Milletler. (t.y.). *Birleşmiş Milletler antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı statüsü*. Ankara: Birleşmiş Milletler Türkiye Ofisi.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (1981). *General Assembly declaration on the inadmissibility of intervention and interference in the internal affairs of states* (Rapor No: A/RES/36/103). New York: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. <https://undocs.org/pdf?symbol=en/A/RES/36/103> adrsinden 3 Şubat 2019 tarihinde erişildi.

Bremer, L. P. ve McConnell, M. (2006). *My year in Iraq: The struggle to build a future of hope*. New York: Simon & Schuster.

British Broadcasting Corporation Arabic. (2013a, 5 Haziran). العراق: 10 تلى قلى 10: https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2013/04/130426_iraq_mosques_attacks adrsinden 17 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

British Broadcasting Corporation Arabic. (2013b, 2 Haziran). العراق في العنف: 26 مق تلى: <https://web.archive.org/web/20130602162446/> adrsinden 17 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2013/04/130429_iraq_violence_amara.shtml adrsinden 17 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

British Broadcasting Corporation Arabic. (2014, 23 Nisan). شد بركات 10 إجازات يعلق العراق. فضاءية تلفزيونية. https://web.archive.org/web/20140423082649/http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2013/04/130428_iraq_satellite_ban.shtml adrsinden 19 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Brown, M. (2005). "Setting the conditions" for Abu Ghraib: The prison nation abroad. *American Quarterly*, 57(3): 973-997.

Cable News Network. (2002, 12 Eylül). White House spells out case against Iraq. <https://web.archive.org/web/20090607162127/http://archives.cnn.com/2002/US/09/12/iraq.report/> adrsinden 19 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Cable News Network. (2013, 4 Şubat). "ال تاجي" - اند تحاري هجوم في قتيلاً 23: العراق. https://arabic.cnn.com/2013/middle_east/2/4/awakening.council.attack.taji/ adrsinden 8 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Ceylan, A. (2004, 9 Haziran). Irak devleti geçiş dönemi yönetim kanunu (2004 Irak Geçiş Anayasası). *e-akademi (Hukuk, Ekonomi, ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi)*, (28). <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=2004%20IRAK%20GE%C7%DD%DE%20ANAYASASI&kimlik=1086772176&url=makaleler/aceylan-5.htm> adrsinden 27 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Cooley, J. K. (2005). *An alliance against Babylon: US, Israel and Iraq*. London: Pluto Press.

Çetinsaya, G. (2005, 30 Ocak). 30 Ocak 2005 Irak seçimleri sonrası Irak. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*. <https://www.setav.org/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/> adrsinden 19 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Dağdeviren, Z. (2021a). Irak'ta Kürt milliyetçiliği ve kimliğinin tarihsel gelişimi. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, (5), ss. 195-218.

Dağdeviren, Z. (2021b). IŞİD'in ortaya çıkmasında etkili olan küresel, yerel gelişmeler ve IŞİD'le mücadele stratejisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(1), 301-316.

Demirkol, M. (2017). Kişi hak ve hürriyetlerinin korunması karşısında anayasa madde 13, bu hükme aykırı yasal düzenleme ve faaliyetlerin anayasa madde 11 açısından değerlendirilmesi. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (ICOME 2017 Özel Sayı): 17-27.

Deutsche Welle. (2018, 22 Ağustos). الإيدي-الأمريكي "الصراع" يوجج الحكومة تشكيل. <https://www.dw.com/ar/الإيدي-الأمريكي-الصراع-يوجج-الحكومة-تشكيل/t-17380426> adrsinden 19 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2015, Şubat). *Irak ülke bülteni*. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: İstanbul.

Dilek, M. S. (2017). Rusya Federasyonu-Suriye ilişkilerinin temelleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 58-82.

Duman, B. (2012). Irak'ta tarihsel süreç içerisinde Türkmenlere yönelik insanlık suçları ve 2003 sonrası Türkmenlerin hukuki durumu. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, (13), 85-109.

Duman, B. (2019, 7 Ocak). 2018 Irak değerlendirmesi: IŞİD'den sonra nereye?. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*. <https://www.orsam.org.tr/tr/2018-irak-degerlendirmesi-isidden-sonra-nereye/> adrsinden 11 Ocak 2023 tarihinde erişildi.

Duman, B. (2021, 18 Ekim). Irak'ta 2021 seçimleri: Kazanan ve kaybedenler. *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi*. <https://www.orsam.org.tr/tr/irakta-2021-secimleri-kazanan-ve-kaybedenler/> adrsinden 12 Ocak 2023 tarihinde erişildi.

El-Vasat. (2014, 12 Aralık). "IŞİD'de bir lider, örgütün Irak hapishanesinde ve Amerikan güçlerinin gözü önünde oluşumunun ayrıntılarını anlatıyor. https://hmn.wiki/tr/Al-Wasat_%28Bahraini_newspaper%29 adrsinden 17 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

Ercan, A. ve Tezcan, R. L. (2021). Rusya'nın Suriye politikasının geçmişten günümüze etkileri. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, KOSBED*, (42), 67-89.

Erdeğer, B. (2014, 18 Haziran). Irak'taki silahlı Şii gruplar. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iraktaki-silahlı-sii-gruplar/150181> adrsinden 9 Mart 2021 tarihinde erişildi.

Erişen, C. (2019). Kamuoyunun dış politika üretim sürecine etkisi. M. M. Erdoğan (Ed.), *Dış politika analizi içinde* (ss. 66-85). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Erkmen, S. (2023, 2 Mayıs). Yirmi yıl sonra Irak: İşgal Irak'ı nasıl değiştirdi. *Panorama*. <https://www.uikpanorama.com/blog/2023/05/02/se-3/> adrsinden 27 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Euronews. (2022, 31 Temmuz). Irak'ta güç mücadelesi: Şii gruplar neden anlaşıyor?. <https://tr.euronews.com/2022/07/31/irak-siyasetinde-guc-mucadelesine-ne-yon-veriyor-protestolar-siddet-eylemlerine-donusur-mu> adrsinden 28 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.

Fisk, R. (2004, 13 Nisan). Bremer'in itirafları. *The Independent*. <https://www.independent.co.uk/> adrsinden 13 Haziran 2021 tarihinde erişildi.

Fukuyama, F. (2002). Hedefler: Modern dünya. F. Fukuyama (Ed.), *Tarihin sonu mu?* içinde (ss. 251-259). Ankara: Vadi Yayınları.

Gelvin, J. L. (2019). *Modern Orta Doğu tarihi (1453-2015)*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Gharib, M. M. (2022, 18 Nisan). قرار 2131 والعراق المباح لكل من هب ودب! - مصطفى محمد غريب . sotkurdistan.net adrsinden 17 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Gordon, P. H. (2020). *Losing the long game (The false promise of regime change in the Middle East)*. New York: St. Martin's Press.

- Gözen, R. (2012). ABD dış politika yaklaşımları. R. Gözen (Ed.), *Amerikan dış politikası içinde* (ss. 100-130). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gregory, D. (2004). *The colonial Present: Afghanistan, Palestine, Iraq*. Hoboken: Blackwell Publishing.
- Güngör, A. İ. (2005). Hristiyanlıkta Püriten anlayış ve etkileri. *Dini Araştırmalar*, 7(21), 7-26.
- Haduri, V. (2023, 2 Ağustos). Irak'ta eşkıyalık ve mafya: Gerçek mi yanılsama mı?. *Independent Türkçe*. <https://www.indytrk.com/node/652111/d%C3%BCnyadan-sesler/irakta-e%C5%9Fk%C4%B1yal%C4%B1k-ve-mafya-ger%C3%A7ek-mi-yan%C4%B1lsama-m%C4%B1-adrsinden-27-Ağustos-2023-tarihinde-erişildi>.
- Hâkimler ve Savcılar Kurulu. (2023, 27 Ağustos). Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi. <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/87c4a353-2edb-43dd-ab35-1e82b80580f2.pdf> adrsinden 11 Eylül 2023 tarihinde erişildi.
- Hakkı, P. (2007). *Yeni Irak Anayasası'nın getirdiği sistem*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hanoun, H. (2011). *Anayasa hukukunun ilkeleri ve Irak'ta siyasi sistemin evrimi*. İstanbul: Bağdat Baskı.
- Hersh, S. M. (2007, 18 Haziran). Annals of national security-The general's report. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/magazine/2007/06/25/the-generals-report> adrsinden 19 Ağustos 2022 tarihinde erişildi.
- Horse, M. M. (2016). الدولة الشرعية ميزان في العراق على الأمر كية الحرب. <https://www.noor-book.com/en/ebook> adrsinden 3 Mart 2021 tarihinde erişildi.
- Husnu Yusuf, A. C. (2019). في الطائف في السدياسي العنف على الأمر كية الإحلال أذ ر. (2003 – 2017). Cairo: Democratic Arabic Center Press.

Hussein, H. H. (2020, 19 Aralık). الأمر كي الوجود ومس تقبل العراقية الأند تخايات. burathanews.com adrsinden 24 Kasım 2022 tarihinde erişildi.

Hussein Saleh, B. (2018). Zorluklar ve değışiklik için fırsatlar arasında 2005 yılı için yürürlükte olan Irak Anayasası. *Yasama Reformu İyi Yönetime ve Yolsuzlukla Mücadeleye Giden Bir Yoldur Konferansı 25-26 Nisan 2018, Kûfe, Necefiçinde* (ss. 38-43). Kûfe: Kûfe Üniversitesi ile Al-Nabaa Kültür ve Medya Vakfı.

Insurance Times. (2010, 9 Kasım). Marsh risks insurance in Iraq. <https://www.insurance-times.co.uk/marsh-risks-insurance-in-iraq/1387786.article> adrsinden 9 Ocak 2022 tarihinde erişildi.

İnat, K. (2006). Irak 2005. K. İnat ve A. Balcı (Ed.), *Ortadoğu yıllığı 2005* içinde (ss. 53-78). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

İnsan Hakları Derneği. (1999, 30 Kasım). *İnsan hakları evrensel bildirgesi, 10 Aralık 1948*. <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> adrsinden 13 Ekim 2021 tarihinde erişildi.

Karaalp, H. (2019, 11 Kasım). Farklı etnik, dini ve mezhebi bileşenlerin mozaigi: Irak. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/farkli-etnik-dini-ve-mezhebi-bilesenlerin-mozaigi-irak-/1641558> adrsinden 24 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Karem, M. (2010). *2003 sonrası dönemde Irak'taki siyasal gelişmeler ve Türk dış siyaseti*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kari, K. (2011, 21 Haziran). Saddam kimin kurbanı?. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi*. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/2413/saddam_kimin_kurbani adrsinden 12 Haziran 2023 tarihinde erişildi.

- Keskin, F. (1998). *Uluslararası hukukta kuvvet kullanma: Savaş, karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Kul, M. C. (2018). Kuvvetler statüsü anlaşmaları (Askerî kuvvetlerin yabancı ülkelerdeki durumuna dair anlaşmalar): Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak, Japonya ve Güney Kore ile ikili tecrübesi. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 157-196.
- Kurubaş, E. (2017, 30 Mart). Amerika'nın Kürt politikası: Bir varmış bir yokmuş. *Aljazeera Turk*. <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/amerikanin-kurt-politikasi-bir-varmis-bir-yokmus> adrsinden 29 Temmuz 2021 tarihinde erişildi.
- Kutluay Tutar, F. ve Bahsi Koçer, F. Ş. (2019). Çin'in yeni ipek yolu projesi: Bir kuşak bir yol. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 5(17), 618-626. https://www.researchgate.net/publication/335189138_Cin'in_Yeni_Ipek_Yolu_Projesi_Bir_Kusak_Bir_Yol adresinden 29 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.
- Mahmoud, M. A. (2015). *الجزء الثاني - قصة ذلك - شرح حقائق 7.. العراق وك نوزة رواة نهب*. <https://tipyan.com/> adrsinden 8 Nisan 2022 tarihinde erişildi.
- Mahmoud, M. A. (2021). *الجزء الثاني - صراع أجيال في إسرائيل يل دور*. El-Fateh: Assiut Üniversitesi Yayınları.
- Makiya, K. (1998). *Republic of fear: The politics of modern Iraq*. Berkeley: University of California Press.
- Marr, P. ve Al-Marashi, I. (2017). *The modern history of Iraq*. Oxfordshire: Routledge.
- Matei, F. C., Halladay, C. ve Bruneau, T. C. (2021). *The routledge handbook of civil-military relations*. London: Routledge.
- Mearsheimer, J. J. ve Walt, S. M. (2006). The Israel lobby and US foreign policy. *Middle East Policy*, 13(3), 29-87.

Merdan, A. S. (2020). *Azerbaycan-ABD ilişkileri ve Azerbaycan'da ABD imajı (1991-2010)*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Metz, H. C. (2004). *Iraq: A country study*. Whitefish: Kessinger Publishing.

Milliyet. (2011, 15 Aralık). Irak'ta bir dönem resmen son buldu!. <https://web.archive.org/web/20131109001538/http://dunya.milliyet.com.tr/irak-ta-bir-donem-resmen-son-buldu/dunya/dunyadetay/15.12.2011/1475959/default.htm> adrsinden 9 Kasım 2023 tarihinde erişildi.

Ministry of Defence of the Russian Federation. (2018, 30 Kasım). روس يافى الدفاع وزارة. <https://ar.mil.ru/ar/index.htm> adrsinden 31 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.

Murteza el-Ahbar, M. M. (2014, 16 Eylül). ABD askeri hapishanesi Bucca kampı ile IŞİD liderleri arasındaki gizemli bağ. *Medta Şafak*. <https://www.medyasafak.net/haber/1590/abd-askeri-hapishanesi-bucca-kampi-ile-isid-liderleri-arasindaki-gizemli-bag-1590> adrsinden 17 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Mynet. (2014, 5 Kasım). Bucca kampı: IŞİD bu hapishanede doğdu. <https://www.mynet.com/bucca-kampi-isid-bu-hapishanede-dogdu-110101539530> adrsinden 21 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Neack, L. (2008). *The new foreign policy (Power seeking in a globalized era)*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.

Neocleous, M. (2012). *Güvenlik, şiddet ve savaş*. Ankara: Dipnot Yayınları.

Neville, L. (2015). *Special forces in the war on terror*. Oxford: Osprey Publishing.

NoonPost. (2015, 13 Mart). [الاعبادى حيدر الوزراء رؤى صريحت](https://www.noonpost.com). <https://www.noonpost.com> adrsinden 19 Mayıs 2021 tarihinde erişildi.

Nouri, A. (2018, 16 Ağustos). العراق على الأمر كية العقوبات تأذ ير. *Irak Kadınlar Derneği*. iraqiwomensleague.com adrsinden 23 Haziran 2022 tarihinde erişildi.

Nye, J. (2013). *Presidential leadership and the creation of the American era*. New Jersey: Princeton University Press.

Özlük, E. (2008). Uluslararası ilişkilerde meşrutiyet ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin meşrutiyet krizi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4(14), 1-26.

Pilger, J. (2004). why we ignored Iraq in the 1990s. <https://web.archive.org/web/20060516032711/http://www.newstatesman.com/200410040012> adrsinden 11 Aralık 2022 tarihinde erişildi.

Pirinççi, F. (2004). 2003 savaşı sonrası süreçte Irak'ta siyasal yapılanma. *Dünden Bugüne Irak, İkinci Orta Doğu Semineri 27-29 Mayıs 2004, Elazığ içinde* (ss. 481-509). Elazığ: Fırat Üniversitesi.

Pirinççi, F. (2016). Irak'ta saray içi darbe: Saddam Hüseyin ve iktidara gelişi. *Ortadoğu Analiz*, 8(76), 44-47.

Pirinççi, F., Orhan, O. ve Duman, B. (2014). *ABD'nin IŞİD stratejisi ve Irak ile Suriye'ye olası yansımaları* (Rapor No: 191). Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Ricks, T. E. (2006). *Fiyasko: Irak işgalinin gerçek kronolojisi*. İstanbul: Doğan Kitap.

Rosen, N. (2007, 16 Mayıs). What Bremer got wrong. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/> adrsinden 24 Kasım 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2012, 31 Aralık). ضد اد تجاج في رؤ يسديات جاري ا طري قاي سدون سدة عراق يون المال كي. <https://web.archive.org/web/20121231152045/http://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE8BP09B20121226> adrsinden 13 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2013a, 30 Ocak). الجمعة يوم حاشدة لمظاهرات يسه تعدون العراق في السنة. <https://web.archive.org/web/20130130142813/http://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE8BQ0DL20121227> adrsinden 16 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2013b, 23 Haziran). القتل عشيرات سقوط بحد العراق في التوت رحدة تصاعد. الحوية ادتجات في <https://web.archive.org/web/20130623054320/http://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE9B29ED20130424> adrsinden 17 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2016a, 5 Mart). اذ نين ي صدي بون وحراسه عراق ي مسؤول موكب يهاجمون سنة مد تجون. <https://web.archive.org/web/20160305022001/http://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE8BT07020121230> adrsinden 21 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2016b, 19 Nisan). يد العراق السنة المد تجين يويد الهارب صدام ناذب. <https://web.archive.org/web/20160419060612/http://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE9B20QK20130105?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0> adrsinden 22 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2018, 4 Şubat). المال ية وزير مع عامل بين اء تقال بحد العراق في سذية ادتجات. https://web.archive.org/web/20180204070335/https://ara.reuters.com/article/ME_TOP_NEWS_MORE/idARACAE8BK06P20121221 adrsinden 25 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Reuters. (2019, 29 Mayıs). الحكومة جلسة ي قاطعون بحد العراق والاكراد السنة الوزراء. <https://web.archive.org/web/20190529073251/https://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE9B21P620130108> adrsinden 29 Ekim 2023 tarihinde erişildi.

Robbins, M. (2021, 11 Ocak). و شمال الأوسط الشرق إلى يمد ال صديني الأمريكي التنافس. *Arab Barometer*. <https://www.arabbarometer.org/> adrsinden 1 Kasım 2023 tarihinde erişildi.

- Saadi, W. (2020). *Irak'ın siyasal sisteminde anayasal kararlarda değişiklikler ve etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Saeed, H. (2009). *The politics of the symbol-about the end of the culture of the nation-state in Iraq*. Baghdad: Arab Foundation for Studies and Publishing.
- Sağın, F. (2007). Emperyalizmin faşizmi olgunlaştırdığı bir süreçte uluslararası ceza yargılaması gereksizleşiyor mu?. *Gelenek*. <https://gelenek.org/emperyalizmin-fasizmi-olgunlastirdigi-bir-surecte-uluslararasi-ceza-yargilamasi-gereksizlesiyor-mu/> adrsinden 13 Ekim 2022 tarihinde erişildi.
- Sağlam, F. (2019). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde tüm hak ve özgürlüklere yönelik kurallar üzerine bir deneme. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2), 1236-1252.
- Sakhri, M. (2021). العراق لاد تلال الأمرید كية الحرب في الديرني ال بعد. *politics-dz.com* adrsinden 22 Nisan 2023 tarihinde erişildi.
- Serbest, M. B. (2016). Bağdat Paktı'nın kuruluş süreci ve gelişiminde Türkiye'nin rolü. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 401-424.
- Shawqi, A. (2013, 5 Mart). العراقي الم تحف سرقة عن عراقية آثرية تكشفها جديدة أسرار. *ال نور مركز-2003* عام ل لعراق الأميركي الاجتياح بعد. <https://www.alnoor.se> adresinden 8 Şubat 2021 tarihinde erişildi.
- Shrader, K. (2006, 22 Haziran). New intel report reignites Iraq arms fight. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/06/22/AR2006062201475.html> adresinden 11 Haziran 2022 tarihinde erişildi.
- Simpson, J. (2003). *The wars against Saddam: Taking the hard road to Baghdad*. London: Macmillan.

- Sipress, A. (2003, 5 Nisan). U.S. forces enter the heart of Baghdad. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/archive/business/technology/2003/04/05/us-forces-enter-the-heart-of-baghdad/638b4600-2a93-4004-8fa0-1d7ae6448aff/> adresinden 1 Mayıs 2023 tarihinde erişildi.
- Smeulers, A. L. ve Niekerk, S. (2009). Abu Ghraib and the war against terror-a case against Donald Rumsfeld. *Crime, Law and Social Change*, (51), 327-349.
- Sotaliraq. (2020, 31 Mayıs). العراق اذ بار. https://www.sotaliraq.com/العراق-اذ-بار/#google_vignette adresinden 30 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.
- Souter, G. (2006). During operation Iraqi freedom, as many as 40 abrams tanks were damaged by RPGs. Most were repaired. G. Souter (Ed.), *Battle tanks: Power in the field* içinde (ss. 31-35). New Jersey: Enslow Publishers.
- Soyaltın Colella, D. (2020). Uluslararası ve bölgesel yolsuzlukla mücadele rejimlerinde yaptırım ve sosyal baskı: Karşılaştırmalı bir analiz. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(1), 61-77.
- Sümer, G. (2008). Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(19), 119-144.
- Toplar, E. (2019, 29 Ekim). DAES Bucca cezaevinde doğdu. *Milliyet*. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/daes-bucca-cezaevinde-dogdu-6067069> adresinden 4 Kasım 2023 tarihinde erişildi.
- Tripp, C. (2000). *A history of Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Türk Dil Kurumu. (2023, 27 Haziran). *Türk dil kurumu sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 27 Haziran 2023 tarihinde erişildi.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (2012, 28 Aralık). Irak'ta Sünniler ayakta. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/irakta-sunniler-ayakta-68826.html> adresinden 27 Haziran 2023 tarihinde erişildi.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2023, 12 Eylül). <https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/uncac.html> adresinden 19 Eylül 2023 tarihinde erişildi.

United States Army. (2009, 10 Ağustos). Attack on the 507th maintenance company. <https://web.archive.org/web/20090810130257/http://www.army.mil/features/507thMaintCmpy/> adresinden 19 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

United States Congress. (2006, 19 Şubat). *A failure of initiative: Final report of the select bipartisan committee to investigate the preparation for and response to hurricane Katrina*. Washington: Government Printing Office.

United States Department of State. (2008, 17 Kasım). Agreement between the United States of America and the Republic of Iraq on the withdrawal of US forces from Iraq and the organisation of their activities during their temporary presence in Iraq. file:///C:/Users/pc/Downloads/IQ_US_081117_Agreement%20US%20Iraq%20on%20Withdrawal%20of%20US%20Forces-1.pdf adresinden 27 Nisan 2021 tarihinde erişildi.

United States Office of Personnel Management. (2006, 9 Mart). Veterans' preference extended to operation Iraqi freedom servicemen and women. <https://web.archive.org/web/20120118081134/http://www.opm.gov/news/veterans-preference-extended-to-operation-iraqi-freedom,1024.aspx> adresinden 4 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Ürer, M. (2021, 16 Temmuz). İzmir'de filmlere de sahne olan 62 yıllık Buca Cezaevi kapatıldı. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/izmirde-filmlere-de-sahne-olan-62-yillik-buca-cezaevi-kapatildi/2306234> adresinden 9 Temmuz 2023 tarihinde erişildi.

Wasni, D. K. (2009). *الأمريكية في القاهرة*. Kahire: El-Arabi Goup.

Whitney, M. (2014, 11 Ekim). Bucca kampı: El-Kaide'nin üniversitesi. *İştirakî Dergisi*, (44).
<https://istiraki.blogspot.com/2014/10/bucca-kamp-el-kaidenin-universitesi.html>
adresinden 27 Temmuz 2022 tarihinde erişildi.

Woods, K. M. ve Lacey, J. (2007). Saddam and terrorism: Emerging insights from captured Iraqi documents. <https://web.archive.org/web/20090325011740/http://abcnews.go.com/images/Politics/Saddam%20and%20Terrorism%20Redaction%20EXSUM%20Extract.pdf> adresinden 23 Eylül 2022 tarihinde erişildi.

Woodward, B. (2004). *Plan of attack*. New York: Simon & Schuster.

Zine el-Abdin, A. S. (2017a). Birleşik devlet modeli olarak Irak uygulaması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (128), 159-168.

Zine el-Abdin, A. S. (2017b). Irak yönetimindeki siyasal istikrarsızlığın anayasal süreç bağlamında değerlendirilmesi. *Ortadoğu Etütleri*, 13(1), 91-118.

Zine el-Abdin, A. S. (2020). Irak yönetimindeki siyasal istikrarsızlığın anayasal süreç bağlamında değerlendirilmesi. *Ortadoğu Etütleri*, 13(1), 91-118.

Zine el-Abdin, A. S. (2021). *Irak'ta yargı sisteminin işleyişi ve temel sorunları*. Ankara: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	
Adı Soyadı	Zaid Jaafar Mohammed MOHAMMED
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	
e- posta	

EĞİTİM BİLGİLERİ

Okul	Eğitim Derecesi	Bölüm	Yıl
Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü	Yüksek Lisans	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	2020-2023
Bağdat Üniversitesi	Lisans	Hukuk Fakültesi	2011-2015
Al-Shorouk Lisesi	Lise diploması		2007-2011

YABANCI DİL BİLGİSİ

Arapça	A-1 Seviyesi
Türkçe	C-1 Seviyesi
İngilizce	C-2 Seviyesi

PROFESYONEL VE KİŞİSEL YETENEKLER

Profesyonel	Kişisel
Yabancı Diller	İletişim Yetenekleri
Bilgisayar Yetenekleri	Problem Çözme
Uluslararası İlişkiler	Liderlik Özellikleri
Öğretim	Takım Çalışması
Hukuk Mesleği, Soruşturma ve İnceleme Tecrübesi	Bilgisayarda ve İnternette Çalışmak